

pólusok

folyóirat

2023. IV. évfolyam, 1. szám

PÓLUSOK FOLYÓIRAT

HU ISSN 2732-1851

DOI 10.15170/PSK

A Pólusok folyóirat célja a politikatudomány, valamint a nemzetközi tanulmányok területén elért tudományos eredmények közzétele, az érintett diszciplínákhoz köthető szakmai fórumok gazdagítása. A folyóirat évente két alkalommal (tél/tavaszi-nyári/őszi) jelenik meg, online lapszámok formájában.

Főszerkesztő:

Prof. Dr. Kákai László, tanszékvezető egyetemi tanár, Politikatudományi és Nemzetközi Tanulmányok Tanszék, Pécsi Tudományegyetem

Szerkesztőség:

Glied Viktor (folyóirat marketing)
Hamerli Petra (olvasószerkesztő)
Kacziba Péter (felelős szerkesztő)
Lechner Zoltán (szerkesztőségi titkár)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Dr. habil. Bretter Zoltán
Dr. Deák Máté
Dr. habil. Glied Viktor
Dr. Hamerli Petra
Dr. Kacziba Péter
Dr. Lechner Zoltán
Dr. Pánovics Attila
Dr. habil. Schmidt Andrea
Dr. Szappanyos Melinda
Prof. Dr. Tarrósy István
Dr. habil. Vadál Ildikó
Dr. habil. Vörös Zoltán

A Tudományos Tanácsadó Testület tagjai:

Dr. Agnieszka Bejma, Varsói Egyetem
Dr. habil. Csicsmann László, Budapesti Corvinus Egyetem
Dr. habil. Kaiser Ferencs, Nemzeti Közszerológiai Egyetem
Dr. habil. Kalmár Zoltán, Pannon Egyetem
Dr. José Antonio Peña-Ramos, Granadai Egyetem

Dr. Natasza Styczynska, Jagelló Egyetem
Pálné Dr. Kovács Ilona, Pécsi Tudományegyetem, ELKH KRTK RKI
Prof. Dr. Ahmet Sözen, egyetemi tanár, Kelet-Mediterrán Egyetem
Prof. Dr. Bayer József, ELKH TK PTI
Prof. Dr. Hajdú Zoltán, ELKH KRTK RKI
Prof. Dr. Szabó Márton, ELKH TK PTI
Prof. Dr. Szenes Zoltán, Nemzeti Közszerológiai Egyetem
Prof. Dr. Vasa László, Magyar Külügyi Intézet, Budapesti Metropolitan Egyetem

MTA besorolás (Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya, 2023):

Politikatudományi Bizottság: B
Nemzetközi és Fejlődéstanulmányok Bizottság: B
Regionális Tudományok Bizottsága: C

Kiadó:

PTE BTK Politikatudományi és Nemzetközi Tanulmányok Tanszék; Pólusok Társadalomtudományi Egyesület

Cím: H-7624 Pécs, Ifjúság útja 6/d.

Elérhetőség: polusok@pte.hu

A folyóiratban megjelenő írások a Creative Commons Nevezd meg - Nem Kereskedelmi - No Derivatives 4.0 nemzetközi licenc alatt kezeltek.

TARTALOMJEGYZÉK

TANULMÁNYOK ROVAT

Magyar kormányzati szereplők digitális diplomáciai tevékenysége a Twitteren (2021-2022)

Kacziba Péter.....2-26

Öncenzúra és cancel culture: A hallgatás spirálja a digitális korban

Tislér Ádám.....27-42

Gibraltár és a Brexit: a brit kilépés utolsó elvarratlan szála?

Varga Tímea.....43-55

HELYZETÉRTÉKELÉSEK ROVAT

Haiti: A jövőjétől megfosztott ország biztonsági helyzete

Balogh Áron.....56-70

RECENZÍÓ ROVAT

A tömegek tébolya

Tislér Ádám.....71-75

MAGYAR KORMÁNYZATI SZEREPLŐK DIGITÁLIS DIPLOMÁCIAI TEVÉKENYSÉGE A TWITTEREN (2021-2022)

Kacziba Péter

tudományos munkatárs

PTE BTK, Politikatudományi és Nemzetközi Tanulmányok Tanszék

ORCID 0000-0002-9567-5363

Dol:

10.15170/PSK.2023.04.01.01

Publikálva: 2023.08.31.

Hivatkozás:

Kacziba, Péter (2023): Magyar kormányzati szereplők digitális diplomáciai tevékenysége a Twitteren (2021-2022). *Pólusok*, 4(1), 2-26.

Támogatói Információk:

A tanulmány „A közösségi média meghódítása? Magyarország és Görögország digitális nyilvános diplomáciája a COVID-19 pandémia időszakában” című PD 138100. sz. OTKA kutatás keretében készült.

A folyóiratban megjelenő írások a Creative Commons Nevezd meg - Nem Kereskedelmi - No Derivatives 4.0 nemzetközi licenc alatt kezeltek.

Absztrakt

A tanulmány fókuszában a magyar kormányzathoz köthető Twitter-felhasználók 2021 és 2022 közötti tevékenységének empirikus vizsgálata áll. Célja, hogy feltérképezze a platform nemzetközi kommunikációban legaktívabb kormányzati szereplőinek összetételét, megértse az azonosított aktorok tartalomelőállítási szokásait, a közölt narratívák főbb jellemzőit, valamint azok eloszlásának trendjeit. A tanulmányhoz kapcsolódó kutatás utóbbi célkitűzések megvalósítása érdekében önálló adatgyűjtést végzett, a létrejövő adatbázist pedig szoftveres elemzési technikákkal vizsgálta. Az elemzés egy nemzetközi trendeknek megfelelő digitális diplomáciai tevékenységet körvonalazott, amelyben a legaktívabb és leginkább követett résztvevők száma és összetétele ma már viszonylag magas, az emblematikus felhasználók szerepvállalása pedig aktív. Az eredmények egy centralizált rendszer ismérveit mutatják, amelyben a központtól távolodva a relatív kontroll csökken, emiatt az információs és relációs jellegű tartalmak megjelenése, illetve a szereplők közötti eloszlása jobbra kiegyensúlyozott. Ezek a tulajdonságok ugyanakkor csak az átlagot tekintve érvényesek, 2022-től az egyébként nemzetközi kontextusban megjelenő üzenetek tartalmában hangsúlyosabban jelennek meg a belpolitikában használt kommunikációs panelek.

Kulcsszavak: nyilvános diplomácia, digitális külkapcsolatok, digitális diplomácia, Twitter, Magyarország

Bevezetés

A digitális technológia és az internet rohamos expanziójával a kormányzatok külpolitikai kommunikációjának szerepe jelentősen felértékelődött. A szakirodalom által eltérő szakterminusokkal¹ azonosított digitális diplomácia mára a nyilvános

¹ Például e-diplomácia, virtuális diplomácia, digitális nyilvános diplomácia, Twitter diplomácia vagy kiberdiplomácia (Nyáry, 2016).

diplomácia (public diplomacy) legfontosabb területévé vált, ezáltal vezető szerepet játszik a kormányzati politikák külföldi kommunikációjában, illetve az államok érdekeinek nemzetközi pozicionálásában (Cull, 2013; Manor, 2019). Noha az eltérő terminusok okán számos definícióval találkozhatunk, általánosságban megállapítható, hogy a digitális diplomácia azon új információs technológiai módszerek alkalmazására reflektál, amelyeket állami és nem-állami szereplők saját érdekeik előmozdítása érdekében a digitális térben kifejtenek (Rashica, 2018). A digitális diplomácia ennek megfelelően magába foglalja a weboldalak, webes hírszolgáltatók, közösségi média platformok, blogok, online fórumok és egyéb virtuális kommunikációs platformok (például Zoom, Skype) használatát, amiket az államok vagy nemzetközi szervezetek hivatalos tisztségviselői, illetve nemzetközi civil szervezetek vagy multinacionális vállalatok releváns szakértői a digitális nyilvánosság bevonása és az információterjesztés hatékonyabbá tétele érdekében használnak (DIPLO, 2021).

Ez a tanulmány azon kutatásokhoz illeszkedik, amelyek a digitális diplomácia összefüggéseit és hatásait esettanulmányok, jelen esetben egy magyar példa empirikus elemzése révén kívánják megérteni. Az írás konkrét célkitűzése, hogy a digitális nyilvános diplomácia elméleti alapvetéseivel összefüggésben

- azonosítsa azon kormányzati szereplőket és szerepköröket, amelyek a Twitteren zajló nemzetközi kommunikációban a legaktívabbak voltak;
- megértse az azonosított aktorok tartalomelőállítási szokásait;
- feltérképezze a posztok tartalmi kontextusait, azok időbeli változásait, valamint szereplők közötti eloszlásaik mintázatait.

Az elemzés utóbbi célkitűzések megvalósítása érdekében elméleti és empirikus vizsgálatot végez. Először röviden áttekinti a digitális diplomácia elméleti összefüggéseit, illetve a nemzetközi gyakorlatok egyes hasonlóságait. Ezt követően ismerteti a legaktívabb szereplők kiválasztásának módszereit, az adatlekvás eredményeként létrejövő adatbázis jellegzetességeit, valamint a szoftveres elemzés részleteit. Az eredmények bemutatása a fentebb összegzett célkitűzések sorrendjében történik, értelmezésük pedig az elméleti alapvetésekkel összefüggésben a diszkusszió részben következik.

A tanulmány természetesen rendelkezik bizonyos prekonceptiókkal. Ezek egyrészt a digitális diplomácia elméleti alapvetéseiből, másrészt a magyar külpolitikával és nyilvános diplomáciával foglalkozó szakirodalmakból, harmadrészt a kormányzat hazai kommunikációjával kapcsolatos eredményekből tevődtek össze. Az első esetben a szakirodalom markáns véleménye, hogy az effektív digitális nyilvános diplomácia inkább relációs, mint információs, azaz nem pusztán projektál és közöl, inkább kapcsolatot épít, reflektál, dialógusba bocsátkozik, és a külföldi befogadó preferenciája szerint formálja üzeneteit (Melissen, 2005; Cowan – Arsenault, 2008; Zaharna, 2008; Yun – Toth, 2009; Zaharna – Uysal, 2016; Uysal –

Schroeder, 2019). A második egy összetett összképet körvonalaz, ahol a magyar kormányzat külpolitikai narratívájában egyszerre jelennek meg populista és hazabeszélő (belpolitikai) panelek, a befogadótól függő és ellentmondásos „kettős beszéd” magyarázatok, valamint a relációs altípushoz tartozó reprezentatív üzenetek és kulturális vagy sportdiplomáciai elemek (Lengyel – Ilonszki, 2012; Dúró – Várnagy, 2019; Garamvölgyi – Dóczy, 2021; Tóth, 2021; Visnovitz – Jenne, 2021, Kopper et al., 2023). Utóbbiaktól eltérően a kormányzat belpolitikai kommunikációjával kapcsolatos vélemények egy alapvetően kontrolált és a túlcentralizált rendszer ismérveit azonosították, amelyben a médiatúlsúly kialakítására tett törekvések folyamatos kampánykommunikációval, valamint a jobboldali és kormányzó populizmus paneleinek dominanciájával párosulnak (Szilágyi – Bozóki, 2015; Böcskei, 2021; Csígyó – Merkovity, 20; Tóth, 2020). Mivel az első és a harmadik vélemény, azaz a digitális diplomácia elmélete és a magyar kormányzat belpolitikai kommunikációs stratégiája szöges ellentéte egymásnak, ezért a tanulmány a továbbiakban a köztes megoldást jelentő a második véleményre építi hipotézisét. Eszerint *a magyar kormányzat Twitteren folytatott digitális diplomáciája párhuzamosan alkalmazza a külkapcsolati és belpolitikai kommunikációs stratégiákat, ezáltal a reprezentatív funkciók és relációs tartalmak mellett a központosított és kampányorientált üzenettovábbítási módszerek, illetve a hazai információs panelek tematikai jellegzetességeit is magán hordozza*. Utóbbi feltevésekre a tanulmány a továbbiakban többször is reflektálni fog, a tézis ellenőrzésére pedig a konklúzióban fog visszatérni.

Elméleti háttér és nemzetközi kitekintés

A digitális diplomácia a külkapcsolatok előző évtizedekben lezajló evolúciójának természetes folyamánya, amely a diplomácia történeti fejlődésének számos tulajdonságát magán hordozza. Habár kiindulópontja a tradicionális klub diplomácia, ugyanakkor jelentősen eltér attól, a fizikai kontaktus és a személyközi kapcsolatok hiánya mellett olyan diplomáciai alapvetéseket nélkülöz, mint a diszkréció, a kiszámíthatóság, és – bizonyos esetekben – a hitelesség (Verbeke, 2022). A történeti fejlődés következő szakaszai közül ezért a hálózatdiplomácia és a nyilvános diplomácia inkább tekinthetők a digitális diplomácia előzményeinek. Utóbbiak közül a hálózatdiplomácia (network diplomacy) arra az 1970-es évek végétől felgyorsuló folyamatra reflektál, amely során a diplomácia jelentős komplexitásnövekedésen ment keresztül, fókusza pedig lényegesen kiszélesedett a szereplők, a tématerületek és az implementációs lehetőségek bővülése miatt (Heine, 2013).

A folyamat révén nemcsak új kormányzati szereplők kezdtek fokozott hatást gyakorolni a korábban kizárólag a külügyminisztériumokhoz tartozó diplomáciai munkára, de a transznacionális szereplők közül a nemzetközi szervezetek munkatársai, a multinacionális vállalatok vezetői vagy különböző civil szervezetek képviselői is egyre nagyobb befolyással bírtak a külkapcsolatokra. A szereplők bővülése mellett

a diplomácia feladatrendszere is nagyban átalakult. A hagyományos szerepkörök, mint a képviselő, a tárgyalás, az érdekvédelem, az információszerzés és a kapcsolattartás a globalizációhoz kapcsolódó folyamatokkal egészültek ki, a diplomaták pedig olyan határokon átnyúló biztonsági, gazdasági, technológiai vagy kommunikációs folyamatok ellenőrzésével és befolyásolásával lettek megbízva, amelyek korábban nem tartoztak a bilaterális vagy multilaterális diplomácia tradicionálisan inkább politika-centrikus feladatrendszerébe (Bába – Sáringer, 2021; Heine, 2013). Ezen új elemek közös sajátossága, hogy a diplomáciát vertikálisan és horizontálisan is kiszélesítették, ezzel pedig nagyban csökkentették a külpolitika korábban jellemző döntéshozatali egyoldalúságát, növelték ugyanakkor a külképviseleti munka komplexitását (Langhorne – Wallace, 1999).

A hálózatdiplomácia fentebb listázott új aspektusai közül kétségkívül a nyilvános diplomácia tekinthető a digitális külkapcsolatok közvetlen előfutárának. A másnéven közdiplomáciának vagy társadalmi diplomáciának (public diplomácia) is nevezett nyilvános diplomácia szűkebb értelemben a kormányzati politikák nemzetközi kommunikációjával foglalkozik, célja az államról szóló ismeretek külföldi terjesztése (Csiki et al., 2017). Tágabb értelemben véve a nyilvános diplomácia a puha erő (soft power) szerves részét képezi, ezáltal nem pusztán a kormányzati narratívák disszeminációja, az interkulturális kommunikáció vagy a tájékoztatás a célja, de egyúttal a külföldi állampolgárok legkülönbözőbb társadalmi rétegeinek meggyőzése és befolyásolása is (Simon-Nagy, 2013).

Ez a komplex feladatrendszer már szükségszerűen tágabb célközönséget célozott meg, egyúttal a nyilvános diplomáciával foglalkozó szakemberektől olyan kompetenciákat követelt meg, amelyek meghaladták a tradicionális feladatokhoz szükséges szakmai tudásbázist. A célközönség tekintetében a külföldi társadalmak széles rétegei kerültek a diplomáciai kommunikáció célkeresztjébe, az eliteken túl a szubnacionális szintek tisztségviselői, a civil társadalom képviselői, különféle jogi személyiséggel rendelkező entitások, és általában véve az átlagpolgárok is hangsúlyossá váltak. A célközönség bővülésével a befogadók preferenciáinak megfelelő kompetenciák is a diplomácia részévé váltak, a korábban korlátozott mennyiségű nyilvános szereplést a televízióval, a rádióval és az egyéb médiafelületekkel történő aktív kapcsolattartás váltotta. A kommunikációs, technológiai és sok esetben PR és marketing ismeretek mellett a nyilvános diplomáciai tevékenység természetesen a médián túlra is kiterjedt, fókusza a fejlesztés- és segélydiplomáciától a sport- és városdiplomácián át egészen az oktatási és kulturális tevékenységekig terjedt (Pamment, 2012). Kiemelendő, hogy célközönség és a kompetenciák tágulása ismételten a diplomáciát befolyásolók körének bővülésével járt: az új feladatok ellátásának igénye nem pusztán új kormányzati, de bizonyos esetekben nem-állami szereplők (például az akadémiai szektor képviselői, segélyszervezetek munkatársai, PR cégek szakértői) bevonását is megkövetelte (Szörényi, 2010).

A nyilvános diplomácia országmárkázásra, kulturális diplomáciára, tudomány- és oktatásdiplomáciára, sportdiplomáciára, fejlesztési és segélydiplomáciára, illetve a hagyományos médiafelületeket kiaknázó külpolitikai kommunikációra építő tradicionális formája a digitális technológiák, az internet, és a közösségi médiaplatformok elterjedésével nagyban átalakult. Az 1990-es évek végén 2000-es évek elején lezajló folyamat egyik legfontosabb változása a digitális diplomácia megjelenése volt. A digitalizáció két, egymással párhuzamos fejlődési pályán zajlott le, amelyek közül az első a diplomáciai munka, a második inkább a nyilvános diplomácia digitalizálódását takarta. Az első esetben a külügyminisztériumokkal történő kapcsolattartás, a konzuli feladatok egy része, és – ahogyan a pandémia alatt láttuk – bizonyos esetekben a diplomaták közötti tárgyalások is a digitális átállás részévé váltak (Bjola – Manor, 2022; Taraktaş et al., 2022). Ezeket a digitális fejlesztéseket a külügyminisztériumok némely esetben a költséghatékonyság, más esetben az hatékonyság növelése érdekében hajtották végre (Görömbölyi, 2022). A második esetben a digitális tér megjelenése nemcsak lehetőséget, de szükségszerűséget is jelentett. Ennek elsődleges oka a nemzetközi kapcsolatok megvalósulási tereinek átalakulása: a fizikai terek mellett a digitális szférában lezajló politikai, gazdasági, biztonsági (stb.) vonatkozású interakciók ellenőrzése és befolyásolása is a kormányzatok vitális jelentőségű érdekévé vált (Ennis – Fletcher, 2020; Efremenko, 2020). A folyamat részeként az államok nyilvános diplomáciai erőfeszítései is elkezdték kihasználni az internet lehetőségeit, a 2010-es évek végére pedig a nyilvános diplomácia legfontosabb eszközévé egyértelműen a digitális diplomácia vált.

A kormányzati honlapok, az internetes hírszolgáltatások vagy az online hirdetések mellett a digitális diplomácia legfontosabb közvetítői médiuma manapság a közösségi média. A BCW (2021) számításai szerint 2020-ban már az ENSZ 193 tagállama közül 189-nek volt valamilyen hivatalos közösségi média jelenléte. A közösségi média platformok közül egyértelműen a Twitter vált a digitális diplomácia legfontosabb felületévé, az oldalon 2020-ban összesen 163 állam- és kormányfő, valamint 132 külügyminisztérium tartott fenn hivatalos felhasználói profilt (Uo.). A második legnépszerűbb platform a Facebook, ahol ugyanebben az évben 153 állam- és kormányfő, valamint 90 külügyminisztérium volt jelen (Uo.). Utóbbiak mellett az Instagram, Youtube, LinkedIn, a TikTok, illetve az egyes régiókban népszerű felületek (például WeChat, Sina Weibo, Telegram, V Kontakte) tekinthetők a digitális diplomácia feltörekvő platformjainak (Kurbalija, 2022). A nyilvános diplomácia tulajdonképpen ezen online közösségi terek kiaknázása révén vált digitális (nyilvános) diplomáciává, potenciális lehetőségeit maximalizálta, és a korábbinál sokkal kiterjedtebb célközönséget tudott elérni. Erre jó példa, hogy 2023 júniusában Narendra Modi (89,7 millió), Joe Biden (31,4 millió), Recep Tayyip Erdoğan (20,8 millió), Emmanuel Macron (9,4 millió) és Luiz Inácio Lula da Silva (7,9 millió) együttesen csaknem 160 millió Twitter követővel rendelkeztek (Twitter Inc., 2023). Ezek a számadatok jelzik, hogy a diplomácia hálózatosodásával elkezdődő vertikális és

horizontális expanzió a digitális térben teljesedett ki, a külföldi kormányzatok narratívái pedig ma már valós időben tudnak milliókhoz eljutni. A korábbiakhoz képest szintén változás az egyoldalú kommunikáció kizárólagosságának megszűnése. Az online platformokon a digitális közvélemény már képessé vált a nyilvános diplomácia üzeneteinek minősítésére és véleményezésére, azaz lehetővé vált a nyilvános diplomácia kibocsátója és befogadója közötti interakció (Görömbölyi, 2022). Ez a lehetőség egyéb statisztikai és mérési módszerekkel kiegészülve egy folyamatos visszajelzési mechanizmust biztosít a külkapcsolati kommunikációval foglalkozó állami szervezeteknek, lehetővé teszi az üzenetek finomhangolását, illetve a célközönség igényeinek megfelelő üzenetek és üzenettovábbítási módszerek kiválasztását (Manor, 2016).

Noha a 2010-es évekre a digitális diplomácia alkalmazása széleskörben elterjedtté vált, megvalósítására az államok eltérő stratégiákat alakítottak ki. Mivel jelen tanulmány keretei között lehetetlen lenne ezen eltérő irányok elemzése, ezért célszerűbb a nemzetközi gyakorlatok közötti hasonlóságok feltárása. Ezek közül az első fontos kiindulópont, hogy az online térben megvalósuló diplomácia elődjeihez hasonlóan felülről lefelé (topdown) építkező folyamat, ugyanakkor a klub és a hálózatdiplomáciától eltérően a centralizáltság foka a központtól távolodva általában csökken (Hedling – Bremberg, 2021). Mind szakpolitikai, mind tartalmi értelemben ebben a centralizált rendszerben a mindenkori kormány játssza a vezető szerepet. Feladata nem pusztán a stratégiák és a főbb kommunikációs irányelvek meghatározása, de a digitális diplomácia perszonalifikációja okán az aktív digitális szerepvállalás is. Az internetkorszak hajnalán Tony Blair, később Donald Trump, manapság pedig Narendra Modi digitális diplomáciában betöltött központi szerepe például jól jelzi, hogy az egyes országok emblemikus vezetői nem csak a stratégiaalkotásban, de a digitális diplomácia napi aktivitásaiban is központi szerepet játszanak (BCW, 2021). Ez a központi szerep ugyanakkor korántsem jelent kizárólagosságot. Noha a legtöbb országban a külföldi kommunikáció esetében a topdown formula érvényesül, a külföld számára megjelenített kormányzati online tartalmak teljeskörű centralizációja és ellenőrzése csak extrém esetekben (például Irán, Kína, Oroszország) jellemző, ráadásul ezekben az esetekben sem mentes a hibáktól. A nemzetközi gyakorlatokból emiatt inkább egy olyan struktúra rajzolódik ki, amelyben a kormányhoz közel állók kommunikációja erősen központosított, attól távolodva azonban egyre inkább diverzifikált és decentralizált. Ugyan a külügyminisztériumok ebben a struktúrában továbbra is kiemelt szerepet játszanak, az egyéb minisztériumok, államtitkárságok és kormánytisztviselők külföld felé irányuló digitális üzenetei ezt a korábban jellemző központi szerepet jelentősen erodálták (Irtefaq, 2019). A digitális diplomácia tehát a legtöbb országban a széles értelemben vett kormányzat hivatalos online aktivitásainak végeredménye, amely – főként a világnyelveket használó országok esetében – manapság már kevésbé választható el a belföldi választóknak szánt digitális kommunikációtól (Pamment, 2012).

Bár a szakirodalom inkább a közpolitikai tervezésre összpontosít, jelen tanulmány számára ugyanilyen fontos a digitális diplomácia tartalmának, pontosabban annak nemzetközi trendjeinek rövid vizsgálata. Ebben az esetben nehezebb közös pontokat találni, hiszen a digitális diplomácia üzenetei általában véve kontextusfüggők, azaz a digitális üzenetet megfogalmazó kormány prioritásainak függvényei. Ennek megfelelően elméletek sokasága foglalkozik a külpolitika, a nyilvános diplomácia, illetve a digitális diplomácia által előállított kommunikációs stratégiákkal és tartalmakkal (Davison, 1963; Gilboa, 2008; Rothschild – Shafranek, 2017). Noha a digitális diplomácia esettanulmányai a bilaterális és multilaterális diplomáciától a gazdaság- és kulturális diplomáciáig széleskörű tématerületeket azonosítottak (Park et al., 2019; Ittefaq, 2019; Kampf et al., 2015), a tartalmi szempontok elemzésére a legkompaktabb elméleti megközelítést a nyilvános diplomácia szakirodalma biztosítja. Ezek közül a tanulmány a továbbiakban Zaharna (2008; 2014) elméletét hasznosítja, aki a nyilvános diplomácia hálózati struktúrájából kiindulva a tartalmak relációs (relational) és információs (informational) kategóriáit azonosította. A relációs kategória elsősorban olyan tartalmakra reflektál, amelyek célja az audienciával való kapcsolatteremtés, a partnerség kialakítása, az ágazati feladatok nemzetközi érvényre juttatása. Ezzel szemben az információs kategória a kormányzat üzeneteinek disszeminációjára koncentrál, mégpedig azzal a céllal, hogy a kormányzatnak fontos témákat és az arról kialakított narratívákat minél szélesebb külföldi közönséghez juttassa el (Uo., Sevin – Inghoff, 2018). A két kategória reflektál a nyilvános és digitális diplomáciában résztvevő szereplők eltérő célkitűzéseire. Míg az információs jellegű tartalmak a központi kormányzatok azon szándékait tükrözik, hogy narratíváikat széles külföldi közönséggel ismertessék meg, addig a relációs típusok a szakminisztériumok ágazati és funkcionális célkitűzéseit tükrözik.

Az információs kategória esetében olyan kormányzati prioritások jelennek meg, amelyeket az adott kormányzat mind közpolitikai döntéseiben, mind kommunikációs erőfeszítéseiben központi jelentőségűként kezel. Ezen tématerületek a legkülönbözőbb ügyeket érinthetik, például a demokrácia, a vallás, a szociális viszonyok, az egészségügy, a környezetvédelem, a nemzeti büszkeség, a konfliktuskezelés, vagy a technológiai fejlődés állandó területei a digitális diplomácia információs üzeneteinek (Bjola, 2018). A relációs jellegű tartalmak ettől eltérően az egyes kormányzati szereplők funkcionális feladatrendszeréhez kötődnek, ebben a viszonylatban végeznek digitális kapcsolatépítési tevékenységet. Ennek megfelelően például a külügyminisztérium főként külkapcsolatokról és diplomáciáról, a hadügyminisztérium katonai fejlesztésekről vagy hadászati együttműködésekről, a gazdasági minisztérium pénzügyi beruházásokról vagy kereskedelmi kapcsolatokról közöl tartalmakat.

Noha az információs és relációs vonatkozású üzeneteket szükségszerűen egy kormány stratégiai prioritásai határozzák meg, nemzetközi trend, hogy a megfogalmazott tartalmakat az adott külföldi online befogadó preferenciáinak megfelelően

próbálják tálalni és szelektálni (Kurbalija, 2022). Egy példával illusztrálva, az USA rijádi nagykövetsége digitális diplomáciájának homlokterébe természetesen nem az emberi vagy politikai szabadságjogok propagálása kerül, a fókusz inkább a bilaterális kapcsolatok fejleményeire, gazdasági és védelmi együttműködésekre, illetve egyéb szakdiplomáciai eseményekre helyeződik. Ez a példa jól megvilágítja, hogy a digitális diplomácia tartalmi összetétele és retorikai tónusa az államok közötti kapcsolatok minőségére is reflektál. A kormányzatok emiatt fokozott figyelmet szentelnek az állampolgáraik számára megfogalmazott üzenetek elemzésére és ellenőrzésére, illetve lehetőségeikhez képest reagálnak a nem kívánatos tartalmak ellensúlyozására.

Adatgyűjtés és módszertan

A tanulmány az előzőekben összefoglalt elméleti háttér és nemzetközi trendek alapján egy hazai esettanulmány elemzésére vállalkozik. Legfontosabb célja a Twitteren folytatott nemzetközi kommunikáció kormányzati szereplőinek azonosítása, a kiválasztott felhasználók tartalomelőállítási szokásainak megértése, valamint a közzétett narratívák főbb jellemzőinek és eloszlásainak feltárása. A célkitűzés megvalósítása érdekében a tanulmányhoz kapcsolódó kutatás önálló adatgyűjtést végzett. Az adatgyűjtés 40 magyar kormányzati tisztviselő $N=24380$ Twitter-bejegyzését a 2021-es és 2022-es mintaidőszakban hívta le, a kapott eredményeket pedig egy adatbázisban összesítette. Noha Magyarországon a Facebook a belpolitikai kampányok legmeghatározóbb közösségi médiaplatformja (Merkovity, 2014), a kutatási projekt külpolitikai fókuszja miatt a digitális diplomácia vezető oldalaként azonosított Twitter-t hasznosította (Sandre, 2017; Hoffmann, 2015; Shea – Lee, 2022). A 40 szereplő kiválasztása két kritériumon alapult. A kiválasztott szereplőknek egyrészt kormánytisztviselőeknek vagy kormányzati intézmények hivatalos felhasználói fiókjainak kellett lenniük, tehát például kormányzati pozícióval nem rendelkező európai parlamenti képviselők nem kerültek az adatgyűjtés fókuszába. Másodsor, a projekt rangsorolási rendszert alkalmazott a Twitteren azonosított kormánytisztviselők és kormányzati intézmények legaktívabb és leginkább követett fiókjainak szelektálására, melynek eredményeként az elemzés fókuszába a 40 legaktívabb és legkövetettebb felhasználó került.

A vizsgált kérdéskör átpolitizáltsága, illetve a Twitter átalakulásának jogi bizonytalanságai okán az adathalmaz anonimizálásra került, a felhasználók elnevezéseit kormányzati tisztségekkel vagy funkciókkal helyettesítettük. Például A miniszter felhasználónevét *MINISTER_01_HU*-ra, az EU-ban található B nagykövetség elnevezését pedig *Embassy_01_EU_HU*-ra alakítottuk át. A módszer megőrizte az egyes bejegyzések eredeti tartalmát, ugyanakkor lehetővé tette az objektív és előítéletektől mentes vizsgálatot. Az adatlekérdezési folyamat a Twitter API Tools akadémiai hozzáférése segítségével történt, amely a kiválasztott felhasználók valamennyi angol nyelvű bejegyzését a 2021. január 1. és 2022. december 31.

közötti időszakra vonatkozóan hívta le (Twitter Inc., 2020). A létrehozott adatállomány a posztok szövegén és a felhasználókat fedő mozaikszavakon túl tartalmazza az egyes posztok idejét, típusát (új vagy retweetelt), a retweetek és a kedvelések számát, valamint az ATLAS.ti által azonosított fogalmi koncepciókat. A megtisztított és rendezett adatkészlet, illetve a hozzá tartozó kódolási rendszer a Mendeley Data adatrepozitóriumában került közzésre és elérhető a bibliográfiában feltüntetett hivatkozás (Kacziba, 2023a) alatt. Az adatállomány szabadon hozzáférhető és elemezhető, jelen tanulmány eredményei tehát ellenőrzés céljából reprodukálhatók.

A tanulmány a tartalmi összefüggések azonosítására az ATLAS.ti (2023, Version 23.2.1) szoftvert használta. A négylépcsős azonosítási folyamat első szakaszában az adatállomány felhasználó és mintavételi év szerinti rendezési elv alapján külön dokumentumokra lett bontva. A különválasztás lehetővé tette, hogy a dokumentumok programba történő betöltése után felhasználónként és mintavételi időszakként is különválaszthatók és vizsgálhatók legyenek. A második lépcsőben a dokumentumokat a program főnévi kifejezések detektálására kialakított funkciója (*concept search*) elemezte. A funkció az egyedi szavakon (pl. egészség) túl szókapcsolatok (pl. egészségügyi rendszer) felismerésére is képes, az összegyűjtött fogalmakat előfordulási gyakoriság alapján csoportosítja és rangsorolja, a kutató preferenciái szerint akár dokumentumonként, akár a teljes adatállományra vonatkozóan (Atlas.ti, 2023). Az algoritmus által azonosított fogalmak ebben az esetben a teljes adathalmazra vonatkozóan kerültek lekérdezésre, ugyanakkor az első lépésben végrehajtott adatekülönítés továbbra is lehetővé tette az egyes szereplőkre és időszakokra vonatkozó eredmények elkülönítését. Az adatlehívás során kiszűrésre kerültek a Twitter szövegben maradt technikai jellegű információi (pl. RT=*retweet*), valamint mellőzésre kerültek a kis- és nagybetűk közötti különbségek. A harmadik lépcsőben a program által azonosított fogalmi klaszterek kódolásra kerültek. A folyamat során a felhasználók posztjai a bennük azonosított fogalmi koncepciók révén az előző lépésben azonosított klaszterekkel kerültek összekapcsolásra. Egy példával illusztrálva, ha *MINISTER_01_HU* a pandémiáról közölt bejegyzést, akkor az adott poszt bekerült a témához kapcsolódó fogalmi klaszterekbe, tehát például a pandémia, a vakcina vagy a védelem csoportokba. A kódolás utáni negyedik szakaszban a tartalmi összefüggések azonosítására irányuló módszertan a fogalmi klaszterek és a hozzájuk tartozó szókapcsolatok manuális módszerrel történő kigyűjtésével zárult: az adatok ezáltal bekerültek Mendeley Data felületén publikált adatbázisba. Ezen utolsó lépésre elsősorban a visszakereshetőség és az ellenőrzés miatt volt szükség, az eredmények ellenőrzése és reprodukálására így a használt szoftver nélkül is megvalósulhat.

Eredmények

Az eredmények összegzését a 40 kiválasztott szereplő bemutatásával kezdve megállapítható, hogy a legaktívabb és leginkább követett kormányzati Twitter-felhasználó közé 3 miniszter, 6 államtitkár vagy helyettes államtitkár, 2 kormányzati intézmény/szervezeti egység, 5 nagykövetség, 3 nemzetközi szervezethez delegált misszió, illetve 18 nagykövet és 3 konzul került be. Megjegyzendő, hogy a kiválasztott aktorok azonosítása a teljes mintavételi időszakra vonatkozóan, nem pedig évenkénti bontásban történt. Ebből következően az adatbázis által lefedett időszámban nem mindegyik szereplő volt folyamatosan aktív: bizonyos szereplők kormányzati személycserék, mások későbbi Twitter-fiók létrehozása, megint mások a posztolási tevékenység átmeneti szüneteltetése miatt hiányoznak bizonyos időszakokban. Ezek az átmeneti hiányok ugyanakkor nem tekinthetők számottevőnek, a 40 kiválasztott szereplő közül 2021-ben 39, míg 2022-ben pedig 38 volt huzamosabb ideig aktív.

1. táblázat: Az adatállomány legfontosabb statisztikai mutatói és jellemzői

Megfigyelési egység	Érték
Posztok száma	24380
Posztok száma 2021	11351
Posztok száma 2022	13029
Átlagos posztszám/felhasználó	609,5
Átlagos posztszám/felhasználó 2021	283,8
Átlagos posztszám/felhasználó 2022	325,7
Új posztok száma	14575
Legmagasabb posztszám/felhasználó	5068
Legalacsonyabb posztszám/felhasználó	25
Válaszbejegyzések (reply) száma	3822
Retweetek (megosztások) száma	5983
A kiválasztott 40 felhasználó egymásra érkező megosztásainak száma	2649
A kiválasztott 40 felhasználó egymásra érkező megosztásainak átlagos száma	66,2
Kedvelések száma 2021 (retweetek nélkül)	279049
Kedvelések száma 2022 (retweetek nélkül)	871864
Új üzenetekre érkező megosztások 2021	48572
Új üzenetekre érkező megosztások 2022	122656
Fogalmi klaszterek	94
A fogalmi klaszterekbe sorolt szókapcsolatok száma	13235

Saját szerkesztés, adatforrás: Kacziba, 2023a.

A kiválasztott szereplők aktivitásait összesítő 1. táblázat legszembevetőbb konklúziója a magyar kormányzat Twitter-jelenlétének hangsúlyosabbá válása (vö. Merkóvity, 2014). Ennek jele például a posztszámok és abból következően az egy főre jutó átlagos bejegyzésszámok emelkedése, amelyek a mintavételi időszak első évéhez képest 2022-re 14,8%-kal növekedtek. Az eredmények alapján a növekedés elsősorban önálló tartalomgyártás eredménye, a lehívott 24380 posztnak ugyanis csak 24,6%-a volt megosztás (*retweet*), azaz a felhasználók többsége mások előre kialakított narratívája helyett inkább a saját üzenetek létrehozását preferálta.

Fokozottan érvényesült ez a 40 kiválasztott szereplő egymásra adott megosztásainak vonatkozásában, ahol a retweet arány még alacsonyabb volt, egész pontosan 10,8%. A fennmaradó hányad nagyjából új posztokból (59,7%), illetve válaszbejegyzésekből (*reply*, 15,7%) tevődött össze.

A statisztikai adatok közül szintén figyelmet érdemel a kedvelések és az új bejegyzésekre érkező megosztások arányának alakulása. A kutatás mindkét esetben növekedést azonosított: a kedvelések száma 2022-re 212,4%-kal, míg az új posztokra érkező megosztásoké 152,5%-kal emelkedett. Megjegyzendő, hogy a kedvelésekkel kapcsolatos eredményeket két technikai akadály árnyalja. Egyrészt a feltüntetett számadatok szükségszerűen a lehívás pillanatának helyzetét mutatják, ebből következően azóta növekedhetnek vagy csökkenhetnek. Másrészt, egy, az adatlehívás során felmerülő technikai probléma miatt 2038 poszt kedvelési adatai hiányoznak az adatbázisból, amely erodálja az utóbb felvázolt eredmények érvényességét. Mindezen technikai problémák ellenére a kutatás eredményei mind a kedvelések, mind pedig az új posztokra érkező megosztások esetében egyértelmű növekedést azonosítottak.

1. ábra: A fogalmi klaszterek eloszlása és szókapcsolataik száma

Saját szerkesztés, adatforrás: Kacziba, 2023a.

A megosztások és kedvelések kétségtelenül összefüggésben vannak a szereplők által posztolt tartalmakkal. Ezen tartalmi trendek feltárására a kutatás az előző részben felvázolt négy lépcsős azonosítási eljárást alkalmazta. A módszertan második szakasza (*concept search*) összesen 13235 többször elforduló főnévi kifejezést és szókapcsolatot azonosított, amelyeket előfordulási gyakoriság alapján 94 fogalmi klaszterben csoportosított. A klasztereket bemutató 1. ábra ezért nem „szófelhőként”, hanem „fogalomfelhőként” (*concept cloud*) definiálható. Egy példával élve a legmagasabb előfordulási gyakorisággal rendelkező „Hungary” fogalomklaszterbe olyan kifejezések tartoznak, mint a „Hungary’s economy”, „Hungary’s peace” vagy „Hungary-Turkey relations”. Ahogy a kiemelt példákból látszik, egy detektált szókapcsolat több fogalmi klaszterbe is bekerülhetett, az imént említettek közül az első például a „Hungary” klaszteren túl az „economy” csoportban is szerepel.

Ugyan az eredmények értékelése a tanulmány következő részében következik, az 1. ábrán egyértelműen kirajzolódnak a Zaharna (2008, 2014) által meghatározott relációs és információs kategóriák. A relációs tartalmak az ágazati kommunikáció következményei, a diplomaták esetében a külpolitikához és a külkapcsolatokhoz kapcsolódó funkcionális kifejezések, például az *embassy*, az *ambassador*, a *meeting* vagy a *cooperation* szavakból következő szókapcsolatok különböző formációi. Ennek tipikus esetei a következő példák:

„Ambassador_01_NA_HU was happy to receive DAS Matthew Palmer yesterday at his residence. They discussed the future potentials of Hungarian-American cooperation in relation to the Western Balkans. *HU* 🇺🇸” (forrás: Twitter, Inc, elérhető: Kacziba, 2023a).

“Great first meeting with new @fvdemocratie MPs, @SimoneKerseboom and @Pvan-Houwelingen. Wishing you all the best in your new job and looking forward to continuing our cooperation” (Uo.).

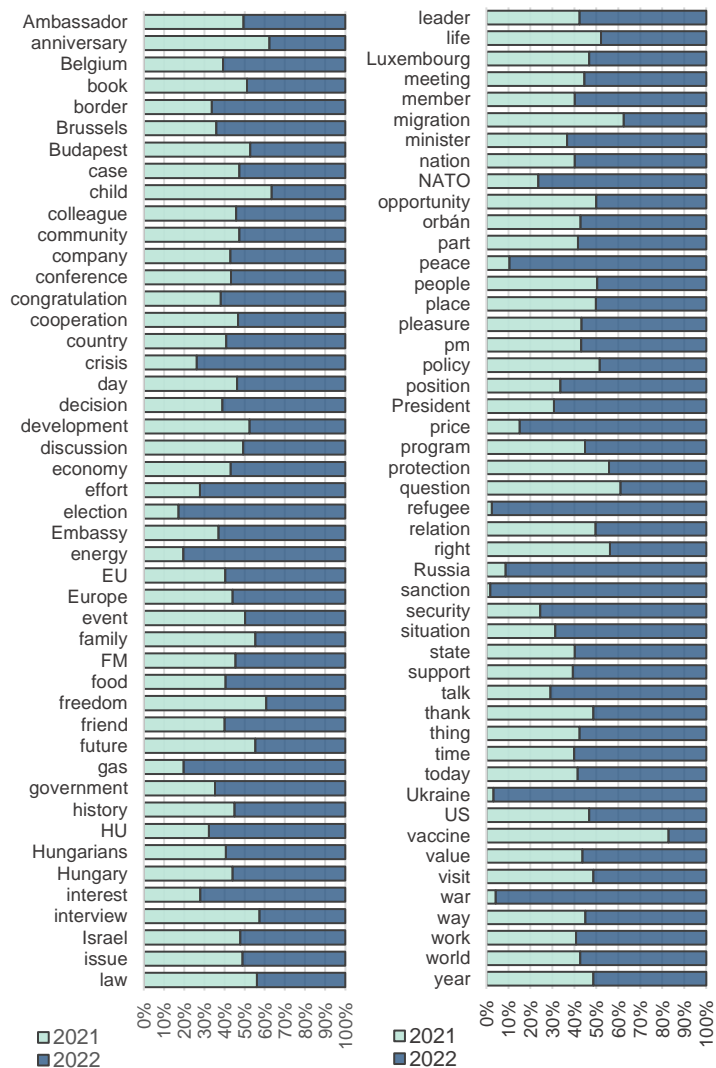
Míg ezen ágazati tartalmak a külkapcsolatok sztenderdjeit tükrözik, addig az információs esetek a belpolitikai kommunikációban hangsúlyos témákat ragadják meg. Bár bizonyos esetekben az információs vagy relációs jelleg nehezen különíthető el, a 94 azonosított klaszterből kirajzolódnak olyan esetek, ahol a belpolitikai kommunikációs panelek befolyása egyértelműen bizonyítható. Ezek közé tartoznak a karizmatikus vezetőre (*Orbán*), a konzervatív értékekre (pl. *family*, *value*, *history*), a nemzeti egységre és szabadságra (pl. *nation*, *freedom*, *protection*), a szövetségesekre (pl. *NATO*, *friend*), az ellenfelekre (pl. *migration*, *Brussel*, *sanction*), a pandémiára (pl. *vaccine*, *case*), a válságra (pl. *crisis*, *price*, *energy*, *gas*, *food*), illetve az orosz-ukrán háborúra (pl. *war*, *peace*, *Ukraine*, *Russia*) vonatkozó kifejezések klaszterei. Az információs kategória tipikus esetei például a következő bejegyzések:

„HU Cabinet meeting today. Brussels' sanctions policy has clearly failed, while European citizens continue to pay the price. In Europe, the Hungarian people are the first to have a say on sanctions that affect their lives. Democracy in action” (Uo.).

„PM Orbán said: HU could comprehend that the EU doesn't want to adopt our family or migration policy. We are open to reconciliation but Brussels, with the help of George Soros, launched a 'rule of law' jihad against HU, “so let the Reconquista begin!” (Uo.).

Noha az információs és relációs tartalmak jelenléte nem meglepő fejlemény, előfordulási gyakoriságuk jelzi az adott kormányzat digitális diplomáciai kommunikációjában kialakuló prioritásokat és eltolódásokat. A kutatás egyértelmű következtetése ebben a tekintetben az, hogy a teljes mintavételi időszakra vonatkozóan a kormányzat Twitteren folytatott digitális diplomáciai tevékenységében nem érvényesül egyértelműen az információs fölény, azaz a belpolitikában kialakított panelek mellett a diplomácia relációs és ágazati üzenetei is érvényre jutnak. Mindemellett, az információs irányultságú bejegyzések száma 2022-re megnövekszik, a relációs üzenetek kárára. Ezt alátámasztja a kutatás azon része, amely az azonosított tartalmak időbeli előfordulására és felhasználók közötti eloszlására vonatkozott. A fogalmi klaszterekhez kapcsolódó kifejezések időbeli előfordulását a 2. ábra jelzi. Az ábrán érzékelhető egyrészt a posztok számának 2022-re történő megnövekedése, amely erre a mintavételi évre vonatkozóan statisztikai eltolódásokat eredményez. Másrészt az ábrából szintén kirajzolódnak a digitális diplomácia külső kontextusának, illetve az azokra adott válaszoknak a változásai. Kétségtávol az egyik legfontosabb változás a pandémia lecsengése: 2022-re jelentősen csökkent a járványhoz köthető bejegyzések száma (pl. *vaccine*). Szintén jellemző a semlegesebb tartalmak, illetve a gazdasági sikerekhez és a kulturális diplomáciához kapcsolódó kifejezések, úgymint az *anniversary*, *book*, *development*, *future* vagy *life* fogalomklaszterekhez kötődő bejegyzések látványos csökkenése. Helyüket 2022-re alapvetően három új kommunikációs tématerület veszi át. Mennyiségi szempontból a harmadik helyen a 2022-es országgyűlési választások, illetve a kampányidőszak bejegyzései (pl. *election*) állnak. A második helyen a válság témaköre áll, amelyekkel összefüggésben a leggyakrabban a *crisis*, *price*, *food*, *energy*, *gas*, *Brussels*, *sanctions* kifejezések és szókapcsolatok jelennek meg. Utóbbiakon túl a leggyakrabban előforduló új narratíva Oroszország Ukrajna elleni agressziójához kapcsolódik, ahová például a *war*, *peace*, *Ukraine*, *Russia*, *security*, *NATO* és a *refugee* klaszterek tartoznak.

2. ábra: Fogalmi klaszterek időbell előfordulása

Saját szerkesztés, adatforrás: Kacziba, 2023a.

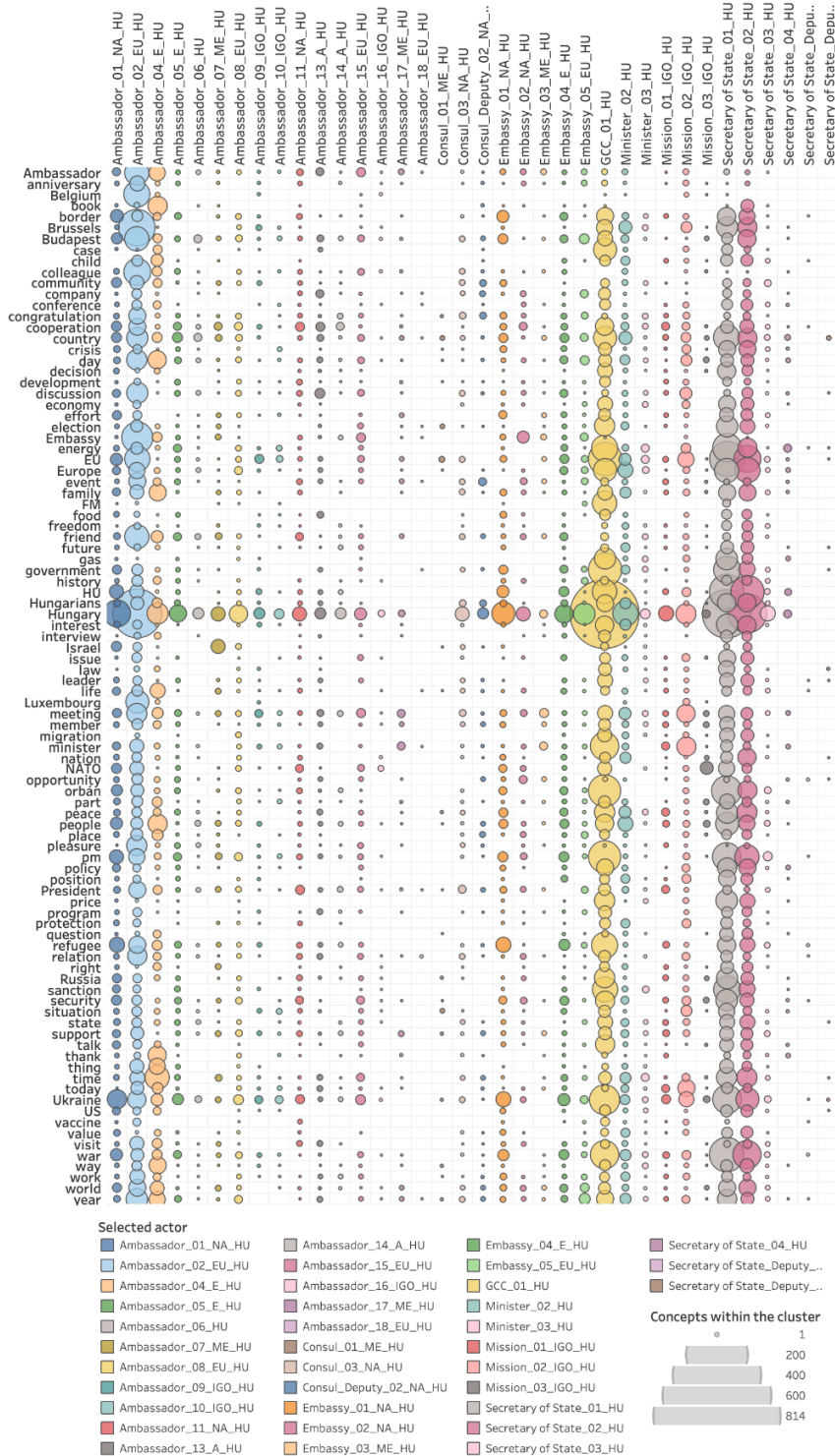
Az eredmények ismertetésekor fontos kitérni az azonosított tartalomtípusok felhasználók közötti eloszlására is, amit a 3. és 4. ábra összegez. Az ábrákon a korábban azonosított fogalmi klaszterek felhasználók közötti megoszlása lett vizualizálva. A metszéspontokon elhelyezkedő ábrakörök egy adott témakör (*y tengely*) elfordulási gyakoriságát egy adott kiválasztott szereplő (*x tengely*) viszonylatában ábrázolják, a jelzés mérete a fogalmi klaszter használati frekvenciájának függvénye. A legalsó küszöbérték az 1 volt, a legfelső a 3. ábra esetében 737, a 4. ábrán pedig 814. Az adatértelmezést utóbbiakon túl a kiválasztott szereplők eltérő ábraszínei is segítik.

3. ábra: Fogalmi klaszterek felhasználók közötti eloszlása – 2021

Saját szerkesztés, adatforrás: Kacziba, 2023a.

4. ábra: Fogalmi klaszterek felhasználók közötti eloszlása – 2022

Saját szerkesztés, adatforrás: Kacziba, 2023a.

Az ábrák első szembetűnő jellegzetessége a szereplők posztolási aktivitásának mennyiségi különbségeire utal. 2021-ben az öt legtöbbet posztoló kormányzati szereplő közé 2 nagykövet, 1 nemzetközi szervezethez delegált misszióvezető, 1 kormányzati szervezeti egység és 1 államtitkár került be. 2022-ben a központi aktivitás fokozódásával ez az összetétel átalakult, ebben az évben a top öt közé 2 nagykövet, 2 államtitkár és 1 kormányzati szervezeti egység került be. Ezen szűk kör szerepe számottevő, hiszen 2021-ben a kiemelt 5 felhasználó posztolta az időszakban detektált angol nyelvű bejegyzések 61%-át, 2022-ben pedig már 67,3%-át. A mintavételi években Magyarországról Twitteren kialakítandó képet tehát kevés számú kormányzati szereplő relatíve magas posztmennyiséggel kívánta befolyásolni.

Ez a jellegzetesség a célközönséghez eljutó tartalmi kategóriákra is hatást gyakorolt. Ebben a tekintetben az egyik legfontosabb tanulság az, hogy a központi kormányzathoz tartozó felhasználók többségében olyan információs tartalmakat posztoltak, amelyek alapvetően a kormányzat belpolitikai tematikáit (pl. *border, migration, Brussels* stb.) tükrözték. Bár a külügy kötelékébe tartozó felhasználók esetében is azonosíthatók ilyen információs üzenetek, ebben az esetben a relációs narratívák (pl. *embassy, ambassador, meeting, cooperation*) mellett inkább az ágazati tájékoztatás jellemző. A két csoport tehát alapvetően eltérő narratívákra helyezte a hangsúlyt, a kettő között 2021-ben azonban még egyfajta relatív balansz alakult ki.

Ez a balansz a központi kormányzat felhasználóinak frekvenciáltabb posztolási aktivitásának hatására felborult, az információs üzenetek javára. Bár a nyilvános diplomácia relációs narratívái továbbra is részét képezték a mintának, mennyiségi arányaik jobbra változatlanok maradtak, de legalábbis nem érték el az információs panelek esetében 2022-ben tapasztalt növekedését. Ennek a trendnek két klasszikus példája a *sanctions* vagy *peace* kifejezéscsoportok megjelenése, amelyek 2022-ben kerültek be a legfrekvenciáltabban használt fogalmi klaszterek közé. A két példa egyértelműen az információs kategóriába sorolható, gyors elterjedésük pedig szinte kizárólag a központi kormányzathoz köthető felhasználók posztolási tevékenységének köszönhető. Ezt jelzi, hogy a *peace* klaszterhez tartozó tartalmak 66%-át négy, a *sanctions* kifejezéseket tartalmazó üzenetek 85,5%-át pedig csupán három központi felhasználó posztolta. Hasonló tendenciák más, szintén információs kategóriába sorolható klasztereknél (pl. *Orbán, Brussels, crisis, energy* stb.) is megfigyelhetők, csökkenés inkább a pandémiához és a migrációhoz (vö. *refugee*) kapcsolódó kifejezések esetében azonosítható, elsősorban a kormányzat kommunikációs prioritásainak átalakulása miatt.

Az eredmények tehát azt mutatják, hogy a belföldi kommunikációs tématerületeket jobbra magasabb beosztású kormánytagok és szervezeti egységek közlik, míg – néhány kivételtől eltekintve² – a nagykövetségek és diplomaták inkább a

² Talán az egyetlen kivétel az orosz-ukrán háború esetében azonosítható: 2022-ben a háborúhoz kötődő kifejezések és szókapcsolatok a legtöbb a felhasználó esetében emelkedést mutatnak.

szakágazati tartalmakat posztolják. A két tartalmi kategória között fennálló relatív balansz 2022-re tolódott el, a központi kormányzat és az általuk közölt információs tartalmak irányába. Emiatt – noha a platformon és a kiválasztott szereplők között többségben vannak a diplomáciai fiókok – a külföldi Twitter-felhasználók többsége (mennyiségi okokból) nagyobb valószínűséggel találkozik olyan információs tartalmakkal, amelyek a belpolitikai narratívák és kommunikációs logikák alapján vannak felépítve.

Diszkusszió

Összegezve az előző részben felvázoltakat, a kutatási eredmények a magyar kormányzati szereplők fokozódó Twitter-aktivitását azonosították, amelyben 2021 és 2022 között mennyiségi és tartalmi változások is bekövetkeztek. A szereplők kapcsán kiemelendő, hogy a magyar esetben is érvényesültek a nemzetközi trendek. Egyrészt látható, hogy a digitális diplomácia nem pusztán a Külgazdasági és Külügyminisztérium privilégiuma, a nemzetközi közönségnek szóló idegennyelvű kommunikációban egyéb minisztériumok és kormányzati tisztségviselők is aktív szerepet vállalnak. Másrészt, a magyar esetben is megjelent az emblemikus kormányzati vezetők központi szerepe, a miniszterelnök 2022-től jellemző aktívabb Twitter-szerepvállalása is erre utal.

A mennyiségi változások, azaz a posztok számának növekedésének háttérében több tényező állhat. Egyrészt a kormányzat 2014-től fokozott figyelmet fordít a nemzetközi kommunikációra, amely kapcsán a miniszterelnökségen szakállamtitkárság működik, a külügyminisztériumban pedig digitális diplomáciai felkészítés zajlik (Klausz, 2018). Utóbbiak mellett – és talán azoknál nagyobb fajsúllyal – az előző évek digitális diplomáciai trendjei, illetve nemzetközi kihívásai is válaszlépéseket igényeltek. A trendek esetében már korábban említésre került a Twitter nyilvános diplomáciában 2010-es évek közepére kialakított megkülönböztetett szerepe, amely kapcsán kétségkívül a magyar kormányzat esetében is az *„aki kimarad, lemarad”* érv érvényesülhetett. Ennek megfelelően a kormányzat Twitter-jelenléte folyamatosan növekedett, a kiválasztott 40 szereplő össz-posztszáma 2019-ben 4575, 2020-ban 9625, míg a tanulmány mintavételi időszakában már 11351 (2021) és 13029 (2022) volt. A növekedést a digitális diplomácia trendjei mellett kétségkívül felgyorsították az előző évek nemzetközi kihívásai is. A szakirodalom a pandémia alatti karanténok, az izoláció és az otthoni munkavégzések következtében általában véve a diplomáciai kapcsolattartás fokozottabb digitalizációjáról számolt be (Sharma – Sisodia, 2022; Endong, 2023). Ez kétségkívül a magyar esetben is érvényesült. A központi kormányzat Twitter iránti érdeklődését érzékelhetően ugyanakkor nem a járványhelyzet, sokkal inkább az orosz-ukrán háború gyorsította fel. Mivel a magyar állásponttal kapcsolatos nemzetközi kritikák egyik legmarkánsabb hivatalos és nem-

hivatalos (azaz kommentelői) médiumává a Twitter vált, ezért a kormányzatban joggal merülhetett fel a közösségi médiában kialakult narratívák befolyásolásának igénye. Megjegyzendő, hogy ez a fokozódó aktivitás 2022 végére már nemzetközi mértékben is értékelhető Twitter-jelenléte eredményezett. Példának okáért az ugyanezzel a módszertannal megvalósuló, Görögországgal foglalkozó párhuzamos kutatás 2021 és 2022 alatt összesen 23420 angol nyelvű posztot detektált, amely közel megegyezik a magyar arányokkal (24380) (Kacziba, 2023b).

A posztok számának folyamatos emelkedése a magyar kormányzat láthatóságát is növelte. Erre a kedvelések és az új bejegyzésekre érkező megosztások szintén emelkedő számaiból következtethetünk. A láthatóság eloszlása mindemellett aránytalan volt, növekedése az egyes szereplők esetében eltérő, illetve nem feltétlen volt vezető kormányzati pozíció függvénye. Ugyan a magasabb beosztású kormányzati szereplők természetesen nagyobb láthatóságot kaptak, azonban a mintában például olyan nagykövetségek is kiemelt követői és kedvelési adatokkal rendelkeztek, akik a kormányzati kommunikációs panelektől eltérő narratívát közöltek. Ebből három fontos tanulság következik. Egyrészt az, hogy a platform felhasználóihoz nem egységes üzenetek jutnak el. Másodszor, ebből következően, a kedvelések 2022-ben bekövetkező növekedéséből nem következtethetünk a frekvenciátalabb kormányzati kommunikáció pozitív fogadtatására, hiszen a kedvelések növekedése sportsikerekből vagy kulturális diplomáciai üzenetekből, és nem mellékesen akár fizetett aktivisták online tevékenységeiből is következhetnek. Harmadrészt, a Twitteren zajló kormányzati kommunikáció csak részben tekinthető centralizáltnak vagy kontrolláltnak.

Utóbbiakra például a posztolási struktúrából lehet következtetni. Az 1. táblázat adataiból például kitűnik, hogy a kiválasztott szereplők többségében új tartalmakat hoznak létre, a megosztások aránya pedig relatíve alacsony. Ez a megfigyelés a kormányzat belföldi kommunikációjának ismeretében értelmezhető, ahol – például a Duna Médiaszolgáltató hírszolgáltatása vagy a regionális napilapok esetében – megszokott eljárás a központilag meghatározott narratívák változtatás nélküli átvétele. Jelen kutatás ezt az üzenettovábbítási magatartást csak néhány esetben, elsősorban a központi kormányzathoz közel álló felhasználók esetében tudta kimutatni. Az eredmények tehát azt mutatják, hogy a mintavételi időszakban Twitteren zajló digitális diplomáciai tevékenység a nemzetközi trendeket követte: a kormányhoz közel állók kommunikációjának erős centralizációja mellett a központtól távolodva kontroll csökkent, míg a decentralizáció mértéke és az üzenetek tartalmi diverzifikációja növekedett. Fontos kiemelni, hogy ez nem azt jelenti, hogy például a központtól távolabb elhelyezkedő diplomaták vagy konzulok bármiről posztolhattak, hiszen hivatalos felhasználói fiókok és a hierarchikusan működő diplomáciai struktúrában ez eleve kizárt. A kutatás a Külügyminisztérium felhasználói kapcsán inkább egyfajta ágazati és funkcionális tartalom meghatározási „szabadságot” detektált, amelyben a diplomaták relatíve szabad mozgásteret kaptak

arra vonatkozóan, hogy a kormányzat központilag kialakított kommunikációs paneleit az adott bilaterális vagy multilaterális viszonyrendszer elvárásainak megfelelően és a külpolitika céljainak előmozdítása érdekében szűrjük és szelektáljuk. Ebből következik az a magatartásminta, amely során a külügyi felhasználók – néhány kivételtől eltekintve – a kormányzat narratívájának csak a fogadó országban relevánsan közölhető üzeneteit továbbítják. Ez általában véve a semlegesebb gazdasági, konzervatív, vallási, oktatási, kulturális vagy sportdiplomáciai témák kiemelését, illetve a fogadó ország többségi társadalmának preferenciájától eltérő központi üzenetek negligálását jelenti.

A kutatásnak nem volt lehetősége annak feltárására, hogy ez a szelekció egy tudatos központi döntés eredménye vagy a diplomaták effektív munkavégzéséhez kapcsolódó szükségszerűség. Bármelyikről legyen is szó, az eredmények csak az információs tartalmak növekvő túlsúlyára vonatkozó adatokkal együtt értelmezhetők. Mivel a kutatás a központi felhasználók esetében a belpolitikai kommunikációban használt panelek növekvő jelenlétét azonosította, ezért joggal állítható, hogy kormányzati funkciótól függően a Twitteren jelenlévő nyilvános diplomáciai aktorok eltérő narratívákat közölnek. Bár ezek minden esetben funkcionálisak, célkitűzéseik tekintetében eltérők. A külkapcsolati csoport alapvetően – de nem kizárólagosan – a relációs kategóriába tartozik, feladata a nemzetközi partnerekkel és közvéleménnyel való pozitív viszony ápolása, a magyar érdekvédelemnek kedvező tartalmi üzenetek továbbítása. A központi kormányzathoz közelálló csoport ezzel szemben inkább az információs kategória tartalmait közli, főként a kormányzat (bel)politikai céljainak megfelelő tématerületeket érint, az idegennyelvű tartalomgyártás ellenére célközönségének pedig nem csak a külföldi befogadókat, de a hazai választókat is tekinti (Tóth, 2021). Noha az információs és relációs üzenetek párhuzamos jelenléte nemzetközi tendencia, a második mintavételi évben tapasztalható eltolódások erősítik a szakirodalom bevezetőben ismertetett azon véleményét, mely szerint a magyar kormányzat sokszor a „kettős beszéd” eszközához nyúl, azaz a magyar közvélemény és a külföldi partnerek számára eltérő üzenetek továbbít (Kopper et al., 2023; Dúró – Várnagy, 2019; Lengyel – Ilonszki, 2012). Jelen kutatás eredményei azt mutatják, hogy ez kettőség nemcsak hazai vs. nemzetközi viszonylatban, de az eltérő narratívák jelenléte okán egyes külföldi partnerek viszonylatában is párhuzamosságokat eredményez.

Utóbbiak kapcsán kettő, jelen kutatáshoz kapcsolódó megjegyzést mindenképpen érdemes tenni. Egyrészt az információs és a relációs üzenetek elkülönülése arra utal, hogy a Külgazdasági és Külügyminisztérium mintában szereplő felhasználóinak többségénél – a mintavételi időszak alatt – korlátozottan érvényesült a központi kormányzat kommunikációs túlcentralizációja. Digitális diplomáciai tevékenységük elemzése után megállapítható, hogy többségük 2021 és 2022 folyamán továbbra is racionális módon értelmezte a fogadó ország elvárásait és funkcionális okok miatt próbált annak megfelelni. Másrészt a tanulmány által kiválasztott minta

elemzése után úgy tűnik, hogy a relációs funkció érvényesítésének lehetőségei az orosz-ukrán háború, a szövetségeseink abban képviselt álláspontja, illetve általában véve az uniós ellentétek kiéleződése miatt mára már jelentősen korlátozódtak, amelyen a belpolitikából átemelt információs tartalmak expanziója tovább ront.

Konklúzió

A tanulmány a magyar példán keresztül vizsgálta a digitális diplomácia empirikusan kimutatható összefüggéseit és hatásait. Fő célja a Twitteren folytatott nemzetközi kommunikáció kormányzati szereplőinek azonosítása, a kiválasztott felhasználók tartalomelőállítási szokásainak megértése, valamint a közzétett narratívák főbb jellemzőinek és eloszlásainak feltárása volt. Hipotézise a magyar külpolitikával és nyilvános diplomáciával foglalkozó szakirodalmakból indult ki (Lengyel – Ilonszki, 2012; Dúró – Várnagy, 2019; Garamvölgyi – Dóczy, 2021; Tóth, 2021; Visnovitz – Jenne, 2021, Kopper et al., 2023). Eszerint *a magyar kormányzat Twitteren folytatott digitális diplomáciája párhuzamosan alkalmazza a külkapcsolati és belpolitikai kommunikációs stratégiákat, ezáltal a reprezentatív funkciók és relációs tartalmak mellett a központosított és kampányorientált üzenettovábbítási módszerek, illetve a hazai információs panelek tematikai jellegzetességeit is magán hordozza.* A hipotézis tulajdonképpen igazolást nyert, hiszen a kutatás egyértelműen kimutatta a tézis által felvázolt kettőség jellegzetességeit. Ezzel összefüggésben megjegyzendő, hogy mintavételi időszak átlagát tekintve az eredmények egy alapvetően nemzetközi trendeknek megfelelő digitális diplomáciai összetételt vázoltak fel. Az abban résztvevők száma és összetétele relatíve magas és sokszínű volt, az emblemikus felhasználók szerepvállalása aktív, az egyébként centralizált rendszerben a központtól távolodva a relatív kontroll csökkent, az információs és relációs tartalmak megjelenése, illetve szereplők közötti eloszlása jobbra kiegyensúlyozott volt. Ezek a tulajdonságok ugyanakkor csak az átlagot tekintve érvényesek és főként a 2021-es év befolyásának és hatásának következményei. A második mintavételi évben eltolódások voltak tapasztalhatók, mely során az egyébként nemzetközi kontextusban megjelenő üzenetek tartalmában egyre többször jelentek meg a belpolitikában használt kommunikációs panelek. Ez – amennyiben a következő hónapokban és években folytatódik – csökkenti a hipotézis érvényességét, elsősorban a belpolitikai, a populista és hazabeszélő narratívák kizárólagosságát korlátozó relációs tartalmak vonatkozásában. Következésképpen az információs túlsúly fokozódása növelheti a korábban kiemelt „kettős beszédből” következő aránytalanságokat, és tovább csökkentheti a külpolitikai szakemberek képességét a racionális válaszlépések kidolgozására.

Irodalomjegyzék

- Atlas.ti (2023): Concepts and Auto-Code. *ATLAS.ti 22 Mac – User Manual 2023*, <https://bit.ly/3q9G9Ey>, utolsó hozzáférés 2023. 07. 24.
- Bába, Iván – Sáringer, János (szerk., 2021): *Új Diplomáciai Lexikon – A Nemzetközi Kapcsolatok Kézikönyve*. Kairosz Kiadó, Budapest.
- BCW (2021): Twiplomacy Study. *BCW Twiplomacy*, <https://bit.ly/3OshEMr>, utolsó hozzáférés 2023. 07. 24.
- Bjola, Corneliu (2018): Diplomacy in the Digital Age. *Elcano Royal Institute*, No. 113: 1–8.
- Bjola, Corneliu – Manor, Ilan (2022): The Rise of Hybrid Diplomacy: From Digital Adaptation to Digital Adoption. *International Affairs* 98(2): 471–91. DOI: <https://doi.org/10.1093/ia/iia005>.
- Böcskei, Balázs (2021): Kormányzó populizmus. A Fidesz ellenség- és identitáformáló populizmusa. *Politikatudományi Szemle* XXX(4): 61–79. DOI: <https://doi.org/10.30718/POL-TUD.HU.2021.4.61>
- Cowan, Geoffrey – Arsenault, Amelia (2008): Moving from Monologue to Dialogue to Collaboration: The Three Layers of Public Diplomacy. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 616(1): 10–30. DOI: <https://doi.org/10.1177/0002716207311863>.
- Csiki, Tamás – Tálás, Péter Tálás – Tóth, Norbert (2017): *Közigazgatási Szakvizsga: Kül- és Biztonságpolitikai Ágazat*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest.
- Csigó, Péter – Merkóvity, Norbert (2017): Hungary: Home of Empty Populism. In: Aalberg, Toril – Esser, Frank – Reinemann, Carsten – Stromback, Jesper – De Vreese, Claes (szerk.): *Populist Political Communication in Europe*. Routledge, New York: 299–310.
- Cull, Nicholas J. (2013): The Long Road to Public Diplomacy 2.0: The Internet in US Public Diplomacy. *International Studies Review* 15(1): 123–39. DOI: <https://doi.org/10.1111/misr.12026>.
- Davison, W. Phillips. (1963): Political Communication as an Instrument of Foreign Policy. *Public Opinion Quarterly* 27(1): 28. DOI: <https://doi.org/10.1086/267147>.
- DIPLO (2021): Digital Foreign Policy. *DiploFoundation*, <https://bit.ly/43zvn8h>, utolsó hozzáférés 2023. 07. 24.
- Dúró, József – Várnagy, Réka (2019): Fidesz’s Double-Talk Concerning EU Issues. *Political Science Online*, No. 2: 1–18.
- Efremenko, Dimitry V. (2020): Formation of Digital Society and Geopolitical Competition. *Outlines of Global Transformations: Politics, Economics, Law* 13(2): 25–43. DOI: <https://doi.org/10.23932/2542-0240-2020-13-2-2>.
- Endong, Floribert Patrick Calvin (szerk., 2023): *The COVID-19 Pandemic and the Digitalization of Diplomacy*. IGI Global. DOI: <https://doi.org/10.4018/978-1-7998-8394-4>.
- Ennis, Sean F. – Fletcher, Amelia (2020): Developing International Perspectives on Digital Competition Policy. *SSRN Electronic Journal*. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3565491>.
- Garamvölgyi, Bence – Dóczi, Tamás (2021): Sport as a tool for public diplomacy in Hungary. *Physical Culture and Sport* 90: 39–49. DOI: <https://doi.org/10.2478/pcsst-2021-0012>.
- Gilboa, Eytan (2008): Searching for a Theory of Public Diplomacy. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 616(1): 55–77. DOI: <https://doi.org/10.1177/0002716207312142>.
- Görömbölyi, Dávid (2022): A közösségi média platformjainak hatása a diplomáciai tevékenységekre.” *Nemzet és Biztonság* 15(1): 116–35. DOI: <https://doi.org/10.32576/nb.2022.1.6>.

- Hedling, Elsa – Bremberg, Niklas (2021): Practice Approaches to the Digital Transformations of Diplomacy: Toward a New Research Agenda. *International Studies Review* 23(4): 1595–1618. DOI: <https://doi.org/10.1093/isr/viab027>.
- Heine, Jorge (2013): From Club to Network Diplomacy. In: Cooper, Andrew F. – Heine, Jorge – Thakur, Ramesh (szerk.): *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*. Oxford University Press, Oxford: 1–12. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199588862.013.0003>.
- Hoffmann, Helen (2015): Digital Public Diplomacy on Twitter? The Case of @sweden. *International Journal of Diplomacy and Economy* 2(4): 278. DOI: <https://doi.org/10.1504/IJDIPE.2015.073931>.
- Ittefaq, Muhammad (2019): Digital Diplomacy via Social Networks: A Cross-National Analysis of Governmental Usage of Facebook and Twitter for Digital Engagement. *Journal of Contemporary Eastern Asia* 18(1): 49–69. DOI: <https://doi.org/10.17477/jcea.2019.18.1.049>.
- Kacziba, Péter (2023a): Public Diplomacy on Twitter in 2021 and 2022: The Case of Hungary. *Mendeley Data*, v3. DOI: <https://doi.org/10.17632/c2nnrrhwmk3>.
- Kacziba, Péter (2023b): Public Diplomacy on Twitter in 2021 and 2022: The Case of Greece. *Mendeley Data*, v2. DOI: <https://doi.org/10.17632/dzccnpekj9.1>.
- Kampf, Ronit – Ilan Manor – Elad Segev (2015): Digital Diplomacy 2.0? A Cross-National Comparison of Public Engagement in Facebook and Twitter.” *The Hague Journal of Diplomacy* 10 (4): 331–362. <https://doi.org/10.1163/1871191X-12341318>.
- Klausz, Melinda (2018): Külképviseletek a Közösségi Média Térben. *Hadmérnök* XIII (4): 349–357.
- Kopper, Ákos – Szalai, András – Góra, Magdalena (2023): Populist Foreign Policy in Central and Eastern Europe: Poland, Hungary and the Shock of the Ukraine Crisis. In: Giurlando, Philip – Wajner, Daniel F. (szerk.): *Populist Foreign Policy – Regional Perspectives of Populism in the International Scene*. Springer International Publishing: Cham: 89–116. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-22773-8_4.
- Kurbalija, Jovan (2022): Digital Diplomacy. *DIPLO*, <https://bit.ly/3DKIPvT>, utolsó hozzáférés 2023.07.24.
- Langhorne, Richard – Wallace, William (1999): Diplomacy towards the Twenty-First Century.” In: Hocking, Brian (szerk.): *Foreign Ministries*. Palgrave Macmillan UK, London: 16–22. DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-349-27317-1_2.
- Lengyel, György – Ilonszki, Gabriella (2012): Simulated Democracy and Pseudo-Transformational Leadership in Hungary. *Historical Social Research / Historische Sozialforschung* 37(1): 107–126.
- Manor, Ilan (2016): Are We There Yet: Have MFAs Realized the Potential of Digital Diplomacy? *Brill Research Perspectives in Diplomacy and Foreign Policy* 1(2): 1–110. DOI: <https://doi.org/10.1163/24056006-12340002>.
- Manor, Ilan (2019): *The Digitalization of Public Diplomacy*. Springer International Publishing, Cham. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-04405-3>.
- Melissen, Jan (2005): The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice. In: Melissen, Jan (szerk.): *The New Public Diplomacy*. Palgrave Macmillan UK, London: 3–27. DOI: https://doi.org/10.1057/9780230554931_1.
- Merkovity, Norbert (2014): A politikusok médialogikája a közösségi oldalakon: Facebook és Twitter kutatás.” In: Merkovity, Norbert (szerk.): *Politikai Kommunikáció-Kutatások a Közösségi Média Korában*. Primaware Kiadó, Szeged: 165–191.
- Nyáry, Gábor (2019): A digitális állam a külpolitikai térben. *Új Magyar Közigazgatás* 12(2): 75–82.
- Pamment, James (2012): *New Public Diplomacy in the 21st Century*. Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203096734>.

- Park, Sejung – Chung, Dahoon – Park, Han Woo (2019): Analytical Framework for Evaluating Digital Diplomacy Using Network Analysis and Topic Modeling: Comparing South Korea and Japan. *Information Processing & Management* 56(4): 1468–1483. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ipm.2018.10.021>.
- Rashica, Viona (2018): The Benefits and Risks of Digital Diplomacy. *SEEU Review* 13 (1): 75–89. DOI: <https://doi.org/10.2478/seeur-2018-0008>.
- Rothschild, Jacob E. – Shafranek, Richard M. (2017): Advances and Opportunities in the Study of Political Communication, Foreign Policy, and Public Opinion. *Political Communication* 34(4): 634–643. DOI: <https://doi.org/10.1080/10584609.2017.1373004>.
- Sandre, Andreas (2017): Social Media for Diplomats. *Medium*, <https://bit.ly/44B6NFn>, utolsó hozzáférés 2023. 07. 24.
- Sevin, Efe – Ingenhoff, Diana (2018): Public Diplomacy on Social Media: Analyzing Networks and Content. *International Journal of Communication* 12: 3663–3685.
- Sharma, Ashish – Sisodia, Varsha (2022): Digital Diplomacy and the Global Pandemic. *Media Asia* 49(1): 62–64. DOI: <https://doi.org/10.1080/01296612.2021.1973324>.
- Shea, Cheryl S. Y. – Lee, Francis L. F. (2022): Public Diplomacy via Twitter: Opportunities and Tensions. *Chinese Journal of Communication* 15(3): 449–462. DOI: <https://doi.org/10.1080/17544750.2022.2081988>.
- Simon-Nagy, Lilla (2013): *Nyilvános Diplomácia*. Doktori Értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.
- Szilágyi, Anna – Bozóki, András (2015): Playing It Again in Post-Communism: The Revolutionary Rhetoric of Viktor Orbán in Hungary. *Advances in the History of Rhetoric* 18(1): 153–166. DOI: <https://doi.org/10.1080/15362426.2015.1010872>.
- Szörényi, András (2010): A társadalmi diplomácia (Public Diplomacy) újraértelmezése a 21. században. *Külvügyi Szemle* 9(4): 137–157.
- Taraktaş, Başak – Esen, Berk – Uskudarlı, Suzan (2022): Tweeting through a Public Health Crisis: Communication Strategies of Right-Wing Populist Leaders during the COVID-19 Pandemic. *Government and Opposition*, August, 1–22. DOI: <https://doi.org/10.1017/gov.2022.34>.
- Tóth, Loretta Mária (2021): *Az udvariatlanság pragmatikája. Diplomácia 280 karakterben: a nemzetközi kapcsolatok alakulása a twiplomácia aranykorában*. Budapesti Corvinus Egyetem, Szociológia és Kommunikációtudomány Doktori Iskola, Budapest.
- Tóth, Tamás (2020): Target the enemy: explicit and implicit populism in the rhetoric of the Hungarian right. *Journal of Contemporary European Studies* (28)3: 366–386. DOI: <https://doi.org/10.1080/14782804.2020.1757415>.
- Twitter Inc. (2020): Twitter API v2 Reference Index. *Twitter*, <https://bit.ly/3OrIYdC>, utolsó hozzáférés 2023. 07. 24.
- Twitter Inc. (2023): Twitter Search Engine. *Twitter*, <https://bit.ly/3rEmv4e>, utolsó hozzáférés 2023. 07. 24.
- Uysal, Nur – Schroeder, Jared (2019): Turkey’s Twitter Public Diplomacy: Towards a ‘New’ Cult of Personality. *Public Relations Review* 45(5): 101837. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2019.101837>.
- Verbeke, Johan (2022): *Diplomacy in Practice*. Routledge, London. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003298182>.
- Visnovitz, Péter – Jenne, Erin Kristin (2021): Populist Argumentation in Foreign Policy: The Case of Hungary under Viktor Orbán, 2010–2020. *Comparative European Politics* 19(6): 683–702. DOI: <https://doi.org/10.1057/s41295-021-00256-3>.

- Yun, Seong-Hun – Toth, Elizabeth L. (2009): Future Sociological Public Diplomacy and the Role of Public Relations: Evolution of Public Diplomacy. *American Behavioral Scientist* 53(4): 493–503. DOI: <https://doi.org/10.1177/0002764209347626>.
- Zaharna, Rhonda S. (2008): Mapping out a Spectrum of Public Diplomacy Initiatives: Information and Relational Communication Frameworks. In: Snow, Nancy – Taylor, Philip M. (szerk.): *Routledge Handbook of Public Diplomacy*. Routledge, New York – London: 86–100.
- Zaharna, Rhonda S. (2014): Network Purpose, Network Design: Dimensions of Network and Collaborative Public Diplomacy. In: Zaharna, Rhonda S. – Arsenault, Amelia – Fisher, Ali (szerk.): *Relational, Networked, and Collaborative Approaches to Public Diplomacy: The Connective Mindshift*. Routledge, New York: 173–191.
- Zaharna, Rhonda S. – Uysal, Nur (2016): Going for the Jugular in Public Diplomacy: How Adversarial Publics Using Social Media Are Challenging State Legitimacy. *Public Relations Review* 42(1): 109–19. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2015.07.006>.

DIGITAL DIPLOMACY ACTIVITIES OF HUNGARIAN GOVERNMENTAL ACTORS ON TWITTER (2021-2022)

Abstract

The study focuses on the empirical study of Twitter users associated with the Hungarian government between 2021 and 2022. The aim of the study is to map the composition of those government actors who have been most active on the platform, to understand their posting practices, and to identify the main indicators of the published narratives and the trends of their distribution. To achieve these objectives, the research conducted an independent data collection and used software analysis to examine the generated database. The analysis has outlined a digital diplomacy activity in line with international trends, with a relatively high number of government users and a proactive involvement of certain emblematic figures. The results indicate the characteristics of a centralized structure that became less controlled with distance from the core. In terms of content categories, the research revealed a mostly balanced distribution of informational and relational components. However, these characteristics were only valid when considering the overall average and were mainly caused by the influence of the year 2021. In the second year of the sample, shifts can be observed as messages typically framed for the international context increasingly began to incorporate communication panels used for domestic audiences.

Keywords: public diplomacy, digital foreign affairs, digital diplomacy, Twitter, Hungary

ÖNCENZÚRA ÉS CANCEL CULTURE

A hallgatás spirálja a digitális korban

Tislér Ádám

doktorandusz

PTE BTK, Interdiszciplináris Doktori Iskola, Politikatudományi Program

ORCID 0009-0006-4709-8385

Dol:

10.15170/PSK.2023.04.01.02

Publikálva: 2023.08.31

Hivatkozás:

Tislér, Ádám (2023): Öncenzúra és cancel culture: A hallgatás spirálja a digitális korban. *Pólusok*, 4(1), 27-42.

Támogatói Információk:

-

A folyóiratban megjelenő írások a Creative Commons Nevezd meg – Nem Kereskedelmi – No Derivatives 4.0 nemzetközi licenc alatt kezeltek.

Absztrakt

A cancel culture, vagy magyarul „az eltörlés kultúrája” az utóbbi évek egyik legtöbbször vitatott társadalmi jelensége a nyugati országokban. Az online térben végig söprő boszorkányüldözések elől látszólag senki nem rejtőzhet el, ha valaha olyat tett, vagy mondott, ami a társadalmi igazságosságért küzdő csoportok szerint elfogadhatatlan, vagy kívül esik a politikai korrektség határain. Ezek a csoportok nem tűnnek semmiféle ellenvéleményt, dogmatikus módon foglalnak állást, a velük történő konstruktív vitára alig van lehetőség. De mégis mi lehet az oka, hogy ezek a csoportok ilyen sikeresen tudják álláspontjukat érvényesíteni a nyugati világban látszólag anélkül, hogy ellenvéleménybe ütköznének?

Kulcsszavak: *cancel culture, eltörléskultúra, politikai korrektség, csend spirálja, véleménynyilvánítás*

Bevezetés: A hallgatás spirálja elmélet

Egyes közösségek, társadalmi csoportok hajlamosak elszigetelni, vagy akár kizárni azokat a tagokat, akik a közösség véleményével nem értenek egyet. Emiatt a közösség tagjait megnyilvánulásaik, véleményalkotásaik során az izolációtól való félelem fogja vezérelni, így, ha az általuk vélt többség véleményével nem értenek egyet, akkor inkább elhallgatják saját álláspontjukat, mintsem hangot adnának annak. Az elmélet alapján a közösségben uralkodó vélemény kialakulásában és/vagy annak érzékelésében fontos szerepet játszik a tömegmédiá, mely hamis képzetet adhat a csoport tagjai számára a környezetükben élők többségének gondolatairól (Noelle-Neumann, 1974).

Ezt a jelenséget már az 1970-es években azonosította a német politológus, Elisabeth Noelle-Neumann, aki a spiral of silence, azaz a „hallgatás spirálja” nevet adta neki. Noelle-Neumann az 1965-ös nyugatnémet szövetségi választások alkalmával végzett közvélemény-kutatásokkal kapcsolatban lett figyelmes egy érdekes jelenségre: annak ellenére, hogy a pártok támogatottságában nem történt szignifikáns változás a választásokat megelőző hónapok során, ahogy közeledett a választások napja, egyre nagyobb különbség mutatkozott abban, hogy a választók kit látnak

esélyesebbnek. A közvélemény változása a „hajrában” kihatott a támogatottságra is, majd végül a választások eredménye is tükrözte. Noelle-Neumann úgy vélte, hogy a jelenség háttérében a szavazók szándékai és azok nyilvánosságának kapcsolata állhat. A nagyobb nyilvánosságot kapó szavazói szándék túlbecsüléshez vezet, míg a kisebb nyilvánossághoz jutót hajlamosak vagyunk alábecsülni és ezáltal a közvéleménynek az egyénre is van nyomása, nem csak a politikára. A tanulmány célja, hogy bemutassa az eltörléskultúra és Elizabeth Noelle-Neumann hallgatás spirálja elméletének összefüggéseit, valamint ezzel rávilágítson a közösségi médiában rejlő veszélyekre, melyek lehetővé teszik a közvélemény, és annak megbecsülésére tett erőfeszítések befolyásolását.

Az elmélet alapja

Noelle-Neumann elméletének alapjait a közvéleménykutatás területén szerzett tapasztalatai mellett más tudományterületek (elsősorban társadalomtudományok) elméletei mentén dolgozta ki, különös hangsúlyt fektetve a kommunikációtudomány, a (szociál)pszichológia és az antropológia kutatási eredményeire. A kutató kiemelt fontosságot tulajdonított például a csoportdinamikai kutatásoknak, melyekben antropológusok és szociálpszichológusok az emberek csoportjainak kohézióját vizsgálták. Keresve a választ arra a kérdésre, hogy mik azok az „erők, amelyek összetartják a csoportot, melyek biztosítják a folyamatosságát, illetve – ami Noelle-Neumann számára a legrelevánsabb volt – mi történik akkor, ha a csoport szabályait megszegik és ezáltal veszélybe kerül a csoport egysége. Itt fontos megemlíteni Margaret Mead 1930-as években publikált eredményeit, melyeket primitív törzsi közösségekben tett megfigyeléseire alapozott, valamint az 1960-as és 1970-es években végzett kutatások (Cartwright-Zander 1968; Ross, 1969; Haviland, 1977) eredményeiként leírt jelenségeket a deviáns egyedek csoporton kívüli száműzéséről, amikor a „csoport átrajzolja határait”. Ezek alátámasztani látszottak Noelle-Neumann (1991) izolációs félelemről alkotott elképzeléseit, melyekre további példákat talált primitív népcsoportokkal kapcsolatos kutatásokban, a szégyenbüntetés jogtörténeti példáiban és olyan vizsgálatokban, melyeknek középpontjában a pletyka állt.

Ezek a jelenségek azért tetten érhetőek az emberiség története során – függetlenül attól, hogy az adott egyén csoportja mennyire számít civilizáltnak vagy primitívnek – mert az ember alapvetően egy szociális lény. A valahova tartozás szükségét már Abraham Maslow is kiemelt fontosságúnak tartotta szükségletelméleti kutatásaiban és így más alapvető szükségleteinkkel együtt – mint az éhség vagy a biztonság – a róla elnevezett Maslow-piramisban is megjelent. Szociális ingerek híján a legtöbb egyénben olyan pszichológiai folyamatok jelentkeznek, melyek hosszabb távon alvászavarhoz, depresszióhoz, vagy akár hallucinációkhoz is vezethetnek (Forsyth, 2010).

Egyik legalapvető szükségletünk tehát a csoportos vagy szociális közösség, melyben a kohéziót a közös értékek és célok megléte biztosítja. A kohézió az az erő, amely motiválja a csoport tagjait a csoportban való maradásra és a csoport céljainak elérése irányába tett erőfeszítésekre. Ez együtt jár bizonyos szintű elköteleződéssel a csoport iránt, segíti a csoporttal való azonosulás kialakulását, az egyén csoportidentitását, így pedig növelheti a csoport teljesítményét a közösen kitűzött célok elérésében (Paulus et al., 2012).

Ilyenformán az egyetértés az, amely garantálja a csoport fennmaradását, ha ez az alapvető feltétel nincs meg, akkor a csoport széthullik. Ez az egyetértés vagy konszenzus maga a közvélemény, mely a viselkedés különböző akár hétköznapiak tekinthető módozataiban is megmutatkozik, úgy, mint a divat vagy a szokások. Általánosságban elmondható, hogy az emberek által alkotott csoportban megfigyelhető jelenség, hogy a konszenzustól való eltérést, vagy más néven devianciát a csoport tagjai izolációval vagy kizárással büntetik (Noelle-Neumann, 1991). Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy ez egy több lépcsős folyamat, melynek elején a csoport tagjai még megpróbálják meggyőzni a deviáns egyedet, hogy térjen vissza a konszenzusos magatartáshoz. Amennyiben így nem járnak sikerrel, úgy a kirekesztéssel történő fenyegetés következik, majd pedig, amennyiben az egyén továbbra sem hajlandó változtatni deviáns magatartásán, a tényleges kiközösítés.

A fentiekből látszik, hogy közösségi lényként a szociális létünk mennyire meghatározó, így nehéz elképzelni nagyobb büntetést a kiközösítésnél, de a csoport kénytelen fenntartani a kohézióját biztosító konszenzust.

A modell alapvetései

A Noelle-Neumann által létrehozott modell a következő alapfeltevésekre épült:

1. A társadalom izolációval fenyegeti azokat az tagjait, akik a normáktól eltérő, deviáns viselkedést mutatnak.
2. Emiatt a fenyegetés miatt a társadalom tagjaiban kialakul egy folyamatos félelem az izolációtól.
3. Ez a félelem arra ösztönzi az egyént, hogy folyamatosan kövesse és próbálja megbecsülni a közvéleményt (ezt a jelenséget Noelle-Neumann kvázi-statisztikai érzéknek nevezte el).
4. Az egyén viselkedését és a véleménykifejtését ezek a becslések erősen befolyásolják.
5. Noelle-Neumann úgy vélte, hogy ez a négy alapfeltevés együttesen felelős a közvélemény formálódásáért (Noelle-Neumann, 1974).

Noelle-Neumann azonban hangsúlyozta, hogy az 1920-as évektől pluralisztikus ignoranciának nevezett jelenség – mely alatt azt a jelenséget értjük, hogy az egyének tévesen ítélik meg a körülöttük lévők vélekedését és úgy érzékelik, hogy mindenkivel ellentétes véleményen vannak (Angelusz, 2002) – miatt a közvélemény megbecsülése erősen torzulhat, mivel az két forrásból ered:

1. Az egyén saját közvetlen tapasztalatai, melyeket a környezetéből szerez,
2. illetve a tömegmédián keresztüli közvetett megfigyeléseiből (Noelle-Neumann, 1974).

Mivel az utóbbi, nagyjából száz év során a tömegmédiá óriási változáson ment keresztül az új médiumok megjelenésétől kezdve a digitális forradalmon keresztül az internet és a közösségi média megjelenéséig, ezért úgy vélem, érdekesebb ez utóbbinak a közvéleményre és annak megbecsülésére gyakorolt hatásáról bővebben szót ejteni. Véleményem szerint ez elengedhetetlen ahhoz, hogy kontextusba tudjuk helyezni az online világban, különösen a közösségi médiában végbemenő történéseket.

A média szerepe

Noelle-Neumann elméletében a média, mint közvetítő közeg – részben Donsbach 1989-ben publikált eredményeire hivatkozva – kulcsfontosságú szerepet kapott a modern társadalmakat vizsgálva, hiszen annak pozíciója és hangneme komoly befolyásoló erővel bírhat az egyének által érzékelhető közvélemény alakulására. Ha ez, a média pozíciója és a közvélemény közötti különbség jelentős mértékűvé válik, akkor kialakulhat az úgynevezett „csendes többség”, melynek lényege, hogy a médián keresztül érzékelhető közvélemény nem tükrözi az egyének többségének valódi véleményét, akik viszont így nem merik felvállalni azt. Ez az összefüggés rávilágít a tömegmédiá közvéleményre gyakorolt erős befolyására és ezzel részben alá is támasztja a csend spirálja elméletét, hiszen – miután az egyén a médiára (is) hagyatkozik a közvélemény felmérésekor – elmondható, hogy az izolációs fenyegetés a média pozíciója alapján is létrejöhet. Fontos azonban, hogy ez csak abban az esetben fordulhat elő, ha az adott témával foglalkozik a tömegmédiá. Azonban, ha a téma nem jelenik meg a médiában, nem váltja ki az izolációs fenyegetést és izolációs félelmet (Noelle-Neumann, 1991).

A médiával kapcsolatban további érdekes eredmény, hogy amennyiben egy adott álláspont dominálja a médiát, akkor azt az egyén hajlamos túlbecsülni, ez pedig tovább csökkentheti az egyén nyilvános véleménykifejezési szándékát, ha a médiában hallottakkal merőben más állásponton van. Fontos továbbá azt is leszögezni, hogy abban az esetben, ha a média és az egyén által érzékelt közvélemény között érzékelhető különbség figyelhető meg, akkor soha nem a médiával szemben alakul ki az

elhallgatási spirál, az egyén a média által közvetített álláspontot fogja az általános vélekedésnek tekinteni (Uo. 1974).

Az elmélet sajátossága és annak kritikája

Az elmélet egyik érdekessége, hogy Noelle-Neumann nem teljes általánosságban alkalmazza elméletét a társadalomra. Identifikál ugyanis olyan egyéneket és csoportokat, akik szembemennek a modell alapvetéseivel, velük szemben úgymond hatástalan a csend spirálja. Ebbe a csoportba tartozik az úgynevezett keménymag (hardcore), ami alatt a német politológus az olyan elnyomott kisebbségeket érti, akiknek meggyőződésüket tekintve védekező álláspontot vettek fel és így extrém mértékben hajlamosak arra, hogy szót emeljenek álláspontjuk mellett. Ezeknek a csoportoknak sok esetben már nincsen veszíteni valója, így az izolációs fenyegetés és izolációs félelem nem befolyásolja megnyilvánulásait. Ebbe a kategóriába tartoznak még a Noelle-Neumann által csak „avant-garde-nak”, vagy előőrsnek nevezett csoportok, akik képesek arra, hogy új dinamikát vigyenek a társadalmi diskurzushoz és így átfordítsák a közvéleményt (Uo., 1974).

Noelle-Neumann elmélete természetesen sok kritikát is kapott annak majdnem 5 évtizeddel ezelőtti megfogalmazása óta. Ezek közül a legtöbb a kutatás tudományos és kísérleti alapjait, a módszertant és illetve Noelle-Neumann következtetéseit érte. Sok kritika érte például Noelle-Neumann azon megállapítását, hogy az izolációs félelem kellőképpen elégségesnek bizonyul-e ahhoz, hogy az egyén tartózkodjon a véleménynyilvánítástól. Salmon és Neuwirth 1990-es, majd később Neuwirth 1995-ös kutatásában például sikerült olyan részleges körülményeket teremteni, melyben az egyének az izolációs félelem ellenére is hangot adtak ellenvéleményüknek (Salmon – Neuwirth, 1990; Neuwirth, 1995). Ezekkel viszont az volt a gond, hogy módszertani szempontból összehasonlíthatatlanok voltak Noelle-Neumann korábbi kísérleteivel, így az eredmények nem voltak alkalmasak annak megcáfolására (Scheufle – Moy, 2000).

További kritika érte azt a részét is az elméletnek, hogy a kísérleti bizonyítékok között Noelle-Neumann nagyban hagyatkozott Ash és Milgram konformitással kapcsolatos tesztjeire. Az ezzel kapcsolatos kritikák szerteágazóak, de legtöbb esetben a konformitás kísérletek alacsony kontrolláltságára, téves következtetéseire és azok kultúraspecifikus vonásaira igyekeznek rámutatni. A csend spirálja elmélettel összefüggésben pedig azt szokás kiemelni, hogy míg a konformitás kísérletek során általában az idő egy-egy pontján vizsgálták meg az egyéneket, addig a csend spirálja elmélet a közvéleményen alakulását, mint folyamatot kívánja leírni, így a konformitás kísérletek eredményei alkalmatlanok ennek alátámasztására (Uo., 2000).

A kritikák ellenére úgy vélem, hogy Noelle-Neumann lefektette az alapjait annak, hogy a csend spiráljának elmélete prioritást élvezzen a társadalomtudományokon belül. Különösen napjainkban, amikor az online térben

lévő rengeteg információ és az egyre inkább a közösségi médiába áttolódó interperszonális érintkezések érezhető hatást fejtenek ki arra, hogy miként vélekedünk a minket körülvevő világról. A csend spirálja elmélet áttekintése után vizsgáljuk meg a cancel culture fogalmát, mint az utóbbi évek társadalmainkra egyik legnagyobb befolyásoló erővel rendelkező jelenségére, hogy utána rávilágítsak azokra a lehetséges pontokra, amik mentén a tárgyalt jelenségek kapcsolódhatnak.

Cancel culture

Napjainkban a világ nyugati felének talán egyik legtöbbször idézett és leginkább vitatott társadalmi jelensége a cancel és a cancel culture. Habár a jelenségre még egyelőre nincsen helytálló magyar kifejezés vagy fordítás – talán az eltörlés kultúrája áll legközelebb ahhoz, hogy az angolszász nyelvterületen magával hordozott jelentéstartalmát visszatükrözze –, nagyjából úgy lehetne leírni, mint az ókori „osztrakiszmosz” modern megvalósulása, mely során a közösség tagjai kiközösítik azokat, akik a közösség normáival és véleményével nem megegyező állásponton vannak (Norris, 2020). Természetesen nem egy teljesen új jelenségről beszélünk, – elég csak a katolikus inkvizíció intézményre vagy akár a francia forradalom egy kevésbé fényes periódusára, a jakobinus terror időszakára gondolnunk – mely során a közösség tagjai kiközösítésnél akár komolyabb büntetéssel is sújthatták azokat, akik a közösség normáival és véleményével nem megegyező állásponton vannak (Uo., 2020).

Amikor azonban a mai modern megvalósulásáról beszélünk, akkor leginkább úgy fogalmazhatnánk, hogy az a gyakorlat, melynek során közszereplők és vállalatok támogatását megvonják (vagy bojkottálják azokat), miután olyat tettek vagy mondtak, amely kifogásolhatónak vagy sértőnek minősülhet a közösség, vagy annak egyes csoportjai normáival szemben (Lizza, 2020).

A cancel, mint a köznyelvben használatos kifejezés és annak kezdeti jelentése a fekete közösségekhez köthető, ideológiát tekintve az 1950-1960-as évek alapvetően baloldali/szélsőbaloldali mozgalmain alapszik, azonban eleinte mást jelentet, mint manapság. Elsősorban arra szólította fel az afrikai-amerikai közösség tagjait, hogy kollektíven elutasítsanak mindent és mindenkit, ami vagy aki negatív hatással lenne a közösségükre (Bond – Nelms, 2010). A kifejezés aztán az úgynevezett „Black Twitter” informális közösségeiben kezdett terjedni a 2010-es évek közepétől, majd a többi „hashtag-orientált” társadalmi igazságosságért küzdő mozgalom (social justice movements, #BlackLivesMatter, #MeToo) indulásával együtt jelent meg, hatalmas társadalmi hullámot elindítva, azzal a céllal, hogy a fennálló narratívákat megváltoztassák, többek között a szexuális zaklatás, a faji igazságtalanság, szexuális kisebbségeket illetően. A fennálló narratívák megváltoztatásával teljesen egybevágó szándékuk (egyfajta jól megfigyelhető elitellenességgel) az általuk privilegizáltak tekintett társadalmi csoportok – elsősorban a fehér, heteroszexuális, jó szocio-

ökonómiai státusszal rendelkező férfiak – ezen kiváltságaiktól való megfosztásuk, ezzel pedig újra szervezni a társadalmat (Romano, 2021).

A cancel culture azonban nem állt meg ott, hogy az említett közösségek helyzetén javítson, vagy az őket elnyomó diskurzust irányító elit bűnös tagjai elbukjanak. A cancel culture kritikusai (pl. Barack Obama, Nadine Strossen, Loretta Ross, Jordan B. Peterson) úgy látják, hogy olyan jelenséggé alakult, amelynek célja elhallgattatni mindenkit, aki nem osztja a véleményüket, vagy esetleg konstruktív vitát kezdeményezne bizonyos problémák kapcsán. Mindezen felül – elsősorban jobboldali – kritikusok úgy vélik, hogy amikor ilyen esetek a felszínre kerülnek, a hír rendkívül gyorsan képes terjedni a social media felületein, így a közösség bizonyos tagjai az adott illető teljes munkásságának „kulturális” bojkottjára buzdíthatnak, függetlenül attól, hogy amit tett vagy mondott összefüggésbe hozható-e azokkal. Ráadásul sok esetben a gyors terjedés miatt a pusztán megvádolás is elég a lavina elindításához, bármiféle bizonyíték vagy jogerős ítélet nélkül is, mely aztán a középkori boszorkányüldözéseket megelevenítő online „hadjárat” indul (Greenwald, 2021). Nem kell messzire mennünk az időben, hogy fel tudjunk idézni olyan múltbéli eseteket, melyek során a bíróság előtt derült ki, hogy a kezdeti vádak alapján elindított cancel nem állt stabil alapokon. A fentiek alapján továbbá felvetődhet az a kérdés is, hogy ezek a kiközösítések és nyilvános megaláztatások vajon valóban a közösség/társadalom többségének véleményét tükrözik-e, vagy – ahogy azt korábban Noelle-Neumann is megfogalmazta a csend spirálja elmélet kapcsán – csak egy hangos kisebbségét (esetleg egy kisebbségen belüli hangos kisebbségét).

Habár elsősorban úgy tűnhet, hogy leginkább a politikai jobboldal esik áldozatul a cancel-nek, a jelenség politikai oldaltól független, mindkét oldalon vannak, akik magukat tekintik a jelenség áldozatának/célpontjának (Romano, 2021). Míg a cancel culture külföldön elsősorban a hatalom és a hatalommal rendelkező elit ellen felszólaló marginalizált rétegek fegyvereként jelent meg, itthon arról is lehet olvasni, hogy a hatalmon lévők eszközévé vált a velük egyet nem értőkkel szemben (Plankog, 2021).

A cancel culture jelenségének – ahogy azt láthattuk a fentiekből – óriási hátszelet ad az internet és az online szerveződő csoportok, a közösségi média platformjai, melyek lehetővé teszik földrajzi kötöttségek nélküli azonnaliság. A következőkben tételesen megvizsgáljuk azt, hogy a cancel culture jelensége hogyan vezethető vissza Noelle-Neumann csend spirálja elméletére.

Online megnyilvánuló izolációs fenyegetés és félelem

Ahogy azt korábban olvashattuk, Noelle-Neumann elméletének alapvető üzenete nem más, mint az a csoportdinamikai mechanizmus, hogy a közösség a deviáns egyéneket izolációval fenyegeti. Amikor ezekről az alapokról beszélünk, akkor fontos, hogy úgy tekintésünk az online terek és elsősorban a közösségi média felületeire

funkciójukban, mint afféle pseudo-közösségek. Itt újból megjelennek a korábban szóban forgó, primitív társadalmakban is megfigyelhető csoportdinamikai alapok, úgy, mint a csoport kohéziójának biztosítása céljából kialakult normák, a konszenzusra helyezett alapok, de ugyanakkor deviáns viselkedés esetén jelen van a csoport határainak átrajzolása, kiközösítés, szégyenbüntetések. A cancel culture ilyen szempontból vizsgálva a közösség nyílt fenyegetése mindenki számára, aki a normákkal ellentétes véleményt fogalmaz meg. Tekinthetjük egyfajta hadüzenetnek is, így elmondhatjuk, hogy a cancel jelensége „megtestesíti” az izolációs fenyegetést az egyén számára látható, kézzelfogható következmények (lejáratus, nyilvános megszégyenítés, karaktergyilkosság) formájában.

Az elmélet következő alaprétéle, hogy emiatt a fenyegetés miatt a közösség tagjaiban kialakul egy folyamatos félelem az izolációtól, vagy jelen esetben magától a kirekesztéstől („cancel”). Napjainkban érzékelhető, elsősorban a nyugati országok eseményeit figyelemmel követve, hogy életüket pillanatok alatt tönkretévő eszközként tekintenek az eltörléskultúrára, rengeteg aggályt szülve, elsősorban a gyorsasága és a következményei miatt, nem beszélve arról, hogy nincsen kellően meghatározott társadalmi funkciója, ami miatt sokan, mint egy kiforratlan jelenségre tekintenek, amely több kárt okoz, mint amennyi hasznot hoz. A jelenség tisztázatlansága is nagyban hozzájárul a félelemhez, hiszen nem létezik olyan lista, ami minden „vétséget” tartalmazna, amiért kirekesztéssel büntethető az egyén, látszólag minden a közösségek ad hoc hozott döntésein múlik. Emiatt az emberek úgy érezhetik, hogy bármi vezethet ahhoz, hogy kirekesztés áldozatává váljanak (Haskell, 2021).

Ezt kiegészítve, érdemes visszatekinteni arra, hogy mit állított Noelle-Neumann a tömegmédiá szerepéről az izolációs félelem kialakulásában. A 21. század második évtizedében elmondhatjuk, hogy Noelle-Neumann modelljében a közösségi média átveszi a tömegmédiá szerepét, hasonló funkciókat betöltve. Itt is megjelennek azok a kulcsfontosságú befolyásoló erővel bíró elemek, mint a hangnem és pozíció, melyek a tömegmédiához hasonlóan izolációs félelmet generálhatnak, hiszen a közösségi média közvetítő közegként funkcionálva fontos szerepet játszik a közvélemény felbecsülésében.

A közvélemény folyamatos megbecsülése és annak hatása a viselkedésre

A csend spirálja elmélet alapfelvetései közül a harmadik lépésben a félelem arra ösztönzi az egyént, hogy az folyamatosan kövesse és próbálja felbecsülni a környezetében uralkodó véleményeket. Noelle-Neumann elméletének (1974) ezt a központi elemét kvázi-statisztikai érzéknek nevezte, melyet az egyének arra használnak, hogy folyamatosan figyeljék a környezetük vélekedését és a közvéleményt. Az így feltérképezett vélemények pedig befolyásolják a saját viselkedésüket vagy akár a véleménynyilvánításukat is. A közösségi média platformok korában azonban az

egyéneknek nem kell folyamatosan az extra kognitív kapacitást igénylő kvázi-statisztikai érzékre támaszkodniuk, nem kényszerülnek arra, hogy mindenkor monitorozzák a közvéleményt, hiszen helyette ott vannak a „készen kapott”, jól követhető like-ok, különböző reakciók emojik és egyéb beépített visszajelzésekben, valamint az esetek jelentős részében kommentek is elérhetőek, amiket olvasva az egyének fel tudják mérni a közösségük vélekedését egyes eseményekkel, személyekkel, hírekkel kapcsolatban (Porten-Cheé – Christiane, 2020).

Az elmélet alapjaként szolgáló modell következő eleme nem más, mint hogy az egyén viselkedését és a véleménykifejtését ezek a környezetből feltérképezett becslések erősen befolyásolják (Noelle-Neumann, 1974). A közösségi média platformjain reakciók, emote-ikonok formájában megszerzett információk hatására ugyancsak az egyén viselkedésének megváltozása következhet be. Talán az egyik legáltalánosabb esetben a személy, aki az általa érzékelt közvéleménnyel ellentétes állásponton van egészen egyszerűen tartózkodás a nyílt, online véleménynyilvánítástól, így kevésbé lesz aktív szereplője az online közösségnek, de ezzel elkerülheti a közösség ellenszenvének kivívását és az esetleges kiközösítést (Hayes – Matthes, 2014).

Egy másik, egyén viselkedését befolyásoló esetben előfordulhat, hogy öncenzúrát figyelhetünk meg a közösségi médiában. Ez a fogalom úgy írható le, hogy amikor egy adott személy tartva a közössége irányából az arra érkező reakcióktól, megváltoztatja vagy kitörli, esetekben közzé sem teszi a közösségi médiába megosztani kívánt véleményét. Teheti ezt állapotfrissítés, komment vagy személyes üzenet formájában is akár (Das – Kramer, 2013).

Ezeket az eseményeket a közösségi média mögött álló informatikai rendszerek regisztrálják, így nyomon követhetővé válik, hogy milyen nagyságrendben folyamodnak ehhez a felhasználók. Ezzel a módszerrel Das és Kramer 2013-as 3,9 milliós, angolnyelvű Facebook felhasználókból álló mintán végzett kutatásukban kimutatták, hogy a vizsgált minta 71%-a már alkalmazott öncenzúrát. A megvizsgált adatokból az látszik, hogy az emberek többen öncenzúrázzák magukat, ha a közönségüket nehéz meghatározni, illetve szintén többen cenzúráznak, ha az online kommunikációs tér relevanciája vagy aktualitása szűkebb (pl.: zártabb közösségi média csoportokban), így tehát a kommenteket például kevesebbet cenzúrázzák, mint a posztokat és az állapotfrissítéseket. Ez főleg abból fakadhat, hogy egy poszt esetében jóval nehezebb megállapítani a jövőbeli közönséget, akikhez eljut majd, ezzel szemben viszont a kommentekkel jóval precízebben lehatárolható a célközönség. Tehát eredményeik alapján megállapíthatjuk, hogy azokban az esetekben folyamodtak ehhez, amikor a feltételezett közönség véleményét nehezebb felbecsülni adott témában (Das – Kramer, 2013).

További kutatások is alátámasztják azt, hogy a felhasználók jelentős része alkalmazta már az öncenzúrát. Hampton és munkatársai 2014-ben végeztek egy felmérést annak kapcsán, hogy a közösségi média felhasználói mennyire vállalják fel

a véleményüket a Snowden lehallgatási botrányval kapcsolatban (Hampton et al., 2014). Eredményeik azt mutatták, hogy az általuk megkérdezettek többsége inkább személyesen vitatná meg a témát, és kevesebb, mint felük mutatott hajlandóságot arra, hogy posztoljon róla a közösségi média felületein. Ugyanakkor kihangsúlyozandó, hogy egy olyan témával kapcsolatban végeztek kutatást, ami a technológiai eszközökön keresztül lehallgatásokról szólt, így könnyen megeshet, hogy az egyének többek között azért is mutattak alacsonyabb hajlandóságot az online megosztására, mert tartottak attól, hogy esetlegesen őket is megfigyelhetik.

Ugyanakkor Hamptonék kutatása arra is rávilágított, hogy az emberek élőszóban is kevésbé vállalják fel a valódi véleményüket, abban az esetben, ha úgy érzékelik, egy-egy téma kapcsán a környezetükben a saját véleményükkel ellentétes álláspont az uralkodó. Kutatásukból az is kiderült, hogy a közösségi média felületei nem szolgálnak alternatívaként az élőszóban történő véleménykifejtésnek, ugyanis azok a felhasználók, akik élőszóban is inkább a saját véleményük elhallgatása mellett döntenek, az online térben is tartózkodni fognak véleményük megosztásától (Hampton et al., 2014).

A fenti két eshetőségen kívül az sem ritka, hogy az egyén inkább más alternatívát keres a véleményének megosztására és ezért zárt online csoportokban folytatja véleménykifejtését. Ezek lehetnek akár zártkörű Facebook-csoportok, melyekben hasonló gondolkodású/beállítottságú személyek osztják meg gondolataikat, de az is lehetséges, hogy más platformot keres az egyén, ahol úgy érzi, hogy kevésbé fenyegetik izolációval a véleménye felvállalása miatt. Ilyen alternatív platformnak tekinthetjük például a Reddit vagy a 4chan, amelyeken a felhasználók külön kategóriák szerint szűrhetnek rá fórumbeszélgetésekre a saját érdeklődési körüknek megfelelően, ahol hasonló érdeklődésű felhasználókkal oszthatják meg gondolataikat. A Facebook, Twitterrel és más hasonló közösségi média platformokkal ellentétben ezeken a felületeken a felhasználók saját személyazonosságuk felvállalása nélkül is kapcsolatba léphetnek másokkal, így az izoláció veszélye is jelentősen csökken számukra.

Sok felhasználó számára azonban a legkézenfekvőbb viselkedésforma az izolációs félelem elkerülésére, hogy egészen egyszerűen csak offline közösségekben, szűk körben személyesen vállalják fel a véleményüket, ahogy ezt az imént említett Hampton és munkatársai által végzett felmérés is alátámasztja. Ami ebben az esetben számunkra fontos lehet, hogy így a közösségi médiában tapasztalt vélemények és pozíciók még tovább torzulhatnak, hiszen a kommentelés elmulasztásával, „nem-kommenteléssel” is csak az ellentábor véleményének észlelését erősítheti.

Tehát a fentiek alapján elmondható, hogy ismerőseink és kívülálló, ismeretlen felhasználók véleményének folyamatos nyomon követhetősége és követése hatással lehet a saját véleményünk alakulására is. A gyakran elhangzó, olvasható üzenetek azt az érzést kelthetik a felhasználóban, hogy azok a tényleges többség véleményét tükrözik, így adott egyén saját véleményétől függően vagy hozzáidomul ezen

üzenetekhez és azok tartalmához, vagy pedig – ha saját véleményével ezek összeegyeztethetetlenek – akkor inkább elhallgatja azt, félve a közösségből történő kizárásától, izolációtól vagy az esetleges nyilvános megaláztatástól.

Noelle-Neumann végső következtetéseként úgy vélte, hogy ez a négy alapfelvetés együttesen felelős a közvélemény formálódásáért. A fent említett szakirodalmi példákkal igyekeztem egy jól érzékeltethető párhuzamot vonni a csend spirálja elmélet és az online térben, legfőképp a közösségi médiában végmenő társadalmi folyamatok között. Végső következtetésként pedig kijelenthetjük, hogy a csend spiráljának közösségi médiában is megjelenő modellje és annak felvetései együttesen hatással lehet a cancel culture jelenségének kialakulásához és annak működési mechanizmusához.

Amivel az elmélet nem számolt...

Vannak azonban olyan tényezők is az online világban, amikkel Noelle-Neumann annak idején még nem számolhatott, azonban ezek is erős hatással bírhatnak a közösségi média felhasználói által tapasztalt közvélemény alakítására. Ide tartozhatnak az online világban és azon belül is kifejezetten a közösségi médiákban elterjedt trollok. Az internetes trollok az Encyclopedia Britannica online elérhető felülete alapján általában olyan személyek, akik internetes platformokon próbálnak problémákat okozni olyan üzenetek közzétételével, amelyek miatt mások vitatkozni kezdenek, dühösek lesznek. Ők tehát sok esetben nem is a saját véleményüket igyekeznek megosztani a közösségi médiában, hanem egészen egyszerűen az ott lévő embertársaikat akarják hergelni megnyilvánulásaikkal.

A trollokon kívül természetesen vannak mások is, akik nem feltétlenül a saját véleményüket igyekeznek világgá kürtölni a világhálón. Ebbe a kategóriába tartoznak azok a felhasználók, akik hamis identitást felvéve, úgynevezett kamu-profil vagy profilokat létrehozva osztják meg gondolataikat, nézeteiket (Kareem – Bhaya, 2018). Annak, hogy valaki ilyen profilokat hozzon létre több oka is lehet. Lehetséges, hogy az adott illető csak nem meri felvállalni az őszinte véleményét, ennek hátterében többek között állhat a fentebb már hosszasan tárgyalt okok (izolációs félelem) egyike is, vagy akár a munkahely elvesztése, és egyéb retorziók. A kamu-profillal rendelkezők között találunk olyanokat is, akik például a saját meggyőződésük további súlykolására hoznak létre másik identitást is, hogy így az álláspontjukat még erősebbnek tüntessék fel, megpróbálva ezzel elnyomni vagy elrettenteni az ellenvéleményen lévőket (Wani et al., 2017).

A kamu-profilokkal rendelkező felhasználókon belül külön csoportot képeznek azok, akik fizetett kommentelés céljából hozzák létre a hamis identitásaikat. Esetükben ez lehet egy kis keresetkiegészítés is, például egy-egy politikai párt narratívájának megfelelő üzenetek terjesztése formájában, de vannak egészen strukturált módon megszervezett dezinformációs csoportok, akiket direkt azzal a céllal hoztak

létre, hogy többek között közösségi média platformokon végzett átlagosnak tűnő tevékenységükkel (kommentelés, megosztás, posztolás stb.) megzavarják a közösség felhasználóit (Himelein-Wachowiak et al., 2021).

Ezt a felvetést alátámasztandó, születtek olyan kutatások (Houston et al., 2011; Koutamanis et al., 2015; Clementson, 2019), melyek fókuszában az állt, hogy a kommenteknek ténylegesen van-e ilyen befolyásoló ereje, valóban hatnak-e a felhasználók viselkedésére, gondolkodására, és ilyenformán megéri-e kamu-profilokat létrehozva a saját igazukat, vagy az általunk propagált narratívát többszörösen világgá kürtölni. Dutceac Segesten és munkatársai 2020-ban azt vizsgálták, hogy miként befolyásolja a közösségi média felhasználóinak online tevékenységét, ha bizonyos hírek alatt nekik tetsző vagy az álláspontjukkal ellentétes hozzászólásokat olvasnak. Eredményeik azt mutatták, hogy amennyiben egy-egy hír alatt az ellenvélemények vannak többségben, úgy bár az egyén vizuális figyelmét a kommentszekcióra irányítja, de magát a hír vagy posztot kisebb valószínűséggel fogja megosztani. Továbbá azt is kimutatták, hogy a könnyű témákkal (popkultúra, szórakozás stb.) ellentétben a nehezebb ügyekkel foglalkozó (politikai, gazdasági) posztok alatt olvasható ellenvélemények eltántorítják a felhasználót attól, hogy figyelmét a kommentekre fordítsa (Dutceac Segesten et al., 2022).

A hamis profilokon kívül az álhírek is komoly próbatétel elé állíthatják a közösségi média felhasználóit, ezek a tartalmak ugyanis szándékosan manipulálva vannak annak érdekében, hogy összezavarják az egyéneket, elbizonytalanítsák őket az igazságtól vagy megerősítsék bennük a tévképzeteiket. A „fake news” sok nemzet „soft power” eszközként is igyekszik bevetni a saját presztízse növelésére, vagy akár a versenytársai és ellenfelei lejáratására, de mára már valósággal új frontot nyitott a háborúban is (Surowiec, 2017).

Azt, hogy a kamu-profilok és az általuk terjesztett információk témája mennyire komoly, mi sem mutatja jobban, mint, hogy kiberbiztonsággal foglalkozó szakemberek már olyan módszerek kifejlesztésén dolgoznak, melyekkel szinte teljes mértékben visszاسzoríthatóvá tennék a dezinformációs céllal létrehozott felhasználókat (Voitovych et al., 2022). Ha arról beszélünk, hogy milyen tényezők lehetnek hatással a közösségi média felhasználói által érzékelt közvéleményre fontos megemlíteni az olyan félreértelmezhető online megnyilvánulásokat (szarkazmus, irónia, cinizmus) és egyéb nyelvi és kifejezésbeli sajátosságokat is, melyek gondot jelenthetnek a küldő fél valódi szándékának megértése során. A szarkasztikus komment vagy poszt írója általában éppen az ellenkezőjét gondolja annak, amit szó szerint leírt. Ezt sokszor még élő szóban sem könnyű detektálni, de az online térben még azok a segítségnyújtó részletek is, mint például a hangsúly és az artikuláció hiányoznak, emiatt sokan szó szerint értelmezhetik a leírtakat, így tévesen értelmezik az üzenetet (Keivanlou-Shahrestanaki et al., 2022).

Hasonló közösségi média specifikus tényezőnek tekinthetjük az úgynevezett buborék-effektust és az echo chambernek (visszhang kamra) nevezett jelenséget

erősítő algoritmusokat. Ezek alatt azt értjük, amikor a közösségi média platform mögött működő rendszerek igyekeznek a felhasználók felmért igényeihez igazítani a számukra megjelenített tartalmakat. Ezek alapján tehát a platform limitálja azokat a tartalmakat, amikkel találkozhatunk, kiválogatva a mi nézeteinkhez, értékrendünkhöz és érdeklődési körünkhöz közelebb álló posztokat, híreket, fizetett tartalmakat. Ez a folyamat erősen aggályos, hiszen ezáltal előfordulhat, hogy a platform teljesen elszigetel minket a nekünk nem tetsző tartalmaktól, ezzel csökkentve a kritikus gondolkodásra való törekvés és így a konstruktív vita lehetőségét is, azt a hamis képzetet keltve az egyénben, hogy környezete teljes mértékben osztja az ő gondolatait, hiszen láthatóan nincsenek ellenvélemények. Ez a folyamat végül hozzájárulhat a teljes társadalmakon végighúzó extrém polarizáció elmélyüléséhez, amiben különböző nézeteket valló emberek csoportjai javarészt csak a saját véleményükkel találkozhatnak (Kitchens – Gray, 2020).

Ezzel kapcsolatos aggályainak a brit székhelyű Reuters Institute for the Study of Journalism is hangot adott egy 2022-es tanulmányában. A Ross Arguedas és munkatársai által jegyzett cikkben Dutceac Segestenékhoz hasonlóan ők is kiemelik, hogy a kialakult buborékok és echo chamberok hozzájárulhatnak a felhasználók nézeteinek nagyfokú polarizálódásához. Hozzáteszik, hogy sok esetben ezek az online térben terjedő nézetek tudományosan megcáfolásra kerültek, vagy bizonyítva van az ellenkezőjük, nem ritkán konspirációs teóriák (laposföld-hívők, oltásellenesek, klímaváltozás tagadók stb.). Felhívják arra is a figyelmet arra, amiről már korábban szót ejtettünk, hogy a közösségi média lehetőséget biztosít a kisebbségeknek, hogy kulcs szerepet játszanak a politikai és társadalmi viták alakulásában és a velük kapcsolatos döntések meghozatalában (Ross Arguedas et al., 2022).

Konklúzió

A közösségi média megjelenésével a marginalizált társadalmi csoportok, valamint az ő helyzetükön is javítani kívánó társadalmi igazságosságért küzdő mozgalmak és szervezetek új platformot kaptak, hogy minél szélesebb körben felhívják a figyelmet a társadalom szélére szorultak problémáira. Azonban amellett, hogy sikeresen ki tudták aknázni a közösségi média adta lehetőségeket agendájuk terjesztésére, rájöttek, hogy ezeket a platformokat mintegy fegyverként használva elhallgattathatnak bárkit, aki velük ellentétes véleményen van, vagy megpróbál velük érdemi vitát kezdeményezni megosztó társadalmi kérdésekben.

A „cancel”-től való félelem és a megosztó/népszerűtlen vélemények alternatív csatornákra történő kiszorítása miatt az átlagos közösségi média felhasználó számára látszólag akár úgy is tűnhet, hogy ellenvélemény nélkül a társadalom többségének álláspontja tükröződik ezáltal. A csoporthoz való tartozás szüksége és az izolációtól való félelem miatt – ahogyan az a fenti példákban is kirajzolódott – csökken az egyén hajlandósága arra, hogy ezzel a vélt többségi állásponttal szemben fogalmazzon meg

véleményt, így ez a virtuális ellenvélemény nélküliség csak tovább erősödik. Jelen tanulmányomban arra igyekeztem rávilágítani, hogy ez a folyamat erős párhuzamot mutat Elizabeth Noelle-Neumann csend spirálja elméletével.

Annak ellenére, hogy Noelle-Neumann modelljének megalkotásakor még senki nem hitte volna, hogy az emberiségre valaha a fenti példákhoz hasonló jelenségek és folyamatok fogják kifejteni a hatásukat, úgy vélem, hogy érdemes a modellt jelenkori kontextusba helyezni, adaptálni napjaink társadalmi kihívásaihoz. Ezt azért is tartom fontosnak, mert ezekből a fentiekből jól tükröződik, hogy a közösségi médiában számos olyan tényezővel találkozhatunk, melyek hamis képet adhatnak az egyénnek a közvéleményről, így torzítva a felbecsülést, ezzel pedig előidézve a hallgatás spirálját. Ez a vélt közvéleményen alapuló hallgatási spirál remek táptalajt biztosíthat az eltörléskultúrának és hasonló jelenségeknek. Ezek során bizonyos csoportok – a közösségi média adta lehetőségeket mintegy fegyverként használva – elérik a nekik nem tetsző, vagy az övékkel ellentétes vélemények elhallgattatását, ezzel gátat szabva a véleményütköztetésen alapuló konstruktív vitáknak, a társadalmi párbeszéd kialakulásának, de akár még az akadémiai világ objektivitásának is. Mindemellett hosszútávon a vélemények látszólagos heterogenizációját eredményezheti, azt az érzést keltve az emberekben, hogy az ellenvéleményükkel teljesen egyedül maradtak.

Irodalomjegyzék

- Angelusz Róbert (2002): Közvéleménykutatások és a pluralizmus ignoranciája. *Médiakutató*, 1-13.
- Bond-Nelms, Cheryl (2010): *Boycotts, movements and marches*. 2018. február 09. <https://bit.ly/45xCteZ>, utolsó hozzáférés 2023.03.22.
- Clementson, David E. (2019): How web comments affect perceptions of political interviews and journalistic control. *Political Psychology*, 40(4): 815-836.
- Das, Sauvik – Kramer, Adam (2013): Self-censorship on Facebook. In *Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media* 7(1): 120–127. DOI: <https://doi.org/10.1609/icwsm.v7i1.14412>
- Donsbach, W. (1989): The challenge of the spiral-of-silence theory: theoretical implications and empirical evidences. *Communicare: Journal for Communication Sciences in Southern Africa*, 8(1): 5–16.
- Dutceac Segesten, Anamaria – Bossetta, Michael – Holmberg, Nils – Niehorster, Diederick (2022): The cueing power of comments on social media: how disagreement in Facebook comments affects user engagement with news. *Information, Communication & Society*, 25(8): 1115–1134. DOI: <https://doi.org/10.1080/1369118X.2020.1850836>
- Greenwald, Glenn (2021): The Journalistic Tattletale and Censorship Industry Suffers Several Well-Deserved Blows, 2021. február 07., <https://bit.ly/3P1NyiQ>, utolsó hozzáférés 2023.02.10.
- Hampton, Keith N. – Rainie, Lee – Lu, Weixu – Dwyer, Maria, Shin, Inyoung – Purcell, Kristen (2014): *Social media and the 'spiral of silence'*. PewResearchCenter
- Haskell, Samantha (2021): *Cancel culture: A qualitative analysis of the social media practice of canceling*. Boise State University.

- Hayes, Andrew F. – Matthes, Jörg (2014): Self-censorship, the spiral of silence, and contemporary political communication. *The Oxford Handbook of Political Communication*: 763–776. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199793471.013.31>
- Himelein-Wachowiak, McKenzie – Giorgi, Salvatore – Devoto, Amanda – Rahman, Muhammad – Ungar, Lyle – Schwartz, H. Andrew – Epstein, David H. – Leggio, Lorenzo – Curtis, Brenda. (2021): Bots and misinformation spread on social media: Implications for COVID-19. *Journal of medical Internet research*, 23(5): e26933., DOI: <https://doi.org/10.2196/26933>
- Houston, J. Brian – Hansen, Glenn. J. – Nisbett, Gwendelyn S. (2011): Influence of user comments on perceptions of media bias and third-person effect in online news. *Electronic News*, 5(2): 79–92.
- Kareem, Rafeef – Bhaya, Wesam. (2018): Fake profiles types of online social networks: a survey. *International Journal of Engineering & Technology*, 7(4.19): 919–925.
- Keivanlou-Shahrestanaki, Zahra – Kahani, Mohsen – Zarrinkalam, Fattane (2022): Interpreting sarcasm on social media using attention-based neural networks. *Knowledge-Based Systems*, 258, 109977. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.knosys.2022.109977>
- Kitchens, Brent – Johnson, Steven L. – Gray, Peter (2020): Understanding Echo Chambers and Filter Bubbles: The Impact of Social Media on Diversification and Partisan Shifts in News Consumption. *MIS quarterly*, 44(4). DOI: <https://doi.org/10.25300/MISQ/2020/16371>
- Koutamanis, Maria – Vossen, Helen – Valkenburg, Patt M. (2015): Adolescents' comments in social media: Why do adolescents receive negative feedback and who is most at risk? *Computers in Human Behavior*, 53: 486–494.
- Lizza, R. (2020): Americans tune in to 'cancel culture' — and don't like what they see, 2020. július 22. *Politico*, <https://bit.ly/3QJdwcd>, utolsó hozzáférés 2023.01.21.
- Neuwirth, Kurt Joseph (1995): *Testing the "spiral of silence" model: The case of Mexico*. The University of Wisconsin-Madison.
- Ng, Rin Jiamin (2021): *Cancel culture, discourse and epistemic progress*. Nanyang Technological University, Singapore.
- Noelle-Neumann, Elisabeth (1991): The theory of public opinion: The concept of the spiral of silence. *Annals of the International Communication Association*, 14(1): 256–287.
- Noelle-Neumann, Elisabeth (1974). The spiral of silence: a theory of public opinion. *Journal of Communication*, 24 (2): 43–51. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1974.tb00367.x>
- Norris, Pippa (2020): *Closed Minds? Is a 'Cancel Culture' Stifling Academic Freedom and Intellectual Debate in Political Science?* Harvard Kennedy School Faculty Research Working Paper Series. DOI: <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3671026>
- Norris, Pippa (2021). Cancel culture: Myth or reality? *Political Studies*, 71(1): 45–74. DOI: <https://doi.org/10.1177/003232172111037023>
- Paulus, Paul B. – Dzindolet, Mary – Kohn, Nicholas W. (2012): Collaborative creativity—Group creativity and team innovation. *Handbook of organizational creativity* 327-357. Academic Press DOI: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-374714-3.00014-8>
- Petykó Márton (2013): Az internetes troll mint identitás kialakítása politikai blogok diskurzusaiban. *Magyar Nyelvőr*, 137(3): 274–314.
- Plankog: Nyugaton úgy hívják, „cancel culture”, Magyarországon meg úgy, átlagos hétköznap, 2021. július 28. 444, <https://bit.ly/45hWztZ>, utolsó hozzáférés 2023.03.18.
- Porten-Cheé, Pablo – Eilders, Christiane (2020): The effects of likes on public opinion perception and personal opinion. *Communications*, 45(2): 223–239.
- Romano, Aja (2021): The second wave of “cancel culture”, 2021. május 05. VOX, <https://bit.ly/3QGvLz6>, utolsó hozzáférés 2023.03.18.

- Ross Arguedas, Amy – Robertson, Craig T. – Fletcher, Richard – Nielsen, Rasmus K. (2022): *Echo chambers, filter bubbles, and polarisation: A literature review*. 2022. január 19. <https://bit.ly/3s8OSYi>, utolsó hozzáférés 2023.04.10.
- Salmon, Charles T. – Neuwirth, Kurt Joseph (1990): Perceptions of opinion “climates” and willingness to discuss the issue of abortion. *Journalism Quarterly*, 67(3): 567–577. DOI: <https://doi.org/10.1177/107769909006700312>
- Scheufle, Dietram A. – Moy, Patricia (2000): Twenty-five years of the spiral of silence: A conceptual review and empirical outlook. *International Journal of Public Opinion Research*, 12(1): 3–28. DOI: <https://doi.org/10.1093/ijpor/12.1.3>
- Surowiec, Paweł (2017): Post-truth soft power: changing facets of propaganda, kompromat, and democracy. *Georgetown Journal of International Affairs*, 18(3): 21–27. DOI: <https://doi.org/10.1353/gia.2017.0033>
- Thiele, Martina (2021): Political correctness and Cancel Culture—a question of power! *Journalism Research*, 4(1): 50–57. DOI: <https://doi.org/10.1453/2569-152X-12021-11282-en>
- Voitovych, Olesia – Kupershtein, Leonid – Holovenko, Vitalii (2022): Виявлення Фейкових Облікових Записів В Соціальних Мережах. *Електронне фахове наукове видання «Кібербезпека: освіта, наука, техніка»*, 2(18): 86–98. DOI: <https://doi.org/10.28925/2663-4023.2022.18.8698>
- Wani, Mudasir Ahmad – Sofi, Muzafar Ahmad – Wani, Suheel Yousuf (2017): Why Fake Profiles: A study of Anomalous users in different categories of Online Social Networks. *International Journal of Engineering Technology Science and Research*, 4: 320–329.

SELF-CENSORSHIP AND CANCEL CULTURE

The spiral of silence in the digital age

Abstract

Cancel culture is one of the most debated social phenomena in Western countries in recent years. With witch-hunts sweeping across the online space, seemingly no one can hide if they have ever done or said something that groups fighting for social justice consider unacceptable or politically incorrect. These groups do not tolerate any dissent, they take a dogmatic stance and there is little to no room for constructive debates. But what is the reason why these groups are so successful in asserting their positions in the Western part of the World, apparently without any opposition?

Keywords: *cancel culture, political correctness, spiral of silence, expression of opinion, public opinion*

GIBRALTÁR ÉS A BREXIT: A brit kilépés utolsó elvarratlan szála?

Varga Tímea

doktorandusz

PTE BTK, Interdiszciplináris Doktori Iskola

ORCID 0000-0003-3554-9725

Dol:

10.15170/PSK.2023.04.01.03

Publikálva: 2023.08.31

Hivatkozás:

Varga, Tímea (2023): Gibraltar és a Brexit: a brit kilépés utolsó elvarratlan szála? *Pólusok*, 4(1), 43-55.

Támogatói Információk:

-

A folyóiratban megjelenő írások a Creative Commons Nevezd meg – Nem Kereskedelmi – No Derivatives 4.0 nemzetközi licenc alatt kezeltek.

Absztrakt

Az Egyesült Királyság 2020. december 31-ével hivatalosan is kilépett az Európai Unióból, a 2016-os Brexit-népszavazással megkezdett eljárás azonban még mindig nem zárult le: továbbra is vannak megválaszolandó kérdések, és megoldandó problémák. Az egyik legnagyobb ilyen probléma az úgynevezett kemény határok kérdése: Észak-Írország és Gibraltar esetében. Annak ellenére, hogy az Egyesült Királyság és Spanyolország 2020 december végén sikeresen kötött egy átmeneti megállapodást, amely Gibraltárt a schengeni övezet részévé teheti, a probléma megoldása még vár magára. 2021. január 1-jével megkezdődött az átmeneti időszak, amelynek végén mindkét országnak alá kellene írnia a félsziget státusáról szóló szerződést, ez azonban mindeddig nem történt meg. Tanulmányomban Gibraltar helyzetével foglalkozom, azt vizsgálva, mit jelenthet ez az új megállapodás London, Madrid és Gibraltar számára. Továbbá szeretnék kitérni a jövőbeli szerződés kilátásaira, és arra is, hogy a Brexit megváltoztathatja-e azt a tényt, hogy a félsziget az Egyesült Királysághoz tartozik.

Kulcsszavak: *Gibraltar, Brexit, szuverenitás, Európai Unió, Egyesült Királyság, Spanyolország*

Bevezetés

Napjaink egyik legambivalensebb kérdése Európában továbbra is a Brexit, az Egyesült Királyság Európai Unióból való kilépése, illetve annak hosszadalmas folyamata: a 2016. június 23-án, a Brexit-népszavazással elindult procedúra hivatalosan ugyan 2020. december 31-én ért véget, bizonyos kérdésekben azonban még mindig folynak tárgyalások. A döntés számos konfliktust okozott, nem csak London és Brüsszel között, hanem az Egyesült Királyságon belül és más európai országokkal egyaránt. Skócia, Észak-Írország és Gibraltar esetében újra felmerült a szeparatizmus lehetősége, illetve szuverenitási problémák, amelyek mind rendkívül fontos és érdekes kérdések. Kutatásom során az Egyesült Királyság és Spanyolország közötti konfliktussal foglalkozom, amely a Gibraltar jövőjéről szóló vita következménye – ezt járom körül jelen tanulmányban is.

Gibraltár már évszázadok óta komoly nézeteltérésekhez vezetett a két ország között, és egy évtizednyi béke után a Brexit-népszavazás eredménye ismét felkavarta az állóvizet. A több mint 300 éve Nagy-Britanniához tartozó terület többször okozott katonai és diplomáciai konfliktusokat London és Madrid között, de előbbi nem enged: a félsziget brit és az is marad. Úgy tűnik, ezen a folyamatban lévő tárgyalások sem változtatnak, bár a város hovatartozásának kérdése valóban megnehezítette Nagy-Britannia és az Európai Unió megállapodását – természetesen Spanyolország ellenállása miatt. A probléma végleges megoldása pedig annak ellenére is várat magára, hogy az Egyesült Királyság és Spanyolország 2020 decemberében külön megállapodásra jutott, amely Gibraltárt gyakorlatilag a schengeni övezet részévé tette. 2021. január 1-jén hat hónapos átmeneti időszak kezdődött, amelynek végén mindkét országnak alá kellett volna írnia a félsziget státuszáról szóló hosszú távra szóló egyezményt – ez azonban a mai napig nem történt meg, a tárgyalások pedig tovább folynak.

Tanulmányomban Gibraltár különleges helyzetét vizsgálom, bemutatva a félsziget okozta korábbi konfliktusokat, azt, hogy a Brexit mindezt hogyan bonyolította, illetve, hogy az új megállapodás mit jelenthet London, Madrid és Gibraltár számára, és milyen lehetőségek állnak előttük 2023-ban. Munkámhoz Gibraltár történetével foglalkozó szakirodalmat, valamint a folyamatban lévő tárgyalásokat elemző, online elérhető folyóiratcikkeket használtam fel. Legfontosabb primer forrásom maga a gibraltári megállapodás szövege volt, amit szinte rögtön az aláírását követően kiszivárogtattak, és az El País nevű spanyol napilap leköszölte, így annak nyers (még Brüsszel által sem elfogadott) verziója is elérhető volt online.

Gibraltár

Gibraltár egy 6,8 km² nagyságú, megközelítőleg 30 ezer fős lakossággal rendelkező város a Gibraltári-félszigeten. A térséghez kötődő jelenkori konfliktus gyökerei egészen a 18. század elejére nyúlnak vissza, a probléma az elmúlt három évszázadban mindvégig meghatározta Nagy-Britannia és Spanyolország viszonyát. Gibraltár az 1701-1713 közti spanyol örökösödési háború során, illetve a háborút lezáró 1713-as utrechti békével került hivatalosan is Nagy-Britannia fennhatósága alá. Ezt követően a félsziget egy megerősített brit kikötő lett, amelynek egyre kevesebb kapcsolata maradt Spanyolországgal, és mind a lakosság, mind a város egyre kevésbé őrizte a spanyol kultúra elemeit (Plank, 2013). A terület ugyanakkor egyre nagyobb jelentőséggel bírt a britek számára, a 19. század során már stratégiai értelemben is: 1869-ben, a Szezei-csatorna megnyitásával ugyanis az Indiába és Közel-Keletre vezető új vízi útvonal egyik legfontosabb állomása lett.

Spanyolországtól való fizikai elhatárolódása a 20. század elején vált teljessé, a spanyol-gibraltári határ 1909-ben épült ki véglegesen. Az 1960-as években Spanyolország ugyan több kísérletet is tett Gibraltár visszaszerzésére, de ezt ekkor már nem

csak London, de a gibraltári lakosság is megtagadta. A város 1964-es alkotmánya értelmében a félsziget hovatartozásáról nem született döntés a lakosság beleegyezése nélkül, így miután Madrid ismét felhozta ezt a kérdést, 1967-ben Gibraltáron népszavazást tartottak, amelyen a szavazásra jogosultak közel 100 százaléka a brit fennhatóság mellett szavazott (Rodriguez, 2023).

Gibraltár a 21. században a dékolonizációs hullámot is átvészelve továbbra is Nagy-Britanniához tartozik, hivatalosan tengeren túli területként, lakosai tehát brit állampolgárok. Saját parlamentje van, jelenleg 17 képviselővel; az állam feje pedig a mindenkori brit uralkodó, akit a városban a gibraltári első miniszter képvisel. A parlament és a miniszterek a külpolitika és a védelmi politika kivételével minden ügyben önállóan dönthetnek. Állandó lakossága jelenleg valamivel több, mint 30 ezer fő, akik nagy része hivatalosan gibraltári, nagyjából 3500 fő brit, akik elsősorban a hadsereghez kötődnek, valamint nagyjából 2000 egyéb nemzetiségű (Gold, 2005). Ennek a lakosságnak a 99 százaléka 2002-ben a brit-spanyol közös fennhatóságot is elutasította, ezen pedig a kilépési procedúra sem változtatott, így a félsziget még 2023-ban is kizárólag Nagy-Britanniához tartozik.

Az elmúlt években úgy tűnt, hogy a spanyol kormányzat megértette a gibraltáriak akaratát: 2006-ban egyezményt írt alá Londonnal, amelyben a mindennapi élet legfontosabb kérdéseit rendezték, kapcsolataik normalizálódni látszottak. A Brexit miatt azonban a konfliktus újra fellángolt, és Madrid ismét a terület szuverenitásáról kezdett beszélni, a problémát pedig felerősítette az a tény, hogy a gibraltáriak 96 százaléka az Unióban maradásra szavazott, elsősorban a Spanyolországgal való közös határ miatt. Mivel a határ lezárása óriási gondot okozhatott volna mindkét fél számára, London, Gibraltár és Madrid kezdettől fogva igyekeztek megoldást találni erre a kihívásra.

Tárgyalási kísérletek és a Gibraltár okozta kihívások

A legnagyobb problémát egyértelműen a terület szuverenitásának kérdése jelentette: Madrid kijelentette, távlati célja, hogy visszaszerezze a félszigetet, ugyanakkor azt is hozzátette, nem akarja a Brexitet kihasználni ennek megvalósítása érdekében. Egyszerűen csak úgy vélte, ebben a helyzetben minden eddignél jobb pozícióból tud tárgyalni a britekkel – amiben alapvetően igaza is volt. A tárgyalások során azonban több változtatást is követeltek, így például a Gibraltár nyújtotta adóparadicsom megszüntetését, megakadályozva ezzel, hogy a spanyol cégek ott jegyeztessék be magukat, elkerülve a spanyolországi adófizetést. Továbbá csökkenteni akarták a Spanyolország és Gibraltár közötti határon átívelő, sok esetben illegális cigarettakereskedelmet is. A félsziget repülőtere is ellentmondásos kérdés: a britek egy olyan területre építették ezt, amelyet Madrid nem Gibraltár, hanem Spanyolország részének tekint, ezért régóta vitatkoznak a közös joghatóság alá vonásáról. Legfontosabb céljuk azonban az volt, hogy biztonságosabb körülményeket teremtsenek a spanyol

munkavállalók számára, és biztosítsák munkahelyüket a Brexit után is (Abellán, 2018).

Ezek a kérdések már csaknem négy éve napirenden vannak, egy dolog azonban mindvégig világos volt: sem az Egyesült Királyság, sem Gibraltár nem hajlandó tárgyalni a félsziget hovatartozásáról.

A terület szuverenitása

2019 elején az EU egy hivatalos dokumentumban Gibraltárt a brit korona gyarmatának nevezte – és éppen ezért gondolják a spanyolok, hogy joguk van visszaszerezni a területet. A britek azonban felháborodva utasították ezt vissza: véleményük szerint Spanyolország nem vitatja az utrechti békét, így nincs joga követelni a félszigetet (Boffey, 2019). Hozzá tették azt is, hogy Ceuta és Melilla tökéletes példa egy hasonló, de fordított helyzetre: két, Marokkóban található városról van szó, amelyek Spanyolország fennhatósága alá tartoznak, és Madrid semmilyen körülmények között nem akarja visszaadni őket az arab országnak (Capurro, 2017).

A spanyol tárgyalási pozíció 2016 folyamán mindvégig az volt, hogy Gibraltárnak szüksége van az EU-ra, amit határán Spanyolország képvisel, így egyértelműen kénytelen Madriddal is együttműködni – ezt pedig arra próbálták felhasználni, hogy elérjék, legalább a közös szuverenitásról tárgyaljanak. Fabian Picardo, Gibraltár első minisztere azonban már a népszavazás másnapján kijelentette, hogy Gibraltár soha nem volt és nem is lesz spanyol, illetve hozzátette azt is, hogy a közös szuverenitás sem jelenthet megoldást, bármennyire is egyszerűnek tűnne ez az EU-ban maradáshoz (Cavilla, 2016). Egy hónappal később az első miniszter azt is megfogalmazta, hogy amennyiben az Európai Unió közös piacához való hozzáférés – ami egyébként a gibraltári gazdaság szempontjából létfontosságú – ára a spanyol fennhatóság elfogadása, úgy ezt az árat a gibraltáriak nem akarják megfizetni (Reyes, 2016a).

Az általános gibraltári vélemény a népszavazást követően az volt, hogy a Brexit nem változtathatja meg a félsziget és Spanyolország viszonyát. Annak ellenére, hogy Madrid látványosan nagyobb nyomást helyezett a gibraltári vezetőkre, a félsziget lakossága szilárdan kiállt a spanyol fennhatóság elutasítása mellett (Reyes, 2016a). Picardo a spanyol követeléseket egy interjúban idejétmúltak nevezte, és kijelentette, Madrid nem alkalmazhat 18. századi eszközöket a 21. században. Szerinte „napjainkban az, hogy egy terület, legyen az bármilyen kisméretű és alacsony lélekszámú, úgy kerüljön egyik monarchia kezéről a másikra, hogy annak lakossága ebbe nem egyezett bele, elképzelhetetlen” (Mascarenhas, 2016). Hozzá tette azt is, hogy az önrendelkezés elve ma már alapvető, és ezt a spanyoloknak tiszteletben kell tartaniuk.

Ezt követően hosszabb, viszonylag nyugodt periódus következett a két fél között, amely nagymértékben a spanyol kommunikáció megváltozásának volt köszönhető, a spanyol külügyminiszter leváltását követően ugyanis Madrid egy

sokkal óvatosabb hangot ütött meg Gibraltár kapcsán. Ebben változást 2017 márciusa hozott, amikor az Európai Bizottság, Spanyolország régóta hangoztatott követelésének eleget téve vétőjogot garantált a spanyoloknak minden, a Brexit kapcsán Gibraltárt érintő kérdésben (Reyes, 2017a). A félsziget politikai vezetése ezt árulásnak érezte mind Nagy-Britannia, mind az EU részéről, hiszen korábban azt az ígéretet kapta, hogy Gibraltár a rendes tárgyalásoknak lesz részese, és minden kialakult egyezmény rájuk is fog vonatkozni. Picardo azt nyilatkozta március 31-én, hogy a döntés jogtalan, szükségtelen és elfogadhatatlan – ugyanakkor részben előre látható is volt, éppen azért támogatta Gibraltár az EU-ban maradást, hogy az ilyen helyzeteket elkerüljék (Reyes, 2017a).

Kihívások a gibraltári-spanyol határ kapcsán

A Spanyolországgal kialakult konfliktusok egy jelentős része a gibraltári-spanyol határhoz fűződik. A fizikai határ csak nagyjából egy évszázada épült ki a két terület között, de a határon ingázó munkavállalók miatt ez azóta is nagyon komoly problémákat okoz mindkét fél számára. Nem véletlen, hogy a népszavazást követően szinte azonnal összeült a határ kihívásaival évtizedek óta foglalkozó Cross–Frontier csoport, amelynek tagjai gibraltári és spanyol politikusok, akik elsősorban a határon való mozgás megkönnyítésén dolgoznak. A testület már 2016 júliusában megfogalmazta, hogy továbbra is együtt kíván dolgozni, és célja, hogy a lehető legjobbat hozza ki ebből a helyzetből, illetve megőrizze a munkahelyeket, valamint biztosítsa a munkavállalók jogait (Gibraltar Chronicle, 2016a).

A csoport ülései mellett Picardo mindvégig folyamatosan tárgyalt a szomszédos spanyol város, La Línea polgármesterével is, akivel szintén megfogalmazták, hogy a legfontosabb, a spanyol munkások továbbra is szabadon tudjanak mozogni a határon, és így folytathassák munkájukat Gibraltáron, ezzel pedig a félsziget továbbra is a térség gazdasági motorja tud maradni (Cavilla, 2016). A határon ugyanis már 2016-ban is legalább 12 ezren ingáztak naponta, ez a szám pedig azóta csak folyamatosan nőtt, 2020-ra már elérte a 15 ezer főt. Miközben Gibraltáron a munkanélküliség aránya nagyon alacsony, addig a környező spanyol területeken átlagban mintegy 25 százalékos, a fiatalok körében pedig eléri a 40 százalékot (Gibraltar Chronicle, 2016b). Gibraltárra tehát szüksége van a régiónak.

A határ akkora kihívást okozott mindkét félnek, hogy Joseph Garcia, a kilépés ügyeivel foglalkozó gibraltári miniszter kijelentette, valójában a Brexit által okozott problémák 90 százalékát a határral kapcsolatosak teszik ki. Erre azonban Garcia szerint vannak lehetséges megoldások, hiszen az EU már máshol is könnyített a határátlépésen, illetve már 2017-ben felmerült az is – ami végül a 2020-as megállapodással így is lett – hogy Gibraltár a schengeni övezet részese lehet (Peralta, 2017). Ezt az óriási kihívást egyébként nem csak a munkavállalók jelentik, hanem a határ két oldalán élő lakosság is, akik gyakran barátok, rokonok, ezért sokszor látogatják

meg egymást, illetve a turisták is, akikből évente megközelítőleg tíz millió érkezik a félszigetre – a szabad mozgás miattuk is rendkívül fontos (Mascarenhas, 2017). Picardo éppen ezért 2017 őszén is hangsúlyozta, hogy a határ nem okozhat konfliktusokat, nem fojthatják meg a gazdaságot és akadályozhatják meg a szabad átkelést a spanyolok politikai okokból. Szerinte egy hidegháborús, a berlinihez hasonló „Checkpoint Charlie” jellegű határ a kilépés után elfogadhatatlan, a csúcsidőben ugyanis képtelenség minden átlépőnek egyesével ellenőrizni az útlevelét (Reyes, 2017b).

2019 őszén a két fél még mindig nem tudott ebben a kérdésben megállapodni, ezért a gibraltári vezetés a legrosszabbra készülve kijelentette, hogy a személyforgalomban résztvevők akár két, a kereskedelmi forgalom pedig akár hat óra várakozásra is számíthat a határon. Ez pedig extrém esetben akár a vészhelyzethez riasztott járművek közlekedését is akadályozhatja. Ezen kívül az a 20-30 jármű, ami naponta hoz élelmiszert és italt a gibraltári boltokba, akár arra is kényszerülhet, hogy a tengeren keresztül szállítsa az árut a félszigetre (Gulraj, 2019). Ha nem született volna 2020 végén a megállapodás, akkor a határátkelésnél várható óriási csúszások mellett a brit – és így a gibraltári – állampolgárok is komoly korlátozásokra számíthattak volna, hiszen így őket harmadik országból érkezőként kezelték volna, és szigorú bevándorlási ellenőrzéseknek vetették volna alá őket Spanyolország irányába (Gibraltar Chronicle, 2020).

A gibraltári kikötő és a repülőtér

A kilépéssel nem csak a szárazföldi határ problémája merült fel ismét, de a gibraltári légi- és vízikikötő is új kihívásokkal nézett szembe.

Már a népszavazást követő hónapban felmerült, hogy a félsziget kikötőjének működését át kell alakítani, felkészülve arra az eshetőségre, hogy nem tudnak Spanyolországgal megállapodni, és ezért Gibraltárnak úgy kell majd működnie, mint egy szigetországnak. Ennek következtében a gibraltári kikötőnek sokkal nagyobb, napi szintű forgalomra kell felkészülnie, és alkalmassá kell tenni annak befogadására. Ez valóban óriási mértékű növekedést jelentett volna, a Brexit előtt ugyanis a szükséges fogyasztási cikkek 88 százalékát szárazföldön át vitték be a félszigetre (Reyes, 2016b).

A félsziget kikötőjének azonban egyéb kihívásokkal is szembe kell néznie, mivel elsődleges funkciója eddig hajók tankolása, kiegészítő szolgáltatásuk pedig tárolók, valamint bérelhető legénység biztosítása volt. A térségben ugyan több kikötő is működik, részben ezen utóbbi szolgáltatások miatt Gibraltár vezető pozíciót tudott betölteni köztük – ezt azonban a kilépés körüli bizonytalanság miatt könnyen elveszítheti. Sőt, valójában elsődleges szolgáltatása, a hajók megtankolása is könnyedén veszélybe kerülhet, az ehhez szükséges üzemanyag ugyanis a spanyolországi Algecirasból származik, így Madrid akár ennek szállítását is megnehezítheti a

jövőben (Gibraltar Chronicle, 2017). Szintén nehézséget okoz, hogy a hajókon dolgozók jelentős része spanyol munkavállaló, így ha ők nem kelhetnek át a határon, azzal a gibraltári kikötő működése is veszélybe kerül.

A repülőtér körüli viták sem voltak újkeletűek: Spanyolország kezdettől fogva kijelentette, annak területe nem Gibraltárhoz tartozik. Madrid és London ezért már korábban is tárgyalt annak sorsáról, és 2006-ban, Córdobában alá is írtak egy egyezményt, amelyet azonban a spanyol parlament nem ratifikált, így a légikikötő helyzete továbbra is megoldatlan maradt. A Brexit kapcsán ez a vita ismét kiújult, Madrid pedig az új tárgyalások során sem ismerte el a britek fennhatóságát ezen a területen, így Gibraltárt az uniós repülési egyezményekből is ki akarta zárni.

A 2010-es évek végén folytatódtak tehát a viták és tárgyalások, amelyekben az EU Spanyolországot támogatta, de egyúttal sürgette a két országot, hogy mielőbb megegyezzenek. Spanyolország 2018 őszén vétőjogot kapott a félszigetet érintő öszszes kérdésben, és azt is elérte, hogy a Brexit-megállapodás tartalmazzon egy rendkívüli protokollt Gibraltárról (Boffey, 2018). Ez a protokoll azonban nagyon homályos volt: az Egyesült Királyság kilépése után 21 hónapig kellett volna hatályosnak lennie, de senki sem tudta, mi fog történni ezután. Végül az utolsó pillanatban sikerült a két országnak külön megállapodást kötnie Gibraltár Brexit utáni helyzetével kapcsolatban, ami azonban csak rövidtávon oldotta fel a konfliktust.

A Gibraltár protokoll

Az Egyesült Királyság és Spanyolország közötti külön megállapodásról a szó szoros értelmében az utolsó órában döntöttek: London és Madrid egy nappal a Brexit-kereskedelmi megállapodás megkötése után, 2020. december 31-én írta alá a Gibraltár protokollt. Ez egy bilaterális államközi egyezmény volt, amit ekkor még Brüsszel sem hagyott jóvá, így csak egy későbbi szerződés alapját képezhette, amelynek aláírására hat hónapos átmeneti időszak után számítottak a felek – bár amint látni fogjuk, ez a mai napig nem történt meg. Az aláírást követő néhány hétben a megállapodás nem is szabadott volna, hogy nyilvánosságra kerüljön, de annak szövegét kiszivárogtatták az El País nevű spanyol lapnak, ezért viszonylag hamar elérhetővé vált az interneten (Martin, 2021).

Szinte a megállapodás teljes szövegét angolul írták, kivéve két spanyol nyelvű mellékletet. Ez azért is érdekes, mert ez a két melléklet a legfontosabb elem Madrid számára: a társadalombiztosításról és a Spanyolországból Gibraltárra ingázó munkavállalók jogairól szólnak. Bár ez Gibraltár számára is jelentőséggel bír, fennáll annak a lehetősége, hogy ennek pontos szövegét a spanyol fél fogalmazta meg, ezért az eltérő nyelv.

Az egyezmény már a preambulumban rögzíti az egyik legfontosabb tény, miszerint ez a dokumentum nem a terület szuverenitásának megvitatására szolgál, így erről nem esik szó benne. Két fő pontban azonban sikerült megegyezniük a feleknek,

legalábbis többé-kevésbé. Egyrészt kimondták, hogy minden fizikai akadályt elhárítanak annak érdekében, hogy „lehetővé tegyék a schengeni vívmányok releváns részeinek Gibraltáron történő alkalmazását, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a személyek Gibraltár és a schengeni térség közötti szabad mozgását biztosítsák [...]” (Proposed framework..., 2020). Ez azt jelenti, hogy a Spanyolország és Gibraltár között több mint három évszázada fennálló határ megszűnik, és nem lesz kemény határ a két terület között. Gibraltár kikötője és repülőtere azonban ezzel Schengen külső határaivá válnak, ezért ezeken az átkelőhelyeken uniós határellenőrzés lép életbe ennek értelmében.

Ez utóbbi azonnal hatalmas vitát váltott ki Spanyolország és Gibraltár között. A legfontosabb kérdés ezzel kapcsolatban ugyanis az, hogy kinek kell ellenőriznie ezt a külső határt: Madrid természetesen spanyol ellenőrzést akar, mivel Spanyolország-nak már van tapasztalata ebben (hiszen Gibraltár korábban Schengen kívül volt); Gibraltár azonban nem akar spanyol tiszteket a kikötőbe, ezért a Frontex¹, az EU határőrségi ügynökségének segítségét kérték (BBC, 2020). Azonban amennyiben a Frontex fogja ellenőrizni a gibraltári határokat, a végső szót a gibraltáriak szerint akkor is az ő tiszteiknek kell kimondania: ha azt mondják, hogy valaki nem léphet be Gibraltárra, ezen senki sem tud változtatni (Cañas, 2021).

Érdekes módon Londonnak ebbe nem volt beleszólása, csak Gibraltár és Madrid tárgyalt erről a konkrét kérdéstről. Ez azonban a britek számára is fontos lesz, mivel a megállapodás egyelőre azt jelenti, hogy az uniós polgárok számára könnyebb lesz bejutni Gibraltárra, a brit tengerentúli területre, mint a briteknek. Így ez szorosabb kapcsolatot jelenthet Gibraltár és az EU, illetve Spanyolország, mint a félsziget és anyaország között.

Másrészt a Gibraltár protokoll egy esetleges vámunióra is utal Gibraltár és az EU között, amihez Gibraltárnak ugyanazokat a vám- és kereskedelempolitikai intézkedéseket kellene alkalmaznia, mint az EU-nak (Proposed framework..., 2020). Kijelentik, hogy ez lehetséges, tekintettel „a Gibraltárról az EU-ba irányuló áruforgalom rendkívül korlátozott mértékére” (Uo.) – az azonban rendkívül valószínű, hogy a Brexitet követően, ha létrejön egy ilyen vámunió, akkor az áruforgalom nem marad olyan korlátozott, mint most, hiszen ez alapvetően egy gazdasági kiskaput nyithat az Egyesült Királyság számára a Közös Piac felé. Hasonló megállapodás született Észak-Írország esetében is, bár ott arra számítanak, hogy az adott határon nagyobb mennyiségű áru áramlik, mint Gibraltáron (Gallardo, 2021). Erről már

¹ A Frontex, másnéven Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség működésének célja, hogy megvédje az EU, illetve a schengeni övezet társult országainak külső határait. Az ügynökséget 2004-ben, Varşóban alapították, finanszírozását az uniós költségvetésből, valamint a schengeni tagországok hozzájárulásából biztosítják. Az ügynökség jelenleg nagyjából 1000-1500 főt foglalkoztat, akik katonai szolgálatot teljesítenek. (<https://frontex.europa.eu/about-frontex/who-we-are/tasks-mission/> utolsó hozzáférés: 2023. 04. 16.)

korábban megszületett a döntés, így elképzelhető, hogy az északír megállapodást a Madrid és London közötti tárgyaláson precedensként használták fel.

A megállapodás arról is szól, hogy a spanyol munkavállalók milyen jövőbeni körülmények között folytathatják munkájukat Gibraltáron, különös tekintettel az egészségügyi ellátásra és a munkavállalói jogaikra, összességében azonban ez a két legfontosabb pontja.

Úton a végleges szerződés felé

A 2020. december 31-én aláírt Gibraltár protokoll szerint az Egyesült Királyságnak és Spanyolországnak az ezt követő 6 hónapon belül végleges megállapodásra kellett volna jutnia, és egy hosszú távon érvényes szerződést aláírnia. Ez azonban a mai napig, azaz 2023 júniusáig sem történt meg. A külön megállapodás megszületése óta eltelt közel 2,5 évben a két, illetve három, időnként négy fél folyamatos egyeztetése mellett sem sikerült dűlőre jutni bizonyos kérdésekben.

Az első lépés a szerződés megszületése felé egy, az Európai Bizottság által 2021. július 20-án elfogadott javaslat volt, amellyel az EU egyfajta keretet kívánt biztosítani a London és Madrid közötti tárgyalásoknak, eleget téve korábban Spanyolországnak tett ígéretüknek. Ez a tárgyalások célját abban határozza meg, hogy a spanyol-gibraltári határ mindkét oldalán élők számára megkönnyítsék a helyzetet, miközben megóvják a schengeni zóna és a Közös Piac integritását. A Bizottság tanácsa a felek számára, hogy a tárgyalások kiindulópontja minden fizikai akadály és ellenőrzés megszüntetése legyen, hogy a személyek és az áruk szabadon mozoghassanak Gibraltár és Spanyolország között a szárazföldi határon. Tekintettel arra, hogy a javaslat a 2020. decemberi protokollon alapul, Gibraltár szuverenitásának kérdésével nem foglalkozik (EU-UK relations, 2021).

Ezt követően a tényleges tárgyalások 2021 októberében kezdődtek meg a felek között: céljuk a közös nevezőre jutás, a mindenki számára nehézséget jelentő közös probléma, a határon ingázók helyzetének mihamarabbi megoldása volt. Ebben a legfőbb nézeteltérést az jelentette továbbra is, hogy amennyiben Gibraltár külső határai Schengen külső határaivá válnak, úgy kinek áll jogában ott határellenőrzést folytatni. A korábbiakhoz képest egyik fél álláspontja sem változott: a spanyolok ragaszkodtak ahhoz, hogy ezt ők végezzék, míg Gibraltár, illetve a britek továbbra is a Frontex segítségét kérték volna.

A tavalyi évben folyamatosan zajlottak az egyeztetések, amit nehezített, hogy az Egyesült Királyságban ez idő alatt több alkalommal is cserélődött a miniszterelnök személye – nem beszélve az orosz-ukrán háború kitöréséről – de 2022 decemberére végre úgy tűnt, sikerül megállapodniuk. Ekkor a három fél Madridban tárgyalt, és megállapodtak abban, hogy amennyire csak lehet, igyekeznek felgyorsítani a közel 2 éve zajló folyamatot, hogy megoldást találjanak a vízummentes közlekedésre Gibraltár és a Schengen-zóna között, ezzel enyhítve a Brexit

következményeit (Gallardo, 2022). A tárgyalások legfontosabb alapját továbbra is az jelentette, hogy Gibraltár és Spanyolország között meg kell szüntetni a kerítést, és a határellenőrzést, illetve a vámellenőrzést a félsziget vízi- és léggikötőibe kell áthelyezni – ezt az EU is támogatná 2021-es javaslata alapján.

A határkerítés lebontása – amely már közel 300 éve áll – történelmi jelentőségű esemény lenne – de egyelőre úgy tűnik, hogy ez még várat magára. Ugyan a madridi egyeztetések után mindkét fél úgy nyilatkozott, hogy elégedettek a tárgyalások alakulásával, és hamarosan megállapodásra juthatnak (Uo.), tekintve, hogy még mindig nem értenek egyet bizonyos kérdésekben – legfőképpen a terület hovatartozásának kérdésében – ez az év végéig nem történt meg.

2023 januárjában a felek Londonban ültek ismét tárgyalóasztalhoz, ahol az Európai Bizottság is képviseltette magát, hiszen a London és Madrid közti egyeztetésekkel párhuzamosan Nagy Britannia az Európai Unióval is tárgyalásokat folytat arról, milyen viszonya lehet Gibraltárnak a jövőben a Közös Piaccal. Az év eleji tanácskozás ismét hasonló eredményt hozott: a felek bizakodók, tisztában vannak a legfontosabb, közösen megoldandó kihívással, és több lehetséges megoldást is látnak rá, a végleges megegyezés azonban továbbra sem született meg. Az EU szerint bizakodásra adhat okot, hogy a szervezet soros elnökségét az év második felében Spanyolország fogja betölteni: szerintük az Ibériai ország így sürgetőnek érezheti, hogy még ez előtt sikerüljön megállapodni a kérdésben (Fox, 2023).

Ami azonban talán ennél is sürgetőbbé teszi a folyamatot a brit és a gibraltári fél számára, az a közelgő spanyol országgyűlési választások: a 2023 decemberében esedékes voksoláson a közvéleménykutatások szerint a konzervatív Néppárt (Partido Popular), illetve a radikális jobboldali Vox párt koalíciós győzelmére van a legnagyobb esély. Ez pedig Gibraltár számára rendkívül kedvezőtlen lenne, a Vox párt ugyanis korábban a tárgyalások felfüggesztését és a spanyol-gibraltári határ teljes lezárását javasolta (Gallardo, 2022). Az ugyanakkor szinte biztos, hogy bármilyen új kormány alakul Madridban, a félsziget nagy valószínűséggel el fogja veszíteni a jelenlegi kormány által tanúsított jóindulatot, és sokkal keményebb feltételekre számíthat.

Elméletileg – illetve jogilag – az is elképzelhető, hogy a 2020. decemberi megállapodás érvényben marad, de a politikai realitás azt mutatja, hogy mindenképpen szükség van egy hosszú távon érvényes szerződésre. Miközben az EU és Spanyolország ennek mihamarabbi megszületését sürgeti, London és Gibraltár ragaszkodik ahhoz, hogy semmit nem írnak alá, ami bármilyen formában érinti a terület szuverenitásának kérdését. Picardo továbbá azt is hozzátette, bár a tárgyalásokat több tényező is sürgeti, egy közel 300 éves múltra visszatekintő konfliktust senki nem várhatja, hogy egyik napról a másikra meg fognak tudni oldani (Uo.).

Összegzés

Összegzésként elmondhatjuk, hogy a jelenleg zajló tárgyalások, és az ebből születendő megállapodás képes lehet egy több mint 300 éves konfliktus megoldására a Spanyolország és Gibraltár közötti kemény határ és határellenőrzés megszüntetésével. Egyelőre ez tűnik a legjobb megoldásnak Gibraltár számára, és a lehető legjobb megoldásnak a spanyol munkavállalóknak, akik naponta ingáznak a félsziget és spanyol otthonaik között. Sőt, még az Egyesült Királyság is profitálhat ebből gazdaságilag, hiszen Gibraltárt az EU Közös Piacához vezető kikapuként használhatnák.

Spanyolország azonban egyelőre képtelen lemondani a félsziget visszaszerzésének gondolatáról, és továbbra is igyekeznek napirenden tartani legalább a társszuverenitás kérdését, ami nagy mértékben hátráltatja a tárgyalásokat. Ennek pedig táptalajt nyújthat, hogy Gibraltár első minisztere a 2020. decemberi megegyezést követően kijelentette: „Ez a kezdete annak, hogy erősebb kapcsolatot építsünk ki az Európai Unióval és a szomszédos Spanyolországgal, oly módon, hogy az semmiképpen ne szakítson el minket az Egyesült Királyságtól” (Boffey, 2020). Úgy vélem, hogy ebben az esetben a mondat első része fontosabb.

Ugyanis, miközben az Egyesült Királyság kilépett az EU-ból, Gibraltár csatlakozik a schengeni övezethez, amelynek korábban egyik brit terület sem volt része és a legközelebbi tagállamon, Spanyolországon keresztül szorosabbra fűzik a kapcsolataikat az EU-val. Londonnak pedig rendkívül óvatosnak kell lennie ebben a kérdésben, hiszen a határ nyitva tartása számára ugyanolyan fontos, mint Madridnak és Gibraltárnak. Így, ha az Egyesült Királyság „a közös piac ajtajában tartja a lábát”, előfordulhat, hogy el kell fogadnia az útleveleiket ellenőrző spanyol tiszteket egy brit tengerentúli terület határán, és végig kell nézniük, ahogyan Gibraltár lassan eltávolodik az anyaországtól.

Az továbbra is kérdéses, mit hoz a jövő, de véleményem szerint bármit is mondanak, a szuverenitás kérdései még nem kerültek le a napirendről, és egy újabb hosszú folyamat elé nézünk, mielőtt a három fél kielégítő megállapodásra jut.

Záró gondolatként Brian Reyes gibraltári újságíró szavait idézném, aki szerint „Gibraltár számára a nemzetközi politika mindig is olyan volt, mint egy szakadék felett kifeszített kötél, amelyen egyensúlyozniuk kell. A 2016-os Brexit referendum ezt a kötelet vastagon becsúsította és meglazította mindkét végén, ami ezt az egyébként sem egyszerű egyensúlyozást egy akrobatikus előadásá alakította át, egy csúszós, veszélyes, töredezett politikai pályán, ami még csak nem is a saját hibájukból alakult így” (Reyes, 2019).

Irodalomjegyzék

- Abellán, Lucía (2018): Spain hopeful of closing Gibraltar Brexit deal with UK by October. *El País*, <https://bit.ly/45o8DcS>, utolsó hozzáférés: 2019. 03. 12.
- BBC (2020): Brexit: Gibraltar gets UK-Spain deal to keep open border. *BBC*, <https://bit.ly/45cDz00>, utolsó hozzáférés: 2021. 02. 10.
- Boffey, Daniel (2018): Brexit: May gives way over Gibraltar after Spain's 'veto' threat. *The Guardian*, <https://bit.ly/45aoLPt>, utolsó hozzáférés: 2019. 03. 10.
- Boffey, Daniel (2019): Brexit: visa-free travel plans spark Gibraltar 'colony' row. *The Guardian*, <https://bit.ly/47yPK8Z>, utolsó hozzáférés: 2019. 03. 12.
- Boffey, Daniel (2020): Spain and UK reach draft deal on post-Brexit status of Gibraltar. *The Guardian*, <https://bit.ly/3KM9igh>, utolsó hozzáférés: 2021.02.10.
- Cañas, Jesús (2021): Picardo: "Gibraltar y el Reino Unido no han cedido soberanía, jurisdicción o control". *El País*, <https://bit.ly/47EhI3k>, utolsó hozzáférés: 2021. 02. 02.
- Capurro, Daniel (2017): Six reasons Gibraltar is not and never will be Spanish. *The Telegraph*, <https://bit.ly/45hUnTh>, utolsó hozzáférés: 2019. 02. 26.
- Cavilla, Cristina (2016): Picardo and Franco talk Brexit. *Gibraltar Chronicle*, <https://bit.ly/3OD3Z3V>, utolsó hozzáférés: 2021. 03. 18.
- Chronicle Staff (2016a): Cross-Frontier Group analyses Brexit impact. *Gibraltar Chronicle*, <https://bit.ly/3YTUYZb>, utolsó hozzáférés: 2021. 03. 18.
- Chronicle Staff (2016b): Mep Fox: Gibraltar Border must be central to any Brexit agreement. *Gibraltar Chronicle*, <https://bit.ly/3EjH8pv>, utolsó hozzáférés: 2021. 03. 18.
- Chronicle Staff (2017): Brexit could 'severely' impact Rock's maritime sector. *Gibraltar Chronicle*, <https://bit.ly/3OD45IP>, utolsó hozzáférés: 2021. 04. 05.
- Chronicle Staff (2020): No.6 warns no-deal Brexit would hit border flow 'severely'. *Gibraltar Chronicle*, <https://bit.ly/3QJNHjk>, utolsó hozzáférés: 2021. 04. 21.
- El País* (2020): Proposed framework for a UK-EU legal instrument setting out Gibraltar's future relationship with the EU, 31 December 2020, <https://bit.ly/3E0w14o>, utolsó hozzáférés: 2021. 03. 18.
- EU-UK relations: Commission proposes draft mandate for negotiations on Gibraltar (2021) <https://bit.ly/45rMuLj>, utolsó hozzáférés: 2023. 04. 07.
- Fox, Benjamin (2023): UK and Spain inch forward on Gibraltar deal. *EURACTIV*, <https://bit.ly/45rnO4Q>, utolsó hozzáférés: 2023. 04. 07.
- Frontex, <https://bit.ly/44tyEGZ>, utolsó hozzáférés: 2023. 04. 16.
- Gallardo, Cristina (2021): What the post-Brexit Gibraltar deal means. *Politico*, <https://bit.ly/47EsMxl>, utolsó hozzáférés: 2021. 02. 12.
- Gallardo, Cristina (2022): UK and Spain close in on post-Brexit deal for Gibraltar. *Politico*, <https://bit.ly/3E0wtzC>, utolsó hozzáférés: 2023. 04. 07.
- Gold, Peter (2005): *Gibraltar. British or Spanish?* Routledge, London.
- Gulraj, Priya (2019): Brexit booklet sets outs no-deal risks and advice. *Gibraltar Chronicle*, <https://bit.ly/3P3kSX6>, utolsó hozzáférés: 2021. 04. 17.
- Martin, Maria (2021): Deal between Spain and UK plans to eliminate Gibraltar border checkpoint. *El País*, <https://bit.ly/3E0w14o>, utolsó hozzáférés: 2021. 02. 05.
- Mascarenhas, Anna (2016): Picardo gives robust response to Margallo: Brexit has nothing to do with the sovereignty of Gibraltar. *Gibraltar Chronicle*, <https://bit.ly/45cO0Au>, utolsó hozzáférés: 2021. 03. 18.
- Mascarenhas, Anna (2017): Garcia calls for free-flowing border post-Brexit at Lib Dem party conference. *Gibraltar Chronicle*, <https://bit.ly/45arQil>, utolsó hozzáférés: 2021. 04. 05.

- Peralta, Gabriella (2017): For Gibraltar, the border is '90% of Brexit. Gibraltar Chronicle, <https://bit.ly/3qwVeAv>, utolsó hozzáférés: 2021. 04. 05.
- Plank, Geoffrey (2013): Making Gibraltar British in the Eighteenth Century. *History* 98 (3): 346–369.
- Reyes, Brian (2016a): Britain votes for Brexit. Gibraltar Chronicle, <https://bit.ly/3sd8qLg>, utolsó hozzáférés: 2021. 03. 18.
- Reyes, Brian (2016b): Cooperation 'the right response' to Brexit, Montegriffo tells seminar. Gibraltar Chronicle, <https://bit.ly/45roEi0>, utolsó hozzáférés: 2021. 03. 18.
- Reyes, Brian (2017a): 'Pragmatism and goodwill' can avoid 'unacceptable' Cold War-style borders after Brexit, Picardo says. Gibraltar Chronicle, <https://bit.ly/3KLyF1T>, utolsó hozzáférés: 2021. 04. 05.
- Reyes, Brian (2017b): UK 'absolutely steadfast' on Gibraltar as EU signals Spanish Brexit veto. Gibraltar Chronicle, <https://bit.ly/3OZ8181>, utolsó hozzáférés: 2021. 04. 05.
- Reyes, Brian (2019): Gibraltar's Brexit tightrope. Gibraltar Chronicle, <https://bit.ly/3DZSO0f>, utolsó hozzáférés: 2021. 04. 13.
- Rodriguez, Vicente (2023): Gibraltar. British Overseas Territory, Europe. Britannica, <https://bit.ly/3DYcQIm>, utolsó hozzáférés: 2023. 04. 07.

THE BREXIT AND GIBRALTAR: The last thread of the British exit?

Abstract

The United Kingdom has officially left the European Union on 31 December, 2020. However, the procedure that has begun with the Brexit referendum in 2016 is still not complete: there are certain questions to be answered and deals to be made. One of the biggest problems is the question of the so-called hard borders: Northern Ireland and Gibraltar. Even though the UK and Spain could finally agree on a deal in the end of December 2020 which could make Gibraltar part of the Schengen Area, the problem is yet to be solved. A transition period has started on the 1 January 2021, in the end of which a treaty will have to be signed by both countries, agreeing on the status of the peninsula, however, that has not happened so far. In this paper I am addressing the difficult situation of the peninsula, what this new deal could mean for London, Madrid and Gibraltar. Furthermore, I would also like to elaborate on prospects for the future treaty, and whether Brexit could change the fact that the peninsula belongs to the United Kingdom.

Keywords: *Gibraltar, Brexit, sovereignty, European Union, United Kingdom, Spain*

HAITI: A JÖVŐJÉTŐL MEGFOSZTOTT ORSZÁG BIZTONSÁGI HELYZETE

Balogh Áron

MSc hallgató

Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztviselői Kar

ORCID 0000-0003-0888-5694

Dol:

10.15170/PSK.2023.04.01.04

Publikálva: 2023.08.31.

Hivatkozás:

Balogh, Áron (2023): Haiti: A jövőjétől megfosztott ország biztonsági helyzete. *Pólusok*, 4(1), 56-70.

Támogatói Információk:

-

A folyóiratban megjelenő írások a Creative Commons Nevezd meg – Nem Kereskedelmi – No Derivatives 4.0 nemzetközi licenc alatt kezeltek.

Absztrakt

A tanulmány elsődleges célja, hogy egy átfogó képet nyújtson a hagyományosan alulkutatatott Haiti jelenkori biztonsági helyzetéről. Az elemzésben előbb bemutatásra kerülnek az állam 200 éves történelmének főbb fejezetei, s azok hatásai jelenünkre. A második rész pedig főleg a 2020-as évek történéseire fókuszál, melyek által egy összetett biztonsági kép prezentálására törekedtem. A törekeny államként meghatározott közép-amerikai ország helyzete számunkra is releváns lehet. Egyrészt emlékeztet minket, hogy a tágran vett transzatlanti térségben is foglalkoznunk kell a stabil államiság kérdésével. Másrészt az újonnan formálódó globális világrend egyik pólusának számító Egyesült Államok közeli szomszédságában lévő biztonsági kihívás – mint a bevándorlás, szervezett bűnözés terén – egyre több figyelmet érdemel.

Kulcsszavak: *Haiti, biztonsági helyzet, törekeny állam, utcai bandák*

Bevezetés

A téma és a vizsgálódás tárgyának aktualitását elsősorban az adja, hogy a Közép- és Dél-Amerika elsőként függetlenedett gyarmata továbbra is a világ nyugati felének legszegényebb, leghányattatottabb sorsú országa. A karib-térségbeli állam története egy sajátos példa arra, hogy a nagyhatalmak egy érdekeikkel ütköző törekvésre miképp reagálnak, hiszen az évszázadokra meghatározza egy-egy állam fejlődési ívét. Másrészt, ha a régiót az Egyesült Államok szemszögéből vizsgáljuk, akkor Latin-Amerika egészének, de a szűkebb Karib-térségnek a stabilitása kiemelten fontos az ország biztonságpolitikája, illetve globális stratégiája szempontjából.¹ A 2000-es

¹ A nemzetközi rendszerben az Egyesült Államok legfőbb globális kihívójává a Kínai Népköztársaság lépett elő, így az USA fő prioritásává az Indo-Csenedes-óceáni térség vált. Ez azonban nem jelenti azt, sőt annál fontosabb, hogy a hagyományosan washingtoni érdekszférának tekintett régiókban a stabilitás biztosítva legyen. Nem hiába szerepel előkelő helyen a Biden-adminisztráció első, 2022. októberében megjelent Nemzeti Biztonsági Stratégiájában (*National Security Strategy*) az amerikai kontinens egésze. Így, ha ma még nem is a legfontosabbnak tekintett régió, a jövőben felértékelődhet a Karib-térség, benne Haiti biztonsági helyzetének javítása is.

években Haitinek számos sorsfordító eseménnyel kellett szembenéznie, amelyek okaival, következményeivel európaiként is érdemes megismerkedni. Elemzésemben e törekeny állam² biztonsági helyzetével foglalkozom – a történeti áttekintést követően –, elsősorban a 2020-as évek történéseire fókuszálva.

Egy részletes és a jelenlegi kihívások hátterét bemutató munka elkészítéséhez szükséges az ország földrajzi elhelyezése, a függetlenség hátterének megvizsgálása, illetve az azóta eltelt bő 200 év jelentősebb eseményeinek ismertetése. Ehhez főképp az utóbbi években nagy számban megjelenő egyesült államokbeli anyagokra támaszkodtam, mint például a *The New York Times* cikksorozata. A téma átfogó ismertetése érdekében a magyar tudományos közösség vonatkozó – legfőképp a Haiti hazai szakértője J. Nagy László – munkáit is elemeztem. Az állam rövid történelmét követően ismertetésre kerülnek az elmúlt húsz év főbb történései, melyet a tanulmány elsődleges céljaként az elmúlt két-három év eseményei követnek. Ebben elsősorban az *InSight Crime* latin-amerikai oknyomozó portál elemzéseire támaszkodtam.

Haiti történelme a 2000-es évek ENSZ-misszióinak megszűnéséig

Haiti földrajzilag Észak-Amerikában, a Karib-térségben helyezkedik el, azon belül Hispaniola szigetén. Ennek nyugati, hegyekkel borított oldalán található, míg keletről az egyetlen szárazföldi szomszédja, a Dominikai Köztársaság határolja. Az ország történészek szerint nagyjából ötezer éves múltra tekint vissza a karibi arawat³ – főként taíno, ciboney népcsoportok – kultúra részeként. Ez az örökség megfigyelhető például a mai hivatalos állami nyelvként funkcionáló francia nyelv mellett megőrzött haiti kreolban is. Európa számára Kolumbusz Kristóf útjai nyomán vált ismertté, aki elsőként itt szállt partra 1492-ben, abban a tudatban, hogy Indiába jutott. A sziget a gyarmatosítás időszakában a spanyol korona uralma alá került, majd a nyugati részeket Madrid térszertése és a kalózkodás megerősödése után a franciák vonták fennhatóságuk alá Saint-Domingue néven. Az új gyarmatosítók megjelenésekor a sziget őslakosai már csak kis hányadát tették ki a népességnek. Ekkor már egy heterogén, jellemzően rabszolgaként tartott karibi lakosság élt Franciaország legjelentősebb nyugati birtokán, mely a cukorexportja miatt vált kiemelkedővé (Girault et al., 2022).

A francia állam közel száz éves uralmát a lakosok 90%-át kitevő afro-haitiak felkelése döntötte meg. Utóbb Toussaint Louverture – volt rabszolga és katonai

² Ezt a fajta meghatározást az államok funkcionalitását humán biztonsági oldalról vizsgáló, évente kiadott FSI – *Fragile State Index* – vezette be a 2000-es évek elején, akkor még bukott államként jelölve a „sereghajtókat”. A megnevezés a 2010-es évekre ‘törekeny’-re változott a sok kritika következtében. Az ebbe a kategóriába sorolt országokra jellemző, hogy képtelenek az állami funkcióik megfelelő ellátására, melyek negatívan hathatnak a környező régiók biztonságára is.

³ A Nagy-Antillákon élő népcsoportok együttes megnevezése.

vezető – emblematikus alakjával, haiti forradalomként (1791-1804) vonult be a történelembe. A sikerek következtében Közép- és Dél-Amerika elsőként függetlenedett gyarmata lett Napóleon erőinek legyőzését követően. A világon egyetlen országgként a korábbi alávetett társadalmi réteg vívta ki szabadságot, majd vezette a megalakuló politikai entitást. A kezdeti eredmények ugyanakkor nem bizonyultak hosszú életűnek, hiszen a függetlenségért később jelentős árat fizettek. Egyrészt a nagyhatalmak vonakodtak elismerni az állam létét: az Egyesült Államok főként a saját rabszolgáinak felkelésétől tartott, míg Franciaország nem kívánta teljesen elengedni a birodalmának „koronaékszerét” (Uo.). Két évtizeddel később, 1825-ban a párizsi vezetés hadihajókat küldött a főváros, Port-au-Prince ellen, hogy jóvátételt követeljen, amely megtagadása esetén háborúval fenyegetett. Haiti ezt elkerülendő elfogadta a feltételeket annak ellenére, hogy a kért összeg – 150 millió frank⁴ – sokszorosa volt az éves bevételeinek (Porter et al., 2022). A *The New York Times* újságírói által „váltásdíjnak” hívott összeget a karibi ország egyrészt a legjövedelmezőbb tevékenységének, a kávétermesztés megadóztatásából, másrészt a francia bankoktól felvett kölcsönből fedezte. 20 évvel a függetlenség kivívását követően a „dupla adósság” csapdájába estek, mely ellehetetlenítette a fejlődést, mind gazdasági, mind infrastrukturális vonatkozásban. Az utolsó részletet ugyan 1888-ban kifizették, azonban az időközben megalakult Haiti Nemzeti Bank (*Banque Nationale d’Haïti* – BNH) francia tulajdonosok kezébe került, amelynek következtében az ország lényegében nem rendelkezhetett saját pénzügyei felett a továbbiakban sem (Gamio et al., 2022).

Az 1890-es évektől kezdve a francia befolyás folyamatosan csökkent, kontrolláló szerepét az Egyesült Államok vette át. Washington a bankjai és cégei révén egyre jelentősebb érdekeltségeket szerzett a szigeten, így a nemzeti bank felett is átvették az irányítást. Végül a bizonytalan belbiztonsági helyzet, a kibontakozó amerikai szegregáció időszakában a volt rabszolgák leszármazottjai által vezetett ország fenyegető közelsége és az amerikai gazdasági érdekeltségek védelme az USA 1915-ös beavatkozásához vezetett. A megszállás és a tengerészgyalogosok jelenléte tizenkilenc éven át, 1934-ig tartott, ez idő alatt befolyással rendelkeztek Haiti politikai élete és gazdasága felett is. A kivonulás ellenére a pénzügyi kontrollt 1947-ig gyakorolták az ország felett (Gebrekidan et al., 2022). A szuverenitás visszanyerése sem hozta el a stabilitást, hiszen a belpolitikai helyzetet puccsok, korrupstisztviselők nehezítették, míg a Dominikai Köztársasággal közös határon a fegyveres összecsapások sem voltak ritkák. Ezek főképp az eltérő kulturális alapokra és az olcsó haiti munkaerő egyoldalú átáramlására vezethetőek vissza. A viszonylagos állandóságot az amerikai

⁴ Ez mai árfolyamon nagyjából 560 millió dollárnak megfeleltethető összeg, amely egyrészt egy újonnan alakult ország számára jelentős vagyon, másrészt a valódi károk a cikk szerzői – és számos történész, közgazdász – szerint nagyjából 21 milliárd dollár értékűek. Ez nagyjából megegyezik Aristide haiti elnök által a 2000-es évek elején követelt jóvátétel mértékével is.

kötődésű Francois 'Papa Doc' Duvalier megválasztása hozta el, mellyel az afro-haiti népesség tagjai visszakerülhettek az elitbe.⁵ Egy 1958-as puccskísérletet követően azonban Duvalier autokrata fordulatot hajtott végre, paramilitáris erőket – *Tonton Makout*⁶ – toborozott hatalma megtartása érdekében. Végül 1964-ben örökös elnöknek választotta magát. A korrupció, az erőszak és az ezzel járó nemzetközi elszigetelődés következtében számos értelmiségi hagyta el az országot, közben a dominikai erőkkel való határincidensek is ismét felélénkültek.

'Papa Doc' rendszere 1971-es halála után is fennmaradt, amikor 19 éves fiát, Jean-Claude 'Baby Doc' Duvaliert nevezte meg örököséül. A karhatalmi erők sem tudták megakadályozni azonban az 1980-as évek közepén kitörő demonstrációkat, amelynek eredményeképpen a fiatalabb Duvalier végül az Egyesült Államok segítségével Franciaországba menekült (COHA, 2010). A demokratikus fordulatot nehezítette a belső instabilitás, egy négy éves átmeneti katonai kormányzást követően azonban szabad és tiszta választásokat tartottak 1990-ben. Ezt fölényesen nyerte meg a baloldali beállítottságú római katolikus pap, Jean-Bertrand Aristide, aki a lakosság szegényebb csoportjait előtérbe helyező politikájával hamar elidegenítette a korábbi elitet. Ennek következményeképp 1991-ben a hadsereg sikeres puccsot hajtott végre. Az USA válaszul gazdasági embargó alá vonta az országot, majd a de facto vezetés lemondása után 20.000 katona áttelepítésével előkészítették Aristide visszatérését. Az amerikai és nemzetközi jelenlét következtében feloszlatták, majd újrászervezték a haderőt, a befolyó segélyekkel pedig sikerült a viszonylagos stabilitást visszaállítani. Ebben az évtizedben történt az első erőszakmentes hatalomátadás is, amikor René Préval (1995-2000) került az elnöki székbe. 2000-ban aztán ismét Aristide győzött a volt tanácsadója ellen (Girault et al., 2022). Az ezredfordulós elcsalt választások miatt bevezetett szankciók mellett súlyos gazdasági, egészségügyi és politikai kihívások nehezítették második ciklusát. A kihívások kulminálódása 2003-ra polgárháború veszélyével fenyegetett, végül 2004 februárjában az Aristide mögül kihátráló amerikai és francia vezetés nyomására lemondott, a Közép-afrikai Köztársaságba menekült. Az elnök állítása szerint ebben egy 2003-ban kezdeményezett kampány is szerepet játszott, amely keretében 21 milliárd dollár értékű francia jóvátételért követelt az akkor kétszáz éves függetlenség utáni „váltásdíj”-ra hivatkozva. Az akkori port-au-princei francia nagykövet, Thierry Burkard is megerősítette a *The New York Times*nak, hogy ez a fajta követelés is szerepet játszott az elnök lemondásában (Méheut et al., 2022).

Az államfő távozását követően a nemzetközi közösség – főképp az USA és Franciaország nyomására – az ENSZ Biztonsági Tanács 1542. számú határozata

⁵ Az 1900-as évek elejére jellemző volt, hogy a helyi politikai elitet a kisebbséget jelentő francia föld-birtokosok és a helyiek keveredéséből született, világosabb bőrű lakosok alkották.

⁶ Az elnevezést a haiti kreol mitológiában található mumus ihlette, aki a történetek szerint az engedetlen gyermekeket elrabolja és büntetésként elfogyasztja őket.

alapján békefenntartó műveletet telepített az országba. A katonai és polgári elemeket is vegyítő művelet mandátuma a biztonság megteremtésére, fenntartására, a politikai rendszer stabilizálására és az emberi jogi helyzet javítására terjedt ki, azonban a MINUSTAH – *United Nations Stabilization Mission in Haiti* – elnevezésű misszió megítélése hamar negatívvá vált. A békefenntartók és az általuk kiképzett biztonsági erők számos atrocitást elkövettek a demonstrációk résztvevőivel – főképp Artistide támogatóival – szemben, akiket a média több esetben is összemosott az utcai bandák tagjaival, legitimálva a rendőri fellépést. Az átmeneti kormányzást végül 2006-os visszatéréseivel René Prével győzelme zárta le, amelyet az ENSZ-ben, kissé elhamarkodottan, sikerként könyveltek el. A kezdeti lépéseket ugyanakkor eljelentéktelenítette a 2010. január 12-i földrengés által okozott károk mértéke. A nagyjából 316.000 emberéletet követelő természeti csapást követően a művelet profilja is megváltozott. A hangsúly az ország viszonylagos stabilitásának helyreállítására – főképp a mezőgazdasági és az infrastrukturális vonatkozásban – tevődött, melyet hátrányosan érintett a 2012-es Sandy hurrikán ország feletti elhaladása is (Girault et al., 2022). Nehezítő tényező volt a természeti csapások következtében kitört kolerajárvány is, melynek félremenedzselésében az ENSZ is felelős (Katz, 2016). A visszásságok, a látványos javulás hiánya és a nemzetközi szervezet számos esetben hibás megközelítése miatt 2016-ra, Jovenel Moïse elnökké választásának évére nyilvánvalóvá vált, hogy az addigi reformok nem elégségesek a kívánt eredmények elérésére (Girault et al., 2022). Ennek következményeként a MINUSTAH 2017-ben megszűnt, helyét pedig a kisebb létszámú, alacsonyabb ambíciószintű MINUJUSTH – *United Nations Mission for Joint Support in Haiti* – vette át. A főleg rendőri és civil erőkkel álló misszió azonban csak 2 évig tartott. 2019-ben megszűnt az ENSZ érdemi békefenntartói tevékenysége a karibi országban, a politikai vezetés ismét magára maradt (United Nations, 2019).

Haiti biztonsági helyzete a 2020-as évek elején

A nem megfelelő állami kontroll miatt a különböző szervezett bűnözői csoportok, főképp utcai bandák már korábban is jelen voltak az országban. Fő biztonsági kihívássá azonban csak az utóbbi években váltak. Ebben egyrészt szerepet játszott, hogy a korábban fragmentált csoportok egyesültek, így mára két jelentősebb, érdekeiket képviselni tudó szövetség alakult belőlük, akik mind az őket akár korábban támogató politikai vezetés, mind egymás ellen is hadat viselnek. Másrészt segítette a felemelkedésüket Jovenel Moïse elnök elleni sikeres merénylet is 2021 nyarán. A kizsákmányoló nagyhatalmak, a korrupt politikusok és természeti csapások után Haiti fejlődésének újabb akadályává a bűnbandák térnyerése vált.

A mai helyzet közvetlen alapját az ENSZ kivonulása teremtette meg 2019-ben a MINUJUSTH megszüntetésével – véleményem szerint ez a 2004-es beavatkozásig visszavezethető –, melyet követően az ország eltűnt a nemzetközi közösség

figyelme elől. A feszültségek felerősödése a kivonulás időszakára tehető, hiszen abban az évben Moïse határozatlan időre elhalasztotta a parlamenti választásokat, ez a lépés a fokozódó erőszakkal együtt növelte a lakosság elégedetlenségét. A politikai ellenzék 2021 elején az ország alkotmányára hivatkozva követelte az elnöki ciklus végét, és a posztért zajló választások kiírását. Moïse, saját és a nemzetközi közösség álláspontja szerint azonban további egy évig hivatalban maradhatott. Februárban a rendfenntartók megghiúsítottak egy elnök elleni puccskísérletet, mire válaszul az igazságszolgáltatás munkáját országszerte felfüggesztették, májusban a COVID-19 világvárvány terjedésére válaszul pedig különleges helyzet és kijárási tilalom bevezetésére is sor került. Az ország két részre szakadása az elnök mandátuma kapcsán tovább folytatódott, a fővárosban számos tömeges megmozdulás történt. Végül július 7-én, hajnalban a port-au-princei elnöki palotába fegyveresek hatoltak be, majd ezúttal már sikerrel járva, meggyilkolták az elnököt. A végrehajtó hatalom vezetőjének likvidálása végérvényesen politikai bizonytalanságba taszította az országot (Girault et al., 2022). A merénylettel kapcsolatban ismert, hogy a támadást egy jól szervezett egység hajtotta végre, melynek tagjai között két amerikai és huszonhat kolumbiai állampolgár volt. A rendőrség fellépése következtében a csoport tagjain még az elnöki rezidencia otthonánál szolgáló patinás Pétion-Ville negyedben rajtaütöttek. Az elfogott fegyveresek révén kiderült, hogy már három hónappal korábban megkezdték a felkészülést – minden szükséges eszközt az országban szerezték be –, illetve voltak, akik később a Dominikai Köztársaság felől csatlakoztak. Ugyan a művelet közben, félrevezetés miatt, a DEA – az Egyesült Államok Kábítószer-ellenes Hivatala – tagjaiként azonosították magukat, kétségtelen, hogy egy jól megtervezett és finanszírozott küldetést hajtottak végre, ugyanakkor a háttérben álló „megrendelő” kiléte továbbra sem derült még ki minden kétséget kizáróan. Ezen felül az este történésai körül is több kérdés van a mai napig, ezek közé tartozik, hogy az elnök testőrsége hogyan került ki sértetlenül a rajtaütésből. A hiteles információkból kiindulva egy nyomozás arra a feltételezésre jutott, hogy a helyi kábítószer-kereskedelem szereplői ellen tervezett fellépés volt a kiváltó ok, hiszen a szálak a 2011-2016 közötti elnökig, Michel Martellyig értek. A Moïse biztonságáért felelő államfői testőrség parancsnoka és tagjai pedig főként ebből az időszakból maradtak a rezidencián. További lehetséges magyarázatok között szerepel a politikai ellenzék erőszakos fellépése, illetve az USA érintettsége sem kizárható a kételyek⁷ ellenére (Asmann, 2021c; Hu, 2021; Turkewitz – Kurmanaev, 2021).

A politikai bizonytalanságot súlyosbította, hogy a július 5-én miniszterelnöknek jelölt Ariel Henry hivatalos beiktatására nem kerülhetett sor, mivel a törvényhozás munkája 2020 óta fel volt függesztve, mindemellett fontos tényezőnek

⁷ A legjelentősebb kétely talán az, hogy az elnök viszonylag jó kapcsolatot ápolt Washingtonnal és a mindenkori amerikai kormány szövetségeseiként tekintettek rá. Ezen felül az Egyesült Államok kormányának nem állhatott érdekében, hogy a szomszédságában destabilizáljon egy államot.

számított, hogy az akkori ügyvivő kormányfő, Claude Joseph statáriumot vezetett be. A kialakuló politikai vákuum tökéletes alkalmat biztosított arra, hogy az ország az utcai bandák felemelkedésével szinte anarchiába süllyedjen (Girault et al., 2022; Asmann, 2021b). Az ország legitim vezetés nélkül maradt, azonban, ha de iure nem is, de facto Henry áll a kormány élén. Ezáltal jelenleg ő irányítja az országnak azt a részét, melyet a bandák nem vontak ellenőrzésük alá. Ugyanis az elnök meggyilkolása után a szembenálló politikai erők által sokszor pénzelt – melyben állítások szerint Moïse is tevékenyen részt vett – csoportok feletti kontroll is megszűnt. Ezen utcai bandák összeolvadása már korábban megkezdődött – nem ritkán politikai akarat következtében –, az aktivitásuk foka azonban csak ebben a bizonytalan helyzetben növekedett meg. Ilyen csoport például a korábbi elnökkel együttműködő G9 *en fanmi*⁸, amit egykori rendőrként, Jimmy ‘Barbecue’ Chérizier szervezett meg kezdetben kilenc szervezet koalíciójaként (Jones, 2021). A G9 *kowalison*⁹ egy olyan bűnbandákból álló szövetség, amely a politikai elit egy részének támogatását élvezve számos kormányzati erőforráshoz, fegyverekhez és járművekhez jutott hozzá, melyeket kihasználva számos mészárlást hajtottak végre a legszegényebb negyedekben, La Salinaban és Grande Ravineben. Ezek főleg hagyományosan az ellentétes politikai oldal által dominált kerületek. Az akciókban számos szolgálaton kívüli rendőr is részt vett. Közülük emelkedett ki Chérizier, aki a Delmas 6 *gang nan lari*¹⁰ élén tett szert hírnévre, reputációját 2017 óta építgetve. A rendőrségtől való 2018-as elbocsátása után pedig belekezdett a szétaprózódott csoportok összekovácsolásába. Az elnök hallgatólagos támogatását élvezve feladatuk a rend fenntartása volt a nyomor-negyedekben, hivatásos rendfenntartók bevetése nélkül. Emellett pedig gyakran alkalmazták őket a politikai ellenzék érdekeltségei elleni leszámolásokban is. A *fanmi* néven elhíresült, majd azóta befolyásos pozíciókat megszerző ernyőszervezetet végül formálisan 2020. június 10-én alapította meg (Asmann, 2020; InSight Crime, 2022a; InSight Crime, 2022b; Saffon – Asmann, 2021).

Emellett kialakult az ellenzéki oldalhoz húzó ellenpólus is, G-PEP¹¹ néven. A Gabriel Jean-Pierre, alias Ti Gabriel által vezetett koalíció folyamatosan vált a másik nagy együttműködés, a Chérizier által vezetett G9 *en fanmi* legnagyobb kihívójává. A *cité soleili* bázissal rendelkező, az ellenzéki politikai oldalhoz köthető G-PEP 2022-re valamennyit veszített jelentőségéből. Főként rendőrségi rajtaütések gyengítették, de a hasonló helyzetben lévő 400 *Mawozoval* történő egyesülést követően a haiti alvilág ismét fontos pólusává vált (Ford, 2022d; Mistler-Ferguson, 2022). Ezen oldalak és a rendfenntartók közötti összecsapások, emberrablások több éves múltra tekintenek vissza, mindennaposnak számítottak. Manapság viszont már

⁸ A szervezet több néven is ismert: G9 *en fanmi*, G9 *fanmi*, G9 *fanmi*

⁹ *kowalison* = koalíció

¹⁰ *gang nan lari* = utcai banda

¹¹ A szervezet több néven is ismert: GPEP, G-PÉP, Gpép.

polgárháborús viszonyokat idéznek a legelmaradottabb városrészekben (Asmann, 2020; Jones, 2021).

Az alaphelyzet felvázolását követően a tanulmány a Moïse elleni merényletet követő időszak bemutatására törekedett. A korábbi status quo változását jelezte, hogy még az elnök elleni akciót megelőzően, júniusban 'Barbecue' forradalomba hívta az embereket, mind az ellenzéki oldalhoz köthető bandák, mind a kormányzó *Tèt Kale* párt (PHTK) ellen. A bűnbandákból álló *alyans*¹² jövője körül ekkor azonban több kérdőjel volt, hiszen közvetett támogatójukat elvesztették Moïse halálával, de belső ellentétek is nehezítették a koalíciót. Július 26-án Chérizier az elnök öröksége előtt tisztelegve felvonulást tartott a bázisául szolgáló port-au-princei Delmas negyedben. A vezető lépése fordulatot jelzett a korábbi ellenséges hangnemhez képest, demonstrálva, hogy a koalíció egészét a háta mögött tudhatja (Asmann, 2021a). A számára alapvetően is kedvező helyzet pedig tovább javult augusztusban, amikor az állami vezetés figyelmét megosztotta a 2010-es földrengést követő legjelentősebb földmozgás. A 7.2-es rengés epicentruma a fővárostól 150 km-re lévő Les Cayes település közelében volt. A nagyjából 2.200 ember életét követő természeti csapást követő második napon, augusztus 17-én a Grace nevű trópusi vihar is elérte az ország partjait, így az állam számára a megoldásra váró feladatok folyamatosan szaporodtak (Német, 2021; Tenczer, 2021). A térség szomszédos nagyhatalma, az Egyesült Államok is egyre inkább érintetté vált az eseményekben. A merényletben a szerepüket firtató kérdések mellett a romló közbiztonság miatt menekülők azóta nagy számban jelennek meg az USA déli határszakaszain. Védelmük érdekében azonban nem könnyítettek szignifikánsan a beutazási szabályokon, nem függesztették fel a deportálásokat sem. Ezen döntések magukban rejtik a további konfliktusok kibontakozását, illetve az USA érintettségének növekedését is a szigetország belügyeiben (Narea, 2021).

A helyzet rendezése kapcsán augusztus végén voltak biztató jelek, amikor a humanitárius segélyek szállító konvojokat érintetlenül hagyták a G9 tagjai azok kezdeti kifosztása után (Den Held – Dalby, 2021). A béke az állammal és a rendfenntartókkal azonban nem bizonyult hosszú életűnek. Szeptemberre nyilvánvalóvá vált, hogy a széttöredezett *gang nan larik* egészét Chérizier nem tudja befolyásolni, megnövekedtek a szállítmányok elleni támadások. A főváros kikötőjébe érkező segélyt szállító hajókat már a vízen megtámadták vagy a partról lőtték. Elszaporodtak a vezető tisztviselőket és rendőröket célzó emberrablások, majd a korábban biztosított útvonalak a katasztrófa által sújtott területek irányába ismét kockázatosá váltak. A korábbi belső problémák egyre inkább határokon átnyúló kihívássá kezdtek terebélyesedni, főképp a segélyek fő kiindulópontjai, az Egyesült Államok és Mexikó számára. A szomszédos Dominikai Köztársaság elnöke, Luis Abinader ezek

¹² *alyans* = szövetség

hatására elrendelte a közös határ fokozottabb ellenőrzését, hogy a haiti bandák ne destabilizálhassák az egész szigetet (Dalby, 2021b).

A *Bloomberg*nek adott interjújában egy, a témában jártas közgazdász, Joseph Harold Pierre ekkorra már nem törékeny vagy bukott jelzővel, hanem nem-létező-államként hivatkozott Haitire, ahol a legitim kormányzás helyét a bűnbandák vették át (Uo.). 2021 októberére e kijelentése még inkább helytállóvá vált, mivel az emberablások száma tovább növekedett, már külföldi személyeket is érintett. Ezekért a felelősséget nemcsak a korábban aktív G9 és G-PEP *alyansok* vállalták, felemelkedőben volt ugyanis egy kegyetlenségéről elhíresült harmadik aktor, a *400 Mawozo*. Az októberi, amerikai és kanadai állampolgárokat érintő emberrablás hívta fel a szélesebb nemzetközi közösség figyelmét a szervezetre. A William Joseph – alias Lanmò San Jou – vezette banda Haitin már korábban is ismert volt. 2021 tavaszán ugyanis már több emberrablás volt hozzájuk köthető, nagy hatást gyakorolva e trend növekedésére. Ugyan a csoportot kezdetben a pénzszerzés motiválta, a Port-au-Prince külvárosaiban – főként Croix-des-Bouquets – és a Dominikai Köztársaság felé vezető úton található ganthieri jelenlétükkel fontos szereplőkké váltak az utcai bandák között zajló konfliktusban. Jól képzettségük és taktikáik miatt egyes elemzők azt feltételezik, hogy korábbi katonák, rendőrök jelentős szerepet tölthetnek be a szervezet működésében (Dalby, 2021a; Saffon, 2022; Ford, 2022d).

Az állampolgárainak emberrablásokban való érintettsége okán az Egyesült Államok kormánya számára egyre égetőbb kérdéssé vált a helyzet kezelése. Ehhez hozzájárult az FBI nyomozása is, amely során fény derült arra, hogy amerikai polgárok nagy mennyiségben csempésznek fegyvereket a szigetre, tovább eszkalálva a konfliktust (Gorder, 2021). A vallási gyülekezetek, civil szervezetek korábbi érintetlensége is megszűnt, az erőszak őket is elérte (Manjarrés, 2021a). Kiemelendő esemény, hogy a hírhedtté vált emberrablást követően egy nappal, október 17-én Chérizier megszakította az ügyvivő miniszterelnök Dessalines haiti császár halálának évfordulójára szervezett megemlékezését. A politikusok távozását követően maga vezényelte le a ceremóniát a meggyilkolt elnökről, Moïseról is megemlékezve (Manjarrés, 2021b). A szimbolikus fellépés és Henry kormányfő elüldözése egyértelmű jele volt annak, hogy az ország végérvényesen belépett a „gengszterizáció” korszakába. Az ilyen jellegű „államformában” a politikai eliten túl a különböző bűnszervezetek és vezetőik is kulcspozíciókat, -területeket birtokolhatnak. Az új állapotokat a hónap végi események is megerősítették, amikor a G9 szinte az egész ország olajellátását képes volt szabotálni. Szervezete blokád alá vette az olajfinomító terminálokat és kikötői infrastruktúrát, a szállításban résztvevők munkavégzését pedig akadályozta. Az alapvető termékek – a kőolajon túl víz, humanitárius segélyek stb. – lakossághoz való eljutásának ellehetetlenítése az egyik legfontosabb eszközzé vált a bűnszervezet számára. Súlyát jelzi, hogy Chérizier az olajembargó eltörlésének feltételeként Ariel Henry miniszterelnök lemondását követelte. Végül november 12-én a két oldal megállapodása keretében a kormányerőket kivonták a fő terminál,

Varreux környezetéből, így a *fanmi* hagyta újraindulni a termelést és nem akadályozta a szállítást sem. Ehhez az eszközhöz a csoport azóta is többször visszatért, ha nyomásgyakorlással igyekezett a céljait elérni (Wilson, 2021a; Wilson, 2021b). Az év végére az erőviszonyok, felületesen vizsgálva, a G9 előtörését mutatták, a *ko-walison* pozíciója ennél jóval összetettebben kezelendő. A nagyobb akciók és a médiában való kiemelt szereplés ellenére a szervezet működését továbbra is belső konfliktusok nehezítették. A kilépő tagok, mint a *Ti Bwa* és a *Grand Rivine*, egymás ellen is fordultak. A hegemon pozíciójuk ellen hatott, hogy sok áldozattal járó leszámolásokba bonyolódtak a *G-PEP* tagjaival Cité Soleil nyomornegyedében a terület feletti kontrollért vívott harcokban. A *400 Mawozo* csoport gyors felemelkedésével pedig újabb hatalmi pólus megjelenésével is foglalkozniuk kellett. Az év végére még inkább nyilvánvalóvá vált tehát, hogy ha nincs is egy meghatározó bünszervezet, mely országszerte képes az akaratát érvényesíteni, Haiti rövid távon visszafordíthatatlanul a bűnbandák korszakába lépett. Jelentős politikai lépés megtétele lehetetlen ezen szervezetek élén állók – minimum közvetett – beleegyezése nélkül (Saffon – Asmann, 2021).

Az új évbe lépve, 2022. január 3-án a miniszterelnök, Ariel Henry ellen a függetlenség 218. évfordulója alkalmából mondott beszéde közben, a gonaïvesi Saint-Charles-de-Borome katedrálisban merényletet kíséreltek meg (Reuters, 2022). A biztonsági helyzet további romlásának hatására a Haitivel egy szigeten osztozó Dominikai Köztársaság az Egyesült Államok déli határkerítésének mintájára egy saját rendszer telepítésébe kezdett. A 164 km hosszú kerítés Abinader elnök szerint csökkenti a destabilizáló erők átszivárgását a spanyol nyelvű országba, emellett reményeik szerint korlátozza az irreguláris migráció és csempészet mértékét is a két ország határszakaszán. A Haiti felől érkező kihívások megállítása azonban valószínűtlen. Egyrészt, a 2017 és 2021 közötti időszakban 250.000 menekült kelt át a nyugati országból a keletibe, melyet sokszor a dominikai határőrök lefizetésével biztosítottak. Másrészt, a Dominikai Köztársaság Haiti érintése nélkül is jelentős csempésztvonalnak számít mind az Egyesült Államok, mind Európa irányába (Dalby, 2022a; Den Held, 2022). Mindazonáltal a környező országok drasztikus lépései jelzik, hogy a volt francia gyarmat jelentette fenyegetés egyre súlyosabbá válik a térségben. Az államra irányuló nagyobb nemzetközi figyelem miatt több információ került elő a kábítószer-kereskedelemben játszott szerepéhez kapcsolódóan is. Főképp az elnök elleni 2021-es merénylet kitervelésével, finanszírozásával hozták ezeket a csoportokat összefüggésbe (Shuldiner, 2022).

Az utcai harcok májusra léptek újabb szintre, amikor a legnagyobb tényezőnek számító G9 egyik tagszervezetének, a *Chen Mechannak* a kerületét, Cul-de-Sacot megtámadta a tavasszal rendőrségi akciók során meggyengített, de a saját

területein továbbra is túlterjeszkedni kívánó 400 *Mawozo*¹³. A tényleges összecsapások április 24. és május 5. között zajlottak 148 halálos áldozattal és több mint 100 épület felgyújtásával. A támadó csoport korlátai is megmutatkoztak a sikertelen kísérlettel. A jobban felfegyverzett G9-es egységek bevonásával taktikai visszavonulást voltak kénytelenek végrehajtani. Ez a 12 napos időszak viszont jelezte, hogy a nagyobb összecsapások időszaka következhet a pozíciók megerősítése érdekében. Főként, hogy erőviszonyokat újrarajzolta Chérizier legfőbb kihívóinak, a *cul-de-saci* akcióban érintett 400 *Mawozonak* és a korábbi elnökkel, Moisével szembenálló ellenzéki oldalhoz köthető, cité soleili *G-PEP*-nek a szövetsége (Ford, 2022d).

Ez a több fronton zajló konfliktus tart azóta is országszerte, legfőképpen Port-au-Princeben, melyről elmondható, hogy a bűnbandák „irányítása” alatt áll. A helyzet romlása további biztonsági kihívások megjelenésével járt. A korábbi gyakorlatot – megfigyelők, futárok – meghaladva, a fiatalokat gyermekkatonaként is alkalmazták az egymás közötti összecsapásokban a felek (Ford, 2022c). A küzdelmek egyik legfontosabb terepe pedig a főváros mellett nyomornegyed, Cité Soleil. Itt, csak júliusban 470 civil esett áldozatul a területszerzési kísérleteknek. Haiti államiságának stabilitását jelzi, hogy egy korábban kisebb profilú utcai banda, a 5 *Segonds* hetekig megszállva tartotta a Legfelsőbb Bíróságnak otthont adó Igazságügyi Palotát 2022 nyarán (Ford, 2022b; Abi-Habib – Paultre, 2022). Ezzel párhuzamosan, a G9 újabb olajterminálokat érintő blokádjával, a 5 *Segonds* tagjai a főváros közeli főbb kikötőket – Les Moulins D’Haïti, Village de Dieu – is ellenőrzésük alá vonták (Shuldiner – Ford, 2022). A kritikus infrastruktúrák módszeres gyengítésével komplexebbé vált a bandák jelentette fenyegetés, újabb csoportok erősödtek meg a városok mellett ezúttal már vidéken is.¹⁴ Nőtt a probléma szomszédos országokba való átgyűrűzésének lehetősége, illetve a Karib-tengeren menekülni próbálók kiszolgáltatott helyzete 2022 őszére az Egyesült Államokat és Kanadát is minden korábbinál kiterjedtebb lépések megtételére készítette. A szigorítást azonban először a Dominikai Köztársaság tette meg. A spanyol ajkú ország kitiltotta a G9 és *G-PEP* vezetőit területéről. A szankcionáltak listájára – megosztó döntésként – a Moïse elleni merénylet alatt ügyvivő miniszterelnöki posztot betöltő Claude Josephet is felvették (Ford, 2022a; Milfort et al., 2022). Októberben az ENSZ Biztonsági Tanácsa is szankciók tervével állt elő, melyek főként Jimmy Chériziert és a többi bandavezért céloznák, illetve egy másik határozatban fegyveres erők bevonásával rendeznék a kialakult helyzetet. Az előbbieik sikere erősen kérdéses, hiszen 2020 óta az Egyesült Államok szankciós listáján is szerepel Barbecue, ez a Haitin zajló tevékenységét mégsem korlátozza

¹³ A rendőrségi fellépések ellenére további emberrablásokra került sor – melyekben például dominikai diplomaták is érintettek voltak –, illetve területileg is tudtak terjeszkedni Butte-Boyer, Croix-des-Missions és Tabarre negyedekben.

¹⁴ Ilyen például a véres módszereiről hírhedtté vált *Kokorat San Ras*, amely Haiti északi régióiban aktív.

(Shuldiner, 2022b). A bizonytalan eredmények ellenére az ősszel Kanada is csatlakozott a nemzetközi szankciókhoz. A két észak-amerikai ország vonatkozó döntései ezen felül már számos magas rangú haiti politikust, köztük a volt elnököt, Michel Martellyt és a Szenátus elnökét, Joseph Lambertet – is érintettek. A szankcionáltakat magas szintű korrupciós vádakkal vagy a szervezett bűnözéshez való kötődésükkel gyanúsítják (Shuldiner, 2022a; Dalby, 2022b; Kitroeff – Isai, 2022). A nemzetközi közösség hozzáállásának pozitív irányba történő elmozdulása azonban közel sem elégséges, Haitin 2023-ban is anarchiához közeli viszonyok uralkodnak. Mára nyugodtan kijelenthető, hogy Moïse halálát követően az átmeneti kormányfő, Ariel Henry nem tudta rendezni a feszültségeket. Szimbolikus, hogy az elnökválasztást sem lehet megtartani 2021 óta. Világos, hogy az ország stabilitásának biztosításához szélesebb körű külföldi beavatkozásra is szükség lehet. Az új kezdethez viszont elengedhetetlen valódi és minden eddiginél mélyrehatóbb reformfolyamat megindítása is.¹⁵ Ez, bár az ország történelmét nézve visszásként hathat, elképzelhetetlen a nagyhatalmak támogatása nélkül (ICG, 2022). Ennek módját, feltételeit egy későbbi tanulmányban szándékozom részletezni, míg ebben az elemzésben, ahogy a bevezetésben is említettem, a jelenkori biztonsági helyzet alapos bemutatására törekedtem.

Összegzés

Az elmúlt bő két év eseményei jelzik, hogy a több, mint 200 éve függetlenedett ország továbbra is alapvető állami hiányosságokkal küzd, melyet számos különböző tényezőnek köszönhet. Ezek közé tartozik a nagyhatalmak számos alkalommal történő beavatkozása Haiti belügyeibe. Paradox, hogy a jelenlegi anarchikus állapotok nehezen kezelhetőek azon országok beavatkozása nélkül, melyek részt vettek annak megteremtésében. A belpolitikai szereplők a gyenge államiságból adódóan a különböző bünszervezetek visszafogására sem alkalmasak. Az ENSZ missziók kudarcra azonban jelzi, hogy az esetleges külföldi beavatkozásnak is minden eddiginél körültekintőbbnek, összetettebbnek¹⁶ kell lenni annak érdekében, hogy Haiti stabilitását visszaállítsák, illetve fejlődési pályára helyezzék.

Összegezvén a jelenkori kihívásokat, az instabil lábakon álló Ariel Henry vezette adminisztrációnak és az általa kért nemzetközi beavatkozásnak foglalkoznia kell többek között a fegyveres bandák városi és vidéki véres térdnyerésével, a szervezett

¹⁵ Ezt az Egyesült Államok elnöke, Joe Biden úgy biztosítaná, hogy a rossz emléktű közös történelmi múlt miatt amerikai katonákat ne kelljen Haitire küldenie. Viszont más országra sem tud a kormányzata nyomást gyakorolni, hogy vállalja fel a keretnemzet szerepét (Kitroeff, 2022a).

¹⁶ Ez egyúttal feltételezi, hogy az Egyesült Nemzetek válságkezelésének is generációt kell lépnie.

bűnözői körök megerősödésével, az egészségügyi krízisekkel¹⁷, az ellátási láncok akadályoztatásával, a csökkenő gazdasági termeléssel, a kritikus infrastruktúrák sérülékenységevel, a politika diszfunkcionalitásával¹⁸ és azzal járó tiltakozásokkal, utcai erőszakkal. A megoldandó problémák jól jelzik, hogy a feladatok mértéke nem elhanyagolható, Haitivel a jövőben is foglalkoznunk kell.

Irodalomjegyzék

- Abi-Habid, Maria – Paultre, Andre (2022): Gangs Advance on the Seat of Haitian Government Power: 'Haitians Are Hostages'. *The New York Times*, <https://bit.ly/3qQalFd>, utolsó hozzáférés: 2023.01.27.
- Asmann, Parker (2021a): 3 Takeaways from Jovenel Moïse's Murder Investigation in Haiti. *InSight Crime*, <https://bit.ly/44pGgtO>, utolsó hozzáférés: 2023.01.20.
- Asmann, Parker (2021b): Haiti President Assassinated in Port-au-Prince. *InSight Crime*, <https://bit.ly/3QVNG58>, utolsó hozzáférés: 2023.01.18.
- Asmann, Parker (2021c): Who Was Behind the Killing of Haiti's President? *InSight Crime*, <https://bit.ly/47NIw0L>, utolsó hozzáférés: 2023.01.18.
- Asmann, Parker (2020): Is Haiti's G9 Gang Alliance a Ticking Time Bomb? *InSight Crime*, <https://bit.ly/3qORlqM>, utolsó hozzáférés: 2023.01.18.
- COHA (2010): The Tonton Macoutes: The Central Nervous System of Haiti's Reign of Terror. *Council on Hemispheric Affairs*, <https://bit.ly/44qrkLZ>, utolsó hozzáférés: 2023.05.08.
- Dalby, Chris (2021a): Haiti Kidnappings Target Foreigners in Evolution of Security Crisis. *InSight Crime*, <https://bit.ly/3sxIoSV>, utolsó hozzáférés: 2023.01.22.
- Dalby, Chris (2021b): Haiti's Neighbors Grow Concerned at Spread of Gang Governance. *InSight Crime*, <https://bit.ly/45KdSnu>, utolsó hozzáférés: 2023.01.22.
- Dalby, Chris (2022a): Haiti's Kidnapping Crisis Grows Even More Desperate in 2022. *InSight Crime*, <https://bit.ly/45JrsY1>, utolsó hozzáférés: 2023.01.23.
- Dalby, Chris (2022b): International Sanctions Seek to Weaken Haiti's Patronage System Between Politicians, Gangs. *InSight Crime*, <https://bit.ly/45MiObt>, utolsó hozzáférés: 2023.01.25.
- Den Held, Douwe – Dalby, Chris (2021): Truce or No Truce: Gangs in Haiti Control Aid Movement. *InSight Crime*, <https://bit.ly/45NZ1Zf>, utolsó hozzáférés: 2023.01.22.
- Den Held, Douwe (2022): Dominican Republic-Haiti Border Fence Likely to See Same Cracks as US Wall. *InSight Crime*, <https://bit.ly/45Lj5v0>, utolsó hozzáférés: 2023.01.23.
- Ford, Alessandro (2022a): Dominican Republic Takes Tentative Measures against Haiti Gangs. *InSight Crime*, <https://bit.ly/45vnu5S>, utolsó hozzáférés: 2023.01.25.
- Ford, Alessandro (2022b): Haiti Gang Has Occupied Supreme Court for Almost a Week. *InSight Crime*, <https://bit.ly/3qQasR9>, utolsó hozzáférés: 2023.01.25.
- Ford, Alessandro (2022c): Haiti Gangs Recruiting, Arming More Children. *InSight Crime*, <https://bit.ly/45qmpMj>, utolsó hozzáférés: 2023.01.25.
- Ford, Alessandro (2022d): Why Haiti's Gang War Keeps On Getting Worse. *InSight Crime*, <https://bit.ly/45lKAvq>, utolsó hozzáférés: 2023.01.24.

¹⁷ A nem megfelelő közegészségügyi viszonyok miatt súlyosbodik az élelmezési válság és újabb kolera-járvány van felfutóban a 2010-es földrengés utáni állapotokhoz hasonlóan (Kitroeff – Abi-Habib, 2022; Kitroeff, 2022b).

¹⁸ Ide értve a korrupciót, bűnszervezetek támogatását, a politikai elit illegális tevékenységekben való részvételét.

- Gamio, Lazaro – Méheut, Constant – Porter, Catherine – Gebrekidan, Selam – McCann, Allison – Apuzzo, Matt (2022): Haiti's Lost Billions. *The New York Times*, <https://bit.ly/47KrIbd>, utolsó hozzáférés: 2023.01.13.
- Gebrekidan, Selam – Apuzzo, Matt – Porter, Catherine – Méheut, Constant (2022): Invade Haiti, Wall Street Urged, The U.S. Obligated. *The New York Times*, <https://bit.ly/3stOd43>, utolsó hozzáférés: 2023.01.13.
- Girault, Christian Antoine (szerk.) (2022): Haiti. *Britannica*, <https://bit.ly/4810WeX>, utolsó hozzáférés: 2023.01.15.
- Gorder, Gabrielle (2021): US Guns Flow into Haiti, Fuel Gang Violence. *InSight Crime*, <https://bit.ly/44yuC00>, utolsó hozzáférés: 2023.01.22.
- Hu, Caitlin – Rivers, Matt – Dupain, Etant – Gallón, Natalie (2021): Exclusive: Leaked documents reveal death threats and roadblocks in Haiti assassination investigation. *CNN*, <https://bit.ly/3YQedCC>, utolsó hozzáférés: 2023.01.20.
- InSight Crime (2022a): G9 and Family. <https://bit.ly/3spAA5Y>, utolsó hozzáférés: 2023.01.22.
- InSight Crime (2022b): Jimmy Chérizier, alias 'Barbecue'. <https://bit.ly/3qQaKHJ>, utolsó hozzáférés: 2023.01.22.
- ICG (2022): Haiti's Last Resort: Gangs and the Prospect of Foreign Intervention. <https://bit.ly/3KWCbqb>, utolsó hozzáférés: 2023.01.28.
- Jones, Katie (2021): Haiti Massacres Reveal Active Gang Support from Police, Officials. *InSight Crime*, <https://bit.ly/3YNT0I8>, utolsó hozzáférés: 2023.01.18.
- Katz, Jonathan M. (2016): U.N. Admits Role in Cholera Epidemic in Haiti. *The New York Times*, <https://bit.ly/3YMqWLD>, utolsó hozzáférés: 2023.01.15.
- Kitroeff, Natalie (2022): As Haiti Unravels, U.S. Officials Push to Send in an Armed Foreign Force. *The New York Times*, <https://bit.ly/3YUePHp>, utolsó hozzáférés: 2023.01.27.
- Kitroeff, Natalie (2022): Gang Warfare Cripples Haiti's Fight Against Cholera. *The New York Times*, <https://bit.ly/3EdRc3i>, utolsó hozzáférés: 2023.01.27.
- Kitroeff, Natalie – Abi-Habib, Maria (2022): Haiti Appeals for Armed Intervention and Aid to Quell Chaos. *The New York Times*, <https://bit.ly/3YMqXpf>, utolsó hozzáférés: 2023.01.27.
- Kitroeff, Natalie – Isai, Vjosa (2022): Canada Imposes Sanctions on Haiti's Former Leader and Other Officials. *The New York Times*, <https://bit.ly/3PclFVD>, utolsó hozzáférés: 2023.01.27.
- Manjarrés, Juliana (2021a): Haiti Gangs Profit from Targeting Religious Groups. *InSight Crime*, <https://bit.ly/3EezTyM>, utolsó hozzáférés: 2023.01.22.
- Manjarrés, Juliana (2021b): Memory of Murdered President Defended by Haiti Gang Boss. *InSight Crime*, <https://bit.ly/3LjWqhV>, utolsó hozzáférés: 2023.01.22.
- Méheut, Constant – Porter, Catherine – Gebrekidan, Selam – Apuzzo, Matt (2022): Demanding Reparations, and Ending Up in Exile. *The New York Times*, <https://bit.ly/3EemRl8>, utolsó hozzáférés: 2023.01.14.
- Milfort, Milo – Kurmanaev, Anatoly – Paultre, Andre (2022): Fuel Hike Plunges Haiti Into Near Anarchy. *The New York Times*, <https://bit.ly/3QQCNl1>, utolsó hozzáférés: 2023.01.27.
- Mistler-Ferguson, Scott (2022): G9 vs. G-PEP - The Two Gang Alliances Tearing Haiti Apart. *InSight Crime*, <https://bit.ly/3QVokj4>, utolsó hozzáférés: 2023.01.25.
- Narea, Nicole (2021): Biden's immigration policy is hampering Haiti's recovery from back-to-back crises. *Vox*, <https://bit.ly/3RclACT>, utolsó hozzáférés: 2023.01.20.
- Német Tamás (2021): Közel kétezerre nőtt a földrengés halálos áldozatainak száma Haitin. *Telex*, <https://bit.ly/3QRkNXx>, utolsó hozzáférés: 2023.01.20.

- Porter, Catherine – Méheut, Constant – Apuzzo, Matt – Gebrekidan, Selam (2022): The Root of Haiti's Misery: Reparations to Enslavers. *The New York Times*, <https://bit.ly/3Paezks>, utolsó hozzáférés: 2023.01.18.
- Reuters (2021): Haitian prime minister survives weekend assassination attempt - PM's office. <https://bit.ly/45omuAl>, utolsó hozzáférés: 2023.01.23.
- Saffon, Sergio – Asmann, Parker (2021): GameChangers 2021: Barbecue, Gangs and Political Power in Haiti. *InSight Crime*, <https://bit.ly/44kCv92>, utolsó hozzáférés: 2023.01.23.
- Saffon, Sergio (2022): How a Haiti Suburb Fueled the Rise of a Formidable Street Gang. *InSight Crime*, <https://bit.ly/44kYbC5>, utolsó hozzáférés: 2023.01.23.
- Shuldiner, Henry (2022a): From Negotiations to Sanctions, a Busy Time for Crime in Haiti. *InSight Crime*, <https://bit.ly/44pD5lZ>, utolsó hozzáférés: 2023.01.25.
- Shuldiner, Henry (2022b): Haitian Gang Leader, 'Barbecue', Targeted in UN Sanctions Resolution. *InSight Crime*, <https://bit.ly/3stOSm3>, utolsó hozzáférés: 2023.01.25.
- Shuldiner, Henry – Ford, Alessandro (2022): Highways and Mills - Haiti Gangs Battle for Control of Key Infrastructure. *InSight Crime*, <https://bit.ly/3ssaYW2>, utolsó hozzáférés: 2023.01.25.
- Tenczer Gábor (2021): Trópusi vihar sújtja Haitit a földrengés után. *Telex*, <https://bit.ly/47PyAEg>, utolsó hozzáférés: 2023.01.20.
- Turkewitz, Julie – Kurmanaev, Anatoly (2021): Big Dreams and False Claims: How Colombians Got Embroiled in Haiti Assassination. *The New York Times*, <https://bit.ly/47QIIN8>, utolsó hozzáférés: 2023.01.27.
- United Nations (2019): MINUJUSTH. <https://bit.ly/3EdyJ6O>, utolsó hozzáférés: 2023.01.15.
- Wilson, Mark (2021): A Faustian Bargain: The Cost of Restoring Haiti's Fuel Supply. *InSight Crime*, <https://bit.ly/44pIbyw>, utolsó hozzáférés: 2023.01.22.
- Wilson, Mark (2021): Fuel, Water, International Aid: Haiti's Gangs Weaponize Essential Services. *InSight Crime*, <https://bit.ly/3KYoz41>, utolsó hozzáférés: 2023.01.22.

HAITI: THE SECURITY SITUATION OF A COUNTRY DEPRIVED OF ITS FUTURE

Abstract

The primary aim of this study is to provide a comprehensive picture of the current security situation of the traditionally under-researched Haiti. The analysis will first describe the main chapters of the state's 200-year history and their impact on our present. The second part will focus on the events of the 2020s, through which I have sought to present a complex security picture. The situation of the Central American state, defined as a fragile, may also be relevant for us, as it reminds us that we need to address the issue of stable statehood also in the wider transatlantic area. On the other hand, the security challenges – such as immigration or organized crime – in the neighborhood of the United States, which is one of the poles of the emerging global world order, deserve increasing attention.

Keywords: *Haiti, security situation, fragile state, street gangs*

A TÖMEGEK TÉBOLYA

Könyvismertetés: Douglas Murray (2020): *A tömegek tébolya*. Alexandra Kiadó, Pécs.

Tislér Ádám

doktorandusz

PTE BTK, Interdiszciplináris Doktori Iskola, Politikatudományi Program

ORCID 0009-0006-4709-8385

Dol:

10.15170/PSK.2023.04.01.05

Publikálva: 2023.08.31.

Hivatkozás:

Tislér, Ádám (2023): Tömegek tébolya. Könyvismertetés: Douglas Murray (2020): *A tömegek tébolya*. Alexandra Kiadó, Pécs. *Pólusok*, 4(1), 71-75.

Támogató Információk:

-

A folyóiratban megjelenő írások a Creative Commons Nevezd meg – Nem Kereskedelmi – No Derivatives 4.0 nemzetközi licenc alatt kezeltek.

Absztrakt

Könyvismertetőmben Douglas Murray, brit konzervatív publicista és politikai író *A tömegek tébolya* című művét elemzem, mely magyar fordításban az „Áldozatok a politikai korrektség oltárán?” alcímet kapta. A könyv első kiadása 2019 szeptemberében jelent meg eredeti, angol nyelven *The Madness of Crowds: Gender, Race and Identity* címmel. Az általam olvasott magyar kiadás pedig egy évvel később jelent meg az Alexandra Kiadó kiadásában, Stemler Miklós fordításában.

Kulcsszavak: *recenzió, politikai korrektség, társadalmi igazságosság, identitáspolitika*

Bevezetés: A mű felépítése

A könyvben Murray 342 oldalon és 9 fejezeten igyekszik körüljárni azokat a témákat, melyek napjainkban a nyugati országokban a legnagyobb társadalmi viták középpontjában állnak. A szerző a fejezeteket és a könyv taglalását is ezen témák mentén építette fel, kezdve a melegekkel, rátérve a nők helyzetére, majd a faji identitás, végül pedig a transzneműség kérdéskörére. Végezetül, Murray egy konklúzió fejezetben foglalja össze gondolatait és írja le végső szavait társadalmi igazságosságról, politikai korrektségről, identitáspolitikáról. megosztva velünk jövőképét, tanácsait és néhány szerinte jól működő megoldást, hogy boldogulni tudjunk napjaink tébolyában.

A fejezetek egymáshoz hasonlóan épülnek fel, mindegyik az említett társadalmi témák közül egyre fókuszál, külön-külön mélyebben kifejtve az író gondolatait azokkal kapcsolatban. Az egyes fejezetek után Murray igyekszik úgynevezett „Közjáték” fejezetekkel keretet adni adott témának, és ezzel együtt átvezetni az olvasót az egyes témák között és lépésről lépésre összefonni azokat.

A fejezetek kifejezetten változatosak, Murray a folyamatok történelmi-politikai hátterén kívül igyekszik színesíteni a könyvét személyes tapasztalataival, az egyes témákkal kapcsolatban történt közelmúltbeli eseményekkel és azokra való reflexióval, továbbá popkulturális utalásokkal is. Természetesen a teljes műben erősen

érzékkelhető Murray konzervatív-keresztény „fehér” brit háttere, amelyből a tárgyalt társadalmi folyamatok és az azokat elindító tényezők kritikája is származik.

A mű tartalma

Murray már a könyv felütésekor, a bevezető fejezet kezdősoraiban leszögezi, hogy nem fogja véka alá rejteni a véleményét, amikor az irracionálisan, birkák módjára viselkedő tömegek megtérbolyodásaként tekint napjaink társadalmára. Ezzel a kijelentéssel nagyjából körül is írja saját attitűdjét a témával kapcsolatban, azonban fontos kiemelni, hogy nem a különböző, marginalizált társadalmi csoportokkal szemben fogalmaz meg kritikát könyvében, hanem a nyugati társadalmakon az elmúlt évtizedek során végig söprő folyamatokkal és az azok módjával kapcsolatban.

A könyv tartalmi felépítését tekintve elmondható, hogy az író igyekszik a közös pontok mentén összekapcsolni a témákat, egymásra építeni azokat, így maga a könyv sem érződik inkonzisztensnek, mintha az ember különálló fejezeteket olvasna. Ezen közös pontok közül az egyik legfontosabb, hogy mindegyik téma egy olyan társadalmi mozgalomhoz kapcsolódik, amelyek az elmúlt évszázad során igyekeztek kivívni egy diszkriminált, jogilag alsóbbrendű csoport társadalmi egyenlőségét. Murray ezzel kapcsolatban úgy vélekedik könyvében, hogy az egész folyamat pont akkor kezdett a feje tetejére állni, amikor ezek a mozgalmak már éppen elérték volna a céljaikat: a nők, etnikai és vallási kisebbségek és a meleg és egyéb szexuális orientáltságúak társadalmi egyenlőségét, a diszkrimináció felszámolását.

Azt, hogy miért vett ekkora fordulatot az egész az író több tényező együttes hatásának tulajdonítja, úgy, mint például az utóbbi évtizedekben a felnövő generációk egyéni identitásválsága, az önmagukat kereső nyugati társadalmak céltalansága, továbbá az információtechnológiai eszközök robbanásszerű elterjedése és folyamatos fejlődése, mely katalizátorként hatott a folyamatokra azzal, hogy kvázi eltörölte a tér és az idő fogalmát az online térben.

Közös pontként fogalmazza meg továbbá, hogy a folyamatok, melyek ezen megnevezett csoportok kapcsán társadalmi változásként végbemennek napjainkban, legfőképpen a marxista, radikális baloldal ideológiára alapoznak. Murray úgy véli, hogy e mozgalmak mögött álló személyek is általában a nyugati egyetemek katedráján előadásokat tartó marxista, progresszív baloldali gondolkodók, egyetemi professzorok. A könyvben többször meg is ragadja az alkalmat, hogy a társadalmunkban elszabaduló téboly felelőseiként nevezze meg a marxista baloldal mellett az egyetemek társadalom- és bölcsészettudományi fakultásainak légkörét is, kihangsúlyozva az ott oktató professzorok felelősségét. Elsősorban Michel Foucault-t és az őt követő társadalomtudósokat (például Judith Butlert) emeli ki a szerző, akik többek között a szexuális identitással és a genderrel foglalkozó elméleteket beemelték társadalomtudományok közé.

Murray szerint az egyik legfontosabb ide kapcsolódó szélsőbaloldalban gyökeredző elmélet az interszekcionalizmus, ami az ideológiai alapot adja a könyv tárgyát képező csoportok számára. Ezt röviden úgy lehetne definiálni, mint az egyén identitását az őt jellemző – elsősorban külső – faktorok (nem, rassz, vallás stb.) alapján igyekszik definiálni, meghatározva így előnyt és hátrányt jelentő faktorokat. Ennek az előny (vagy privilégium) -hátrány hierarchia csúcsán természetesen a gyarmatosító imperialisták leszármazottjai, tehát a fehér, keresztény, heteroszexuális férfiak állnak, bárki, aki nem ebbe a csoportba tartozik, az valamilyen hátrányt szenved el a társadalmi pozícióját, státuszát tekintve. A könyvben tárgyalt társadalmi csoportoknak pedig ennek a patriarchális társadalmi rendszernek a lebontásán/leépítésén kell munkálkodni, csak így érhetik el a társadalmi igazságosságukat, ami sokszor abban áll, hogy most már legyen annak kevesebb, akinek eddig több volt, magyarárn újratereztve azt, ami a probléma forrása volt. Ezt az elméletet a könyvben bemutatott társadalmi csoportok mindegyike előszeretettel használja saját igazuk alátámasztására, sérelmeiket is erre vezetik vissza.

Az író előszeretettel használja a hardver-szoftver analógiát annak céljából, hogy szemléltesse a csoportok által elérni kívánt célokban lakozó önellentmondásokat. Ennek lényege, hogy vannak velünk született, megváltoztathatatlan attribútumaink, amik Murray szerint nem szabad, hogy értékítélet tárgyát képezzék; ezekkel szemben pedig vannak velünk kapcsolatos megváltoztatható tényezők, mint például az életünk során tanult magastartásformák (szoftver). Ezt az analógiát rá lehet húzni mindegyik tárgyalt csoportra, amit a szerző meg is tesz a könyvben. Vegyük például a melegeket, akik esetében a mai napig nincsen egyetértés, sem pedig minden kétséget kizáró tudományos magyarázat, hogy veleszületett tulajdonság (hardver) vagy tanult viselkedés (szoftver) a homoszexualitás, habár a melegek jogaiért küzdő szervezetek hosszú évtizedek óta küzdenek azért, hogy az előbbi legyen az általánosan elfogadott. Ezzel szemben a transzok esetében éppen ellentétes folyamat megy végbe, hiszen ők pedig azért küzdenek, hogy a biológiai nem (hardver) helyett a nemű szerepeket a társadalmi konstrukciók (szoftver).

Az LGBTQ mozgalommal kapcsolatban további kritikaként fogalmazza meg Murray, hogy ezek a betűk – vagy legalábbis a mögöttük álló csoportok – értelmetlenül kerültek össze, hiszen teljesen más célokkal rendelkeznek és ezeket a célokat más eszközökkel is kívánják elérni, saját igazukért történő érveléseikkel gyakran a többiekét ássák alá (lásd a fentebb említett hardver-szoftver érvelés meleg és transz oldalról).

Murray kiemeli, hogy a rassz kapcsán is előfordulnak furaságok, hiszen ebben a tekintetben az egy mindent meghatározó „hardver” tényezőből egy áthidalható jellemzővé, ha úgy tetszik, szoftverré vált. És itt az író nem győzi hangsúlyozni az ebben rejlő következő önellentmondást: hogy ez a rasszok közötti átjárhatóság és a kulturális adaptálás csak is egy irányba működik, nagyjából úgy, hogy bárkiből lehet fehér angolszász, de a fehér angolszász nem válhat másik rassz vagy kulturális közösség

tagjává. És akkor még nem is beszélve a zsidókról, akiket Murray szerint ezek a mozgalmak úgymond nem tudnak hova tenni a rassz/etnikai-vallási mátrixban.

További problémaként fogalmazza meg a szerző, hogy ezen csoportok képviselői és tagjai elvetik a konstruktív párbeszéd lehetőségét, helyette inkább elítélnék és megbélyegeznék mindenkit, aki nem osztja a véleményüket. Murray szerint ez társadalmainkra nézve akár rövid távon is veszélyes tud lenni, hiszen gyakran ész érvekkel meggyőzhetetlen emberekről beszélünk, akik maguk sem tudják, hogy mit akarnak, pusztán saját frusztrációjuk által hajtva akarnak változást elérni a környezetükben az eddig – szerintük – kiváltságokat élvezők kárára.

Ehhez a hozzáálláshoz remek eszközként szolgál a közösségi médiában egyre jobban elterjedő „cancel culture”, ami nagyjából egy online boszorkányüldözéshez hasonlítható, természetesen offline következményekkel is. Ez ellen a „célbavett” személynek nem sok lehetősége van bármit is tenni, még csak meg sem védheti magát, ha egyszer felkerül a neve a képzeletbeli listára, az internet népe pillanatok alatt tönkre teheti a karrierjét, vagy akár az életét is, akár bizonyíték nélkül is.

Habár művének megírását kétségkívül az utóbbi évek, évtizedek eseményeire való reflektálásnak szánta, érveléseiben és gyakran anekdotikus történeteiben Murray néha az elmúlt két évszázad gondolkodóin és eseményein túl egészen az ókori görög filozófusokig is visszanyúl, hogy megpróbálja átfogóbb képet adni az általa felvázolt „tébolyról”.

Magyar vonatkozás is került a könyvbe, hiszen Murray Orbán Viktort is példaként hozza fel, aki szerinte a többi nyugati konzervatív politikus számára is mintaként kellene, hogy szolgáljon, hiszen hallgatva a „nép szavára” nemet mondott ezen káros ideológiákra, így megóvva országát a Nyugat-Európában végbemenő folyamatokhoz hasonló kulturális változásoktól.

A mű fogadtatása

A mű meglehetősen megosztó lett és viszonylag hamar a célkeresztbe került minden oldalról. Jobboldali-konzervatív oldalról érkező kritikusok elismeréssel fogadták a könyvet, többen dicsérték Murray éleslátását és objektív megközelítését, és a migráció kérdésében a konzervatívok álláspontjának egyfajta megalapozását és bemutatását. Eric Kaufmann jobboldali politológus úgy vélekedett a könyvről, hogy azt érdemesnek találta olvasásra különösen azok számára, akik szeretnék jobban megismerni és megérteni a modern baloldalt túlkapasait.

Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a baloldaltól érkező kritikák csöppet sem fogalmaztak finoman Murray-vel és a könyvével kapcsolatban. Többen egyszerűen rasszistának szűk látókörűnek nevezték, aki könyvével csak a baloldal ellen hangolja az olvasót. Ezen a véleményen volt William Davies, aki a *The Guardian* hasábjain azzal vádolta Murrayt, hogy nem képes a probléma gyökeréig látni, helyette a könyv soraiban inkább csak lejira egy fehér, konzervatív férfi dühét. Michael

Laver is hasonló kritikát fogalmaz meg a könyvvel kapcsolatban: a könyv Murray panaszainak gyűjteménye, melynek végén valódi megoldások nélkül hagyja az olvasót.

A könyv úgy gondolom, hogy a téma iránt érdeklődők számára fontos megállapításokat tartalmazhat, sokszor részletekbe menően ábrázolja a napjainkra is hatást gyakorló folyamatokat, mely keretet adhat azok értelmezéséhez. Annak ellenére, hogy erősen érezhető benne az író jobboldali-konzervatív háttere, semmiképpen sem mondanám elfogultnak, a tényeket elferdítőnek a művet, bár tény, hogy nagyobb hangsúlyt fektetett a saját álláspontját inkább alátámasztó részleteknek. És habár az író több száz oldalon át fogalmazza a társadalmi problémákat, azok valódi megoldására adott válaszai hiányoznak.

Irodalomjegyzék

- Davies, William (2019): The Madness of Crowds by Douglas Murray review – a rightwing diatribe *The Guardian* (2019.09.19.), <https://bit.ly/3stsucp>, utolsó hozzáférés 2023. 08. 29.
- Kaufmann, Eric (2019): The Madness of Crowds by Douglas Murray — slay the dragon, then stop *Financial Times* (2019. október 11.), <https://bit.ly/47Vjz3y>, utolsó hozzáférés 2023. 08. 29.
- Laver, Michael (2021): The Madness of Crowds: Gender, Race, and Identity by Douglas Murray. *Society* 58: 80–82. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12115-021-00560-4>
- Spencer, Andrew J. (2020): The Madness Of Crowds - A Review *Ethics and Culture* (2020.05.05.), <https://bit.ly/3L6f8t>, utolsó hozzáférés 2023. 08. 29.